

Saverio Tutino

Den kubanska oktoberrevolutionen

(i utdrag)

Tutino är en italiensk kommunistisk journalist med speciellt intresse för Latinamerika i allmänhet och den kubanska revolutionen i synnerhet. Det italienska originalet (*L'ottobre cubano*) av boken kom ut 1968. Den svenska (förkortade) översättningen publicerades 1971.¹ Tyvärr finns hela boken bara på italienska² och franska (*L'octobre cubain*, 1969).

De kapitel som återges nedan handlar om tiden *innan* revolutionens seger 1959. I den svenska upplagan av Tutinos bok har tyvärr en del mycket intressanta avsnitt, som kritiskt analyserar Kommunistiska internationalens politik i koloniala frågor, kraftigt beskurits (över 100 sidor har strukits) och ersatts av kortfattade sammanfattningar. Boken är trots detta läsvärd.

Innehåll

2. Den koloniala frågan	1
3. Klass mot klass.....	18
4. Folkfront.....	35
Det antifascistiska kriget	42
‘Browderismen’ på Kuba	44
Fidel Castro vid universitetet	46
Chibás’ självmord och statskuppen.....	47
5. Ett nytt parti.....	48

Omslaget till 1971 års italienska utgåva

¹ Tutino har även skrivit böcker om Che Guevara och militärkuppen i Chile 1973 och dess förspel.

² Den italienska versionen har kommit ut i flera nyupplagor, den senaste 1997.

2. Den koloniala frågan

Vid två tillfällen under adertonhundratalet hade den antikoloniala revolutionen i de latin-amerikanska länderna varit på vippen att dra in mer än halva kontinenten i världshistorien: med Simón Bolívar och med José Martí. Dessa bägge stora befriares plan var omfattande, deras verksamhet skakade hela Amerika. I sista hand strävade bägge att åstadkomma, att den sydliga och centrala delen av kontinenten skulle utveckla sin egen autonoma och verkliga personlighet, inte förvriden av underkastelse först under Europa, sedan under Förenta staterna. Denna plan motsvarade djupa samhällsliga krav. För Bolívar slog den fel, troligtvis därför att han i det avgörande ögonblicket inte stödde sig på en social dynamik, som motsvarade den politiska planens vidsträckt omfattning. I fråga om Martí kan man inte säga att planen misslyckades: den törnade emot imperialismen i dess fulla mognad. Klasskaraktären hos de nya problem som uppstod för den revolutionära verksamheten har behövt mer än ett halvt sekel för att finna sin rätta förklaring inom den allmänna ram som hävdandet av den nationella friheten betingar. Denna process har fullbordats för första gången med Fidel Castro.

Simón Bolívar befriade halva Sydamerika från det spanska herraväldet under de första åren av 1800-talet. Men på de territorier som befriats från det spanska väldet kom inte den djupgående revolution av de sociala förhållandena som skulle ha varit nödvändig för att stimulera folkens stora massa att stödja tanken på en stor, fri och suverän nation. Där frigjordes inte alla de vitala energier och hela den dynamiska kraftansträngning som det europeiska borgerskapet däremot förstod att utveckla i den grundläggande operation genom vilken de moderna nationerna uppstod och utvecklades på den gamla och den nya kontinenten. På grund av stagnationen i metoderna för ekonomisk exploatering och produktionsförhållandena kunde den framväxande imperialismen i England och Förenta staterna med lätthet tränga in i Latinamerika. Hela kontinentens utveckling blev snedvriden. De infödda folken blev inte utrotade eller instängda i reservat som i norr, men de lämnades att vissna bort i utkanten av ett samhällsliv med torftiga ambitioner och djup korruption.

På Kuba utvecklades industrin och handeln med socker och tobak inom ramen för ett på slaveri grundat system och konkurrens mellan Spanien, England och Förenta staterna om kontrollen av landets resurser. I början hade Washington, som spelade sitt eget spel mellan Spanien och England, siktat på indirekt kontroll. Förenta staternas intresse av att gå fram med en viss försiktighet dikterades mindre av fruktan för den spanska reaktionen än av angelägenheten av att inte väcka till liv en rörelse, präglad av nationell bitterhet, vars karaktär av enhetssträvan avtecknade sig redan på rasmotsättningarnas plan och framträdde fullständigt fritt på det sociala planet och följaktligen var hotande – som ett föredöme – inte bara för Förenta staternas södra granne utan till och med för hela Latinamerika. Det första befrielsekriget mot Spanien hade varat tio år (1868-78) och hade kunnat helt och hållet kontrolleras av företrädarna för de privilegierade kubanska skikten. Men det andra, som förbereddes genom den växande samordningen av krafterna hos män som José Martí, mulattgeneralen Antonio Maceo och en gammal veteran från första kriget, generalen Máximo Gómez, såg ut att bli en våg av folkliga resningar av helt annan räckvidd. För Washington var det angeläget att tygla den: det var nödvändigt att hinna fram till Havanna, innan mambí-armén anlände dit.

År 1895 uppgick de nordamerikanska investeringarna på Kuba redan till 50 miljoner dollar. Samma år hade José Martí kommit överens med Gómez och Maceo och höll i Florida tre båtlaster vapen färdiga för att inleda det andra befrielsekriget. De amerikanska myndigheterna beslagtogs vapnen och båtarna. Martí anlände likafullt till Kuba, men obevapnad.

José Martí är en av de mest fångslande figurerna i den värld som i dag innehar de väsentligaste rollerna i mänsklighetens historia: den värld som förblivit underkastad ett

främlingsvälde, om också av ekonomiskt slag, utomstående och ekonomiskt efterbliven i förhållande till det komplex av nationer som industrialiserats mellan andra hälften av adertonhundratalet och första hälften av nittonhundratalet. Martí – säger de kubanska revolutionärerna – hade sin tankes och sin verksamhets rötter i den franska revolutionens principer; men han skådade också bortom gränserna för den epok i vilken de borgerliga nationerna i Europa bildades och konsoliderades. Martí gick så långt att han placerade sig mitt i tjugonde seklet, då han som det yttersta målet för sin politiska kamp föregrep motståndet mot Förenta staternas expansion i världsdelen mellersta och södra del. Han var en förelöpare till den nationalism som senare i män som Sun Yat-sen och Gandhi skulle finna sina största företrädare. I namn av vad han kallade *nuestra America mestiza* ('vårt halvblods-Amerika'), som han ägnade sina bästa krafter, hade José Martí beslutat att ge sitt liv (så skrev han, innan han dog, till Manuel Mercado) för en kontinental sak, inte bara 'nationell' i begränsad mening: '... för mitt land och för min plikt ... att i och med Kubas oberoende i tid förhindra, att Förenta staterna utvidgar sig till Antillerna och därefter, med denna ökade styrka, överfaller våra amerikanska länder. Allt jag hittills gjort och allt jag kommer att göra sker i detta syfte. Jag har måst göra det tyst och nästan indirekt, därför att det finns saker som bör förbli fördolda, om man skall uppnå dem, eftersom de, om de förkunnades i alla väderstreck, sådana de är skulle skapa alltför stora svårigheter för att man senare skulle kunna övervinna dem och nå målet.'

Att det inte var ett överkligt mål att knyta Kubas självständighet till en plan för anti-imperialistiskt motstånd omfattande hela kontinenten, bevisades av Förenta staternas reaktion. José Martí stupade nästan genast. Vid Dos Ríos blev han dödad under en av de första träffningarna med spanjorerna, medan han red en smula skild från sina följeslagare. Spanjorerna halshög liket. Kriget fortsatte, och småningom bevisade de upproriskas taktik, som var att dra sig tillbaka och åter gå till anfall, varje gång starkare än förut, att denna stridsmetod aldrig skulle kunna militärt besegras av ockupanternas armé. Liksom fallet är med en modern befrielsegerilla blev krigets varaktighet en garanti för politisk självhävdelse och radikalisering av målen. Av denna anledning började amerikanerna oro sig: i denna kamp höll verkligen en självständig nation på att uppstå. År 1880 hade även de kubanska slaverna slutligen befriats. Många av dessa enrollerade sig i befrielsearméns led, mot löfte att de skulle få statens jord efter segern. Så småningom uppstod en enhetlig ekonomisk-social vävnad, ett förebud till en framtida nationell enhet. Negrerna var jämlika med de vita. I Förenta staterna härjade ett konstgjort interventionsklimat sprida sig. Det blev nödvändigt att finna en förändring för att förklara Spanien krig. Den 15 februari 1898 exploderade den amerikanska kryssaren Maine i Havannabukten. 267 sjömän förlorade livet. Det blev signalen till att släppa lös en hysterisk krigskampanj. Den 19 april fattade kongressen en resolution, i vilken man proklamerade: 'Kuba bör vara fritt och suveränt.' Den 22 april förklarade Förenta staterna Spanien krig. Marinsoldaterna landsteg. Lenin skrev senare, att kriget mellan Förenta staterna och Spanien om besittningen av Kuba hade betecknat tröskeln till imperialismens tidevarv. Martí hade sett rätt.

Det blev ett mycket kort krig, med på förhand given utgång. Det slutade inom några få månader, och år 1899 övergick väldet över ön i Förenta staternas händer till följd av Parisfördraget. År 1901, medan kubanerna höll på att utarbeta sin första författning som suveränt land, beslöt Förenta staternas senat en liten ändring i en lag om militärutgifterna: det s. k. *Platt amendment*¹. Hotade av att för oöverskådlig tid bli utsatta för ockupation av de militära amerikanska styrkorna, blev kubanerna tvungna att införa detta *amendment* i sin författning. *Platt amendment* stipulerade avträdelse till USA av militärbaser på kubanskt territorium; förbud för Kuba att avsluta fördrag eller göra åtaganden utan föregående

¹ = Platt-tillägget – *Red ann*

samtycke av Förenta staterna; med andra ord, rätt för Förenta staterna att ingripa med sina egna väpnade styrkor på Kuba, varje gång som detta blev nödvändigt för att beskydda 'liv, egendom och de individuella friheterna'.

Under republikens första tjugo år, efter Platt amendment, genomgick Kuba en nästan oavbruten serie förödmjukelser. Varje steg mot enhet, varje insats som skulle kunna konsolidera frigörelseprocessen och utvecklingen av nationellt oberoende gäckades av Förenta staternas reaktion. Så småningom kapitulerade den kubanska småborgerligheten och blev medbrottslig. Nationalmedvetandet, som närdes av medvetandet om segern över Spanien och som tagit materiell gestalt i ett första ögonblick i de nya små jordegendomar som förvärvats av veteranerna från *Ejército libertador*, förhånades och trampades under fötterna, först av de styrande i USA och sedan av Kubas egen borgerlighet. Lagförslag till förmån för småbruket avslogs helt enkelt av guvernör Wood.

De amerikanska kapitalisterna fortsatte erövringen av ön. Chefen för United Fruit kunde köpa sjuttiofem hektar jord i östra delen av Kuba för mindre än en halv dollar per hektar. Sålunda uppstod de första storgodsens under den industriella eran. Jorden i sockerbrukens närhet steg i pris, och de små egendomarna blev uppslukade. Därmed försvann den sociala grundvalen för en hypotetisk kubansk nation, grundad på ett folkhushåll med kombinerat jordbruk och industri (industriföretagen var sockerbruken) och uppbyggt av en i utveckling stadd inhemsk kapitalism. I och med storgodsens triumf försvann själva den kubanska nation som stod i begrepp att födas: sockerbruken och de stora boskapsrancherna kunde utvecklas endast med betydande investeringar, som följaktligen kom från Förenta staterna. Förtruppen för de utländska bolag som kom för att rycka jorden undan de små jordbrukarna var advokaterna: hundratals fattiga *guajiros*, som hade köpt jorden för sin sold i befrielsearmén, fann sig – genom advokaternas intriger – stå med äganderättsbevis, som plötsligt var ogiltiga: de måste flytta bort. Härskaror av nyblivna 'befriade slavar' samlades i utkanten av huvudstaden och de andra stora städerna som skoputsare eller lottförsäljare. Republiken var inte skapad för dem – vare sig de var svarta eller vita. Den var snarare skapad för borgerskapet, som lät sig korrumpas. Hur kan man sedan bli förvånad, om denna borgerlighet aldrig mer skulle bli i stånd att bli bärare av framåtskridandets och frihetens värden?

År 1906 kom ett uppror av tredje rangens figurer från befrielsekriget. Estrada Palmas regering – han var republikens förste president – begärde ingripande av amerikanerna, och dessa styrde på nytt ön under tre år. År 1912 reste sig negrerna, som samlats i ett parti – de 'oberoende färgade' – vilket utan rasfördomar men med påfallande sekteristisk naivitet hävdade den sociala rättvisans och den nationella enhetens principer. De oberoende färgades parti hade bildats för att bekämpa rasdiskriminering vid valen. Negerkandidaterna hade öppet bojkottats, och följaktligen hade ett visst antal färgade personer gått samman och beslutat att grunda ett parti. 'Den svarta rasen', hade de proklamerat, 'bör inte av partierna vänta sig de förbättringar till vilka den har rätt genom de tjänster den gjort och fortfarande gör de nationella intressena.'

¹ Vid nästa val, sade de oberoende färgade, skulle framläggas 'en lista sammansatt av färgade män, som är i stånd att fylla vilken som helst uppgift som tillsätts genom val'. I stiftelseurkunden förklarades närmare, att detta syfte inte innebar 'vare sig hat eller motvilja mot någon: alla kubaner har rätt att stödja oss eller bekämpa oss'. Slutligen klargjorde gruppen av oberoende färgade, att 'negerrasen har rätt att medverka i sitt lands styrelse, inte i avsikt att styra någon utan i syfte att bidra till att landet styrs väl'.

Programmet var det mest avancerade och framstegsvänliga som dittills hade utarbetats av något politiskt parti på Kuba. Det utlovade en 'jämlighetens republik, suverän och oberoende, utan förutfattade meningar i rasfrågor eller sociala motsättningar' och föreslog 'anställning av

¹ Borrero Pérez: *La cubanía aniquilada por la Enmienda Platt*, Sancti Spiritus 1958, s. 184.

kubanska tjänstemän med försteg framför utlänningar' (en åtgärd som delvis aktualiserades efter revolutionen 1933 mot Machado), åttatimmarsdag, fördelning av statens jord, 'nationalisering av den offentliga undervisningen', tillsättande av jurymän i stället för domare i brottmål, upprättande av arbetsdomstolar för en hederlig lösning av konflikter på arbetsmarknaden, gratis universitetsundervisning, inrättande av konst- och yrkesskolor: alltsamman åtgärder som genomförts efter Fidel Castros revolution. Men om programmet var framstegsvänligt, berövade enbart existensen av ett exklusivt parti på rasgrundval programmet dess värde. Sålunda innehöll denna högsinta idé i sig själv, utan egen förskyllan, fröna till sin egen tragiska undergång. Mot en lag, som förbjöd varje parti som praktiserade någon form av rasexklusivitet att delta i valen år 1912, proklamerade de oberoende färgade en väpnad protest, och det blev en katastrof. Tack vare sitt program hade partiet fått djup och vidsträckt anslutning i alla öns kommuner; den 'väpnade protesten' flammade upp, mer eller mindre våldsamt, i hela republiken. Denna resning likviderades på två månader genom skärmytslingar och massakrer. Tretusen upproriska dödades. Åtta eller tio soldater av den nya kubanska armén förlorade livet.

På detta sätt kunde man uppenbarligen inte konsolidera en ny nation. De första arbetaraktionerna hade också redan förekommit: tobaksarbetarnas, vilkas industri stod under amerikansk dominans, betecknade början till en ärorik fackföreningshistoria. Likafullt kunde man ännu inte se, hur det nationella upprors krafterna skulle kunna samlas. När man under dessa krigsår letar efter en utgångspunkt för de jäsningstendenser som sedan skulle blossa upp i den socialistiska revolutionen, är det första stora ögonblick, och det första namn man stöter på, den kamp som fördes av den studerande ungdomen vid universiteten år 1923 under Julio Antonio Mellas ledning. När man bland studenterna i Havanna började tala om Mella, hade den ryska oktoberrevolutionen redan ingått i den universella mytologin. Mella var en kraftfull medlem av det roddarlag som tävlade mot de aristokratiska klubbarnas unga rikemän; han var en yngling med vaken, otillfredsställd intelligens. Den kubanska arbetarklassen var ännu omogen. Först år 1920 hade Havannas Arbetarfederation, en proletär organisation, bildats. De marxistiska tänkesätten 'var kända endast av jämförelsevis små grupper arbetare'. Arbetarklassen var, 'på grund av hantverkarmentaliteten och de anarkistiska och reformistiska idéerna bland den tidens ledande fackföreningsmän ideologiskt behärskad av en snävt ekonomisk inställning, och var följaktligen ännu inte i stånd att förstå sin egen historiska mission och desto mindre att utveckla en självständig roll i landets stora problem'.¹ Det skulle vara oriktigt att anse, att den politiska omogenheten hos arbetarklassen och dess framväxande organisationer var av det för Latinamerikas underutvecklade länder typiska slaget. Tvärtom var ett av de speciellt utmärkande dragen i den kubanska arbetarrörelsen dess djupt rotade samband med landets historia. Dess äkta folkliga ursprung, dess kontinuitet i fråga om självständighetstraditionen. De socialt betydelsefulla aspekterna av det sista befrielsekriget återspeglades i folkrörelsen. Carlos Baliño, som tillsammans med den unge Mella skulle grunda det kubanska kommunistpartiet, hade varit en av Martí's ställföreträdare; sedan dess hade Baliño inte upphört att försöka förverkliga tanken på att skapa en självständig politisk organisation för proletariatet, förankrad i marxismen: sålunda hade han börjat med att år 1900 skapa en propagandacirkel, därefter 1905 ett arbetarparti. Denna strömning hade knutit an till de folkliga strider som de anarkosyndikalistiska krafterna satte i gång redan under seklets första år, i kölvattnet av initiativ som importerats med den spanska invandringen. När oktoberrevolutionens ekon började spridas på Kuba, befann sig sålunda de folkliga krafterna i uppstigande, medan borgerlighetens befann sig i en fas av tydlig nedgång. Vad proletariatet saknade var en politisk orientering, som kunde främja dess självmedvetande som klass och som 'nationalitets'-faktor.

¹ Fabio Grobart: *Discorso per la celebrazione della fondazione del Partito Comunista di Cuba*, augusti 1965.

Nationalismen befann sig i kris, djupt besviken; internationalismen och proletariats klassmedvetande var ansatser till en framväxande ideologi, som ofta förblandades med en ny doktrin. Vid 20 års ålder förstod Julio Antonio Mella, att dessa bägge drivkrafter kunde fås att leva tillsammans – den ‘nationalistiska’ och den ‘internationalistiska’ – vilket skulle ge dem en explosiv praktisk slagkraft i syfte att åstadkomma en revolutionär resning. Mella förstod som endast få andra i Latinamerika Lenins lära. Vid universitetet, där han hade inskrivits år 1921, fanns en mexikansk professor, som påvisade leninismens väsentliga punkter för honom. Från Latinamerika kom ekot av rörelsen för universitetsreform. Mella hade en engelsk mor och en kubansk far. Den ryska revolutionen var för många en inspirationskälla, men för många förblev den ännu mytisk och i grunden överklig. Mella tolkade den på kubanskt sätt, dvs. antidogmatiskt, intuitivt, stridslystet.

Just genom mötet mellan Lenins universella tanke och den prägel av kontinental resning som upprorsrörelsen vid de latinamerikanska universiteterna hade sedan 1918 föddes den speciella vision som Mella, på ett omoget sätt, försökte utveckla inom ramen för den kubanska revolutionen. Universitetsreformen hade börjat med ett studentuppror den 10 mars 1918 vid universitetet i Córdoba i Argentina. I fortsättningen spred sig rörelsen till hela Latinamerika, vilket visade, att på ett århundrade hade Bolívars idé om ett ‘totalt Latinamerika, ovanför de partikularistiska strävandena’¹ fortsatt att utvecklas av egen kraft.

Studenterna reste sig överallt mot samma missförhållanden: diktaturerna, korruptionen inom förvaltningen, de sociala klyftorna, rasdiskrimineringen och den utländska ekonomiska dominansen. Lima, Cuzco, Trujillo, Santiago de Chile, Montevideo, Bogotá, Medellín, Caracas, La Paz, Quito, Guayaquil, Asunción, Panama, Mexiko och senare Havanna fick se studenterna resa sig. Aldrig hade det i någon världsdel förekommit en liknande enhet och förnöjsamhet i likartade och upprepade manifestationer, liksom om allt skedde inom ett enda land.

Córdobas studenter hade klart och tydligt uttalat: ‘Vi är på väg mot en revolution. Vi lever i en amerikansk stund’. Den tidens främste amerikanske marxist, José Carlos Mariátegui, skulle senare skriva: ‘Den vaga och eggande uppfattningen att världen höll på att komma in i en ny cykel väckte hos ungdomarna ärelystnaden att fullgöra en heroisk uppgift och att utföra ett historiskt verk. Och viljan och strävan till förnyelse fann, vilket är naturligt, mäktiga drivkrafter i konstaterandet av alla de fel och brister som vidlådde den rådande ekonomiska och sociala ordningen. *Världskrisen* inbjöd med ovanlig pådrivande kraft de latinamerikanska folken att ompröva och lösa sina problem med en intensitet och en lidelse som de föregående generationerna inte hade känt. Medan de gångna generationernas hållning enligt deras tids rytm hade varit evolutionistisk – stundom en fullständigt passiv evolutionism – *var den nya generationens hållning spontant revolutionär.*’ Mariátegui påpekade dock, att ‘studentrörelsens ideologi saknade i början enhetlighet och självständighet’. Raúl Roa² anmärker, att det likväl redan från början fanns ett ‘dominerande syfte’, nämligen att avskaffa de akademiska privilegierna, att fylla igen den klyfta som skilde universitetet från folket. Roa påpekar emellertid, att rörelsen skulle komma att gå utöver de sociala målen för att omfatta ett bestämt politiskt mål: den latinamerikanska ungdomens enande. Härav kom sig ‘dess tonvikt på antiimperialismen, dess band med arbetarrörelsen, dess solidaritet med de förtryckta folken, dess vädjan till den sociala rättvisan och dess krav på en effektiv demokrati’.

Under en femårsperiod, mellan 1918 och 1923, skakade studentrörelsen hela kontinenten. Arbetarrörelsen var ännu inte i sin helhet tillräckligt mogen för att kunna gripa det tillfälle som erbjöd sig att knyta an till en så äkta revolutionär drivkraft. Julio Antonio Mella var den

¹ Régis Debray: Vittnesmål inför krigsrådet i Camiri 1967.

² *Retorno a la alborada*, Las Villas 1964.

ende som förmådde ana vidden av de möjligheter som erbjöd sig för beslutsamma grupper verksamhet, om de samtidigt inspirerades av patriotiska ideal – i ett fosterland stort som Latinamerika – och internationella ideal – i en värld som skakades av den proletära revolutionen. På Kuba försökte Mella att genast ge en exakt ideologisk prägel åt studentrörelsen.

Vid den tiden hemsöktes landet av en djup depression, efter flera års lättfångna vinster på sockret. Studenterna var till stor del söner till den borgerliga medelklass på landsbygden som hade samlat mer motiv till bitterhet än stabila förmögenheter till följd av den nordamerikanska invasionen. Revoltstämningar kom i dagen mot regeringar som avlöste varandra, blottade på värdighet men grymt auktoritära. I brist på stora koncentrationer av industriproletariat utgjorde sockerbruken och deras omgivningar, som var befolkade av en härskara av säsongarbetare, till stor del negrer, områden där en upprorspotential intensivt hopade sig. Den begynnande krisen för det halvkoloniala folkhushållets olika strukturer förvärrade bilden av orättvisorna. 'I den skyddande skuggan av Cuban American Corporation, Bethlehem Steel, Foreign Power och Bell Telephone International' blomstrade affärerna, men också det sociala sönderfallet skärptes, och den s. k. nationella borgerligheten led skeppsbrott i den ekonomiska depressionen. Öns begränsade utsträckning, nu då beskyddaren USA hade skapat en del järnvägsförbindelser, underlättade cirkulationen av revolutionära idéer och utbytet av dessa idéer i latent och primitiv form mellan landsbygden och städerna. En uppgift för en revolutionär ledning borde uppenbarligen vara att sammansmälta den impuls som kom från landsbygden (det spontana klasskravet) med den som framträdde i städerna i och med den kamp som fördes av studenterna, påverkade av idéerna hos den liberala *intelligentsia* som var arvtagare till nationens djupaste kulturella traditioner.

Mella kunde inte nå så långt som till att skapa detta program, men han bidrog till att lägga dess grundvalar, då han deltog i grundandet av kommunistpartiet år 1925. Han hade redan utmärkt sig i universitetsstriden: Vid studenternas första kongress, som organiserades och leddes av honom, hade han lyckats frigöra sig från den rena patriotismen hos högergrupperna, som eftersträvade 'återuppståndelse', och driva igenom en rad förslag, i vilka planen på en organisk revolutionär allians mellan studenterna och arbetarna avtecknade sig. Han hade drivit igenom en hälsning från studenterna till Havannas Arbetarfederation och en Deklaration om studenternas rättigheter och plikter, i vilken såsom första plikt framhölls att sprida kunskaper bland proletariatet. Sålunda uppstod Folkuniversitet José Martí, vars ledare Mella blev. Mella hade också varit tillskyndare av Antiimperialistiska ligan och Antiklerikala ligan.

Det antal år som Mella bedrev politisk verksamhet på Kuba var bara tre. De spridda anekdoterna från detta avsnitt av hans liv visar en intensitet i ingripandena, som ger oss ett mått på resningen hos den ledargestalt han skulle ha kunnat bli även internationellt. Mella kämpade i första person. Han organiserade en motmanifestation mot det mottagande som president Zayas hade förberett för det första av Mussolinis Italien utsända fartyg som anlände till Kuba år 1924; han organiserade och ledde torgdemonstrationerna mot amerikanske ambassadören Crowder – som dikterade ministerlistan i de kubanska regeringarna och som Zayas hade erbjudit ett hedersdoktorat i Havannauniversitetets namn. Mella blev misshandlad av polisen under dessa demonstrationer. Erbjudandet om doktoratet togs tillbaka. När sedan den första sovjetiska båten angjorde Kuba och de kubanska myndigheterna av fruktan för demonstrationer tvang den att ankra långt ut, på Cárdenas hamnredd, simmade Mella ut, trots hajarna, för att föra en kubansk fana till sjömännen från det land som hade gjort revolutionen. Han kämpade mot rasismen och skrev eldiga artiklar mot 'de människor med vit hud' som anföll dem som hade svart hud, artiklar i vilka han klart påvisade, att det nationella problemet i första hand betingades av rasdiskrimineringens problem; enheten mellan raserna var en nödvändig stödjepelare för suveräniteten och själva symbolen för friheten.

Mella rörde sig bland arbetarna för att locka studenterna till den kraftsamling som han visste var revolutionär, i synnerhet i ett halvkolonialt land; men han var aldrig ensidigt arbetarorienterad. Vid tjugo års ålder hade han grundat och lett *Juventud*, en tidskrift för de studenter vid Havannauniversitetet som önskade en förnyelse. I ett av de första numren skrev han i en artikel om arbetarklassen: 'Proletariatets sak är nationens sak. Det är den enda kraft som är i stånd att med utsikt till seger kämpa för frihetens ideal i nuvarande tid ..: Av handlingarna rörande kommunistpartiets grundande (tillsammans med den gamle arbetarledaren Carlos Baliño, Alfonso Bernal, Fabio Grobart och ett fåtal andra) återstår den serie av krav som Mella framställde beträffande cellsystemets betydelse, dess funktion, vikten av denna typ av organisation. Han nöjde sig inte med att överta andras planer. Under de få månader under vilka han tillhörde partiets ledning på Kuba ägnade sig Mella åt propaganda. När han arresterades i november 1925 för att åter ha beträtt universitetsområdet, från vilket han hade förvisats på regeringens order, inledde Mella en hungerstrejk. Tillsammans med honom i fängelset fanns också några arbetare och bland dem Alfredo López, sekreterare i Havannas Arbetarfederation. Mella beundrade López: 'Att diskutera med Alfredo om organisationsproblem', sade han, 'är som att diskutera den militära taktikens problem med en berömd general.' Alfredo López anade å sin sida hos Mella en stor folkledares egenskaper. Men när det gällde hungerstrejken var de båda inte överens. Arbetarna kunde inte stödja den, och Mella tycktes skilja sig ut ifrån dem. Arbetarna led alltid av hunger, de kunde inte tillåta sig att inte äta i fängelset. Men Mella anade, att i den atmosfär som rådde på Kuba – där det ännu inte fanns något utvecklat och medvetet proletariat – var den individualistiska tonvikten i hans gest en reklam och inte någon markering av en motsats i förhållande till det gemensamma problemet om friheten.

Kort dessförinnan hade Gerardo Machado kommit till makten, vald på grundval av ett demagogiskt program, som var höjden av hyckleri. Mella hade genast klistrat etiketten 'tropisk Mussolini' på honom. Machado skulle rikligen rättfärdiga öknamnet. Hans regim började med kallt, överlagt antikommunistiskt våld. Av denna anledning stödde USA:s banker honom. Ögonblicket var ömtåligt och farligt. Machados demagogi maskerade sina verkliga avsikter: för oppositionen gällde det att demaskera honom som fiende inte bara till kommunisterna utan till alla sanna patrioter. Att förlita sig uteslutande på arbetet med att konsolidera krafterna för en framtida aktion, att inte genast tillgripa alla medel för att belysa regimens sanna natur, skulle till och med ha kunnat alstra resignation, förvirring, misstro. Mella motstod därför också kamraternas påtryckningar och fortsatte med sin fasta. Tidningarna tvingades att tala om den. Solidariteten organiserade sig. Rubén Martínez Villena, poet och advokat, som hade åtagit sig att försvara Mella, uppsökte personligen Machado för att försöka tala vid honom. Härvid uppstod ett häftigt gräl: Machado, som var utom sig, hotade att 'slå ihjäl alla kommunister'; Villena skrek honom i ansiktet att han var ett få: 'En åsna med rovfågelsklor'. Det var den nittonde dagen av hungerstrejken. På kvällen sattes Mella i frihet. Han hade tagit hem spelet mot diktatorn.

Bandet mellan Mella och Villena belyser väl, vilken djup och avgörande prägel den förstnämnde lämnat efter sig på den kubanska revolutionära rörelsen. Innan Villena lärde känna Mella och påverkades av denne, hade han försökt att verka i den traditionella politiska fåran, varvid han ännu räknade med den nationella borgerlighetens idéer, kampmetoder och till och med dess företrädare. Genom att ge liv åt en rörelse med det symboliska, typiskt ålderdomliga och passerade namnet 'Veteraner och patrioter' hade Villena till och med försökt organisera en väpnad resning av de gamla krafter som hade kämpat för Kubas befrielse. Men i Florida, där aktionen förbereddes, utpekades han för polisen av en angivare. Till skillnad från Mella, vars politiska personlighet hade danats fritt under en aktiv strävan efter jämvikt mellan arbetarkretsarna och studentmiljön, måste Villena göra en betydande ansträngning för att

frigöra sig från den atmosfär i vilken han hade utvecklat sin kallelse som poet, men där också hans första politiska misslyckande hade inträffat. Mella hjälpte honom, övertalade honom först att arbeta vid folkuniversitetet och sedan att leda en tidning, *Venezuela Libre*, i vilken gavs uttryck åt ett nytt internationalistiskt medvetande hos revolutionens unga krafter. När Mella måste fly till utlandet, bara några dagar efter att ha sluppit ut ur fängelset, övertog Villena sålunda praktiskt taget hans plats och fortsatte hans arbete. Han närmade sig arbetarklassen. Redan innan han skrev in sig i partiet (1927) var Rubén Martínez Villena den trognaste förespråkaren för den aktion som hade grundats av Mella: en aktion som avsåg att ge det kommunistiska partiet ett ansikte, som på en gång var nationellt och internationalistiskt, präglad av arbetarklassen och samtidigt intellektuellt.

Utanför Kuba reste Mella till Mexiko, i Europa, i Sovjetunionen och på nytt till Mexiko. Han reste till Bryssel för att delta i Antiimperialistiska ligans kongress och till Moskva för Fackföreningsinternationalens kongress. Där var han nära att bli vald till representant för Latinamerikas fackföreningar, men hans kandidatur stoppades. Vid den tiden var informationen om olika partier och deras mera långsiktiga strävanden knapphändig. I Moskva var det särskilt svårt att bilda sig en uppfattning om arbetarrörelsen i Latinamerika; och Julio Antonio Mella hade bakom sig en 'indisciplinär' handling: hungerstrejken. Det var också svårt att i detta ögonblick i Moskva mäta den oförrätt som tillfogades den kubanska arbetarrörelsen, då man avvisade Mellas kandidatur. Denne återvände till Mexiko, där en av diktatorn Machados agenter lyckades få honom röjd ur vägen av två lönnmördare natten till den 10 januari 1929. Då Mella mördades, var han tjugofem år och planerade – i samförstånd med vänner på Kuba – en väpnad expedition till ön.

Villena hade skrivit in sig i partiet för föga mer än ett år sedan. På Kuba hade den andra, kärvarre fasen av diktaturen börjat. Under den första fasen – 1925 till 1929 – hade Machado på nytt tagit fram en del av sin demagogi: hans politik i fråga om offentliga arbeten som kunde drivas på, tack vare de amerikanska lånen, hade satt honom i stånd att i viss mån förblinda delar av småborgerligheten och även arbetarklassen. Genom att skuldsätta staten ända till ett belopp av 145 miljoner dollar (de föregående regimerna hade sammanlagt nått upp till 111 miljoner) hade Machado också lyckats korrumpera vidare kretsar av den styrande klassen. Under denna period hade de kommunistiska fackföreningarna konsoliderat sig i Nationella arbetarfederationen (CNOS) och steg för steg undandragit sig det anarkistiska inflytandet, under det att regeringens manövrer för att skapa en lydig centralorganisation slog fel; den minoritet av arbetarna som var organiserad i kommunistpartiet koncentrerade sitt arbete på propaganda och på organisation av fackföreningar, i strid med dessas programmatiskt 'opolitiska' karaktär. Vänsterminoriteten av universitetsstudenter var emellertid den mest aktiva under ledning av de ungdomar som hade danats tillsammans med Mella; bland de intellektuella föddes de mest levande och fruktbara idéerna av 'minoritets'-gruppen, i vilken Villena hade inflytande. Likväl kan man inte underlåta att påpeka, att just under denna 'säningstid' arbetade den revolutionära rörelsens mest framträdande personer – som just var Mella och Villena – den ene utanför Kuba och den andre ännu utanför partiet. Och ännu när Villena anslöt sig till partiet, förblev han en jämförelsevis bortskymd ledargestalt, därför att enligt det primitiva kriterium som då gällde måste en småborgerlig intellektuell genomgå en lång prövotid, innan han erkändes vara i stånd att officiellt leda arbetarpartiet. Gentemot Mella liksom gentemot Villena skapades sålunda mer eller mindre uppenbara förbehåll, en distans som förvisso inte hjälpte hela rörelsen – arbetare, studenter, intellektuella – att uppnå en snabb sammansmältning och att dra full nytta av de idéer som så frikostigt hade satts av dem.

Mellas grundläggande vision, som Villena genast förde fram, var alltså föreställningen om en nationell aktion, stramt integrerad i den latinamerikanska revolutionära ramen. I sina

*Kommentarer till José Martí*s tänkande antecknade Julio Antonio Mella: 'Internationalism betyder i första rummet nationell befrielse från det främmande oket och samtidigt solidaritet, nära förening med de förtryckta i andra nationer.' Mella skrev dessa noter medan han befann sig i Mexiko. Samtidigt förberedde Villena på Kuba utgivandet av en tidskrift, som utvidgade *Venezuela Libre*:s budskap till att omfatta hela kontinenten. Tidskriften skulle kallas *América Libre*, och programmet skulle kondenseras i lösenordet: 'Genom enhet mellan de amerikanska folken, mot imperialismen, till gagn för de förtryckta folken.'

Klarheten i den internationalistiska principen ställde hos Mella inte hävdandet av en specifik latinamerikansk verklighet i skuggan. 'Lenins teori om imperialismen äger universell tillämpning ...', 'de europeiska revolutionärernas och proletärernas aktioner kan vara en källa till inspiration för deras latinamerikanska motsvarigheter ...'; men – var Mella angelägen att tillägga – Latinamerikas revolutionärer 'söker inte att kopiera slaviskt, som Mussolinis tropiska efterapare ...' (*El Machete*, Mexiko 24 december 1927).

Även i striden mot de reformistiska strömningarna gick Mella och Villena fram jämsides. I Mexiko skrev Mella sin broschyr mot APRA (peruanen Haya de la Torres interamerikanska organisation, som innan den slutligen helt ställde sig i de nordamerikanska intressernas tjänst under många år utgav sig för att vara antiimperialistisk); på Kuba tvang Villena 'apristerna' vid folkuniversitet att lägga korten på bordet och drev fram en brytning. Denna strid mot de försonliga strömningarna ledde både Mella och Villena att inta ståndpunkter, som i dag rent av kan förefalla extremistiska. Men man måste komma ihåg hurudant klasskampsklimatet vid den tiden var även i Europa och betänka, vilken hård kamp pionjärerna hade att utstå i Latinamerika för att sprida revolutionens marxistiska, dvs. vetenskapliga principer.

Mella fick i Mexiko veta, att hans arbetarvän Alfredo López hade blivit dödad: kastad i havet av polisen med en tyngd bunden vid fötterna. Andra kommunister hade slutat som föda åt hajarna: Claudio Bruzóns och Noske Jalóbs kroppar hade återfunnits stympade i vattnet i Havannas hamn. Det var naturligt att denna grymma förföljelse skulle dämpa lusten hos de intellektuella att ansluta sig till partiet eller till grupper som påverkades av partiet. Från sin landsflykt reagerade Mella hårt och gisslade denna svaghet; i sin idealistiska våldsamhet var han i vissa ögonblick i sina skrifter öppet sekteristisk. Han sade med rätta: 'Man måste befria sig från det starka nät av intressen som vävts av imperialismen och dess bundsförvanter ...'. Men sedan generaliserade han onödigtvis angreppet på de intellektuella. Före sin anslutning till det kommunistiska partiet trampade sålunda Villena på sitt eget förflutna som poet: 'Jag krossar mina verser, jag föraktar dem, jag skänker bort dem, jag avsvär mig dem: de intresserar mig lika mycket som den sociala rättvisan intresserar större delen av våra författare.'

I sin sista skrift, som aldrig anlände till Kuba, fällde Mella det mest exakta, välavvägda och klarsynta omdöme om de framtidsutsikter som avtecknade sig för hans land: för Kuba – sade han – är det nödvändigt med en 'demokratisk, liberal och nationalistisk revolution'. Men 'om denna inte uppstår inom de närmaste två eller tre åren (detta var 1928; red:s anm.), kommer Kuba absolut att falla under imperialismens ok, ända till den tid då proletära revolutioner inträffar på kontinenten ...'.

För en 'demokratisk, liberal och nationalistisk' revolution arbetade också Rubén Martínez Villena; men de krafter han förfogade över var ringa. Drabbad av tuberkulos, och framför allt – liksom hela partiet med rätta – upptagen av att lägga grundvalarna för proletariatets politiska och fackliga organisation, kunde Villena inte längre med erforderlig uppmärksamhet ägna sig åt rörelsen bland studenterna och de intellektuella. Han övergav 'minoritets'-gruppen och koncentrerade alla sina krafter på att tillskapa grundvalar för arbetarklassens kamp. I denna fas bröts rörelsens enhet även därför att undertryckningsåtgärderna syftade till att

söndra den, och borgerligheten, som blivit förskräckt av den skärpta klasskampen, började organisera en egen opposition, försedd med kraftiga spärrar mot revolutionära frestelser.

Studenterna hade konsoliderat sin kamporganisation genom att bilda Studentdirektoratet. Direktoratets första stora batalj var riktad mot planen på att automatiskt förlänga Machados maktinnehav år 1927. En talrik grupp studenter utstöttes från universitetet. Detta ockuperades och styrdes militärt under några månader. Proteströrelsen breddades, medan samtidigt antalet grupper som representerade studenterna på ett riskabelt sätt ökades.

Framför allt den borgerliga sektorn av oppositionen, som inte lockades av den bestämda enhetsviljan inom arbetarrörelsen, splittrades inte bara i två – vilket skulle ha varit normalt – utan i flera strömningar: inom Studentdirektoratet bildades en höger- och en vänsterflygel, förutom att det uppstod isolerade riktningar som den som leddes av Antonio Guiteras, en av dem som utstötts från universitetet och som försökte att genast övergå till organiserat uppror. Av de intellektuella och de gamla företrädarna för den traditionella politiken tog några initiativ till Nationalistunionen, med vilken kommunisterna försökte att organisera ett embryo till samförstånd, och andra – senare – till ABC, ett ultranationalistiskt parti över klassgränserna, som förkunnade nödvändigheten av att använda terror och som öppnade vägen för provokationer. De som drabbades värst av alla var naturligtvis som alltid de konsekventaste revolutionärerna: Direktoratets studenter och kommunisterna. Mot dessa sistnämnda hade Machado 1927 satt i scen en skådeprocess, som avsåg att bevisa att de stod i tjänst hos en främmande makt. Några månader efter denna process lyckades diktatorn med stöd av bankerna och regeringen i Washington uppnå automatiskt återval till president på ytterligare sex år, räknat från 1929.

Den stora krisen 1929 drabbade den kubanska nationen i en fas av påtaglig revolutionär jäsning. Trots undertryckningsåtgärderna, den inbördes splittringen och de objektiva svårigheterna hade nya krafter till slut lyckats tränga in i borgerlighetens ställe, när det gällde att föra fram idealet – en fullständig befrielse från utländskt herravälde. Med statskassan enormt skuldsatt var Kuba i själva verket en pjäs i det ekonomiska schackspel på vilket 'dynamiken' i Förenta staternas system för utveckling stödde sig. När det amerikanska systemet trädde in i den stora krisen, störtade Kuba huvudstupa in i den. Tjugotalets protektionism hade gjort det möjligt att utveckla vissa lokala livsmedelsindustrier, men huvudparten av Kubas 'skyddade' folkhushåll byggde på sockret; krisen drabbade exporten av denna livsviktiga produkt och reducerade som en återverkan härav även de marginella branscher som under de föregående åren blivit jämförelsevis etablerade. Den under Förenta staterna förslavade borgerligheten visade tecken på oro.

År 1930 lyckades arbetarna tilldela regimen ett hårt slag: den 20 mars gjorde en tjugofyrtimmars generalstrejk i Havanna, Manzanillo och Santa Clara slut på Machados skryt: han hade förbundit sig till amerikanerna att inte tillåta en strejk att pågå mer än en kvarts timme. På gatorna höll svärmar av beväpnade poliskonstaplar vakt. Men på den plats där det hade utlysts ett sammanträde för att få spårvägsmännen, vilkas reformistiska ledare inte ville gå ut i strid, att avstå från strejk, infann sig Villena, utmärkt glad av feber, och talade ord fulla av förtröstan, som förblivit berömda: 'De hade sagt att det inte skulle bli någon strejk, och det är strejk. De hade sagt att jag inte skulle tala, och här står jag och talar ...'. Sammankomsten upplöstes med våld av polisen. Villena undkom, förklädd till chaufför. Han måste gå i landsflykt och reste till New York, sedan till Moskva. Därifrån lät han sig föras till ett sanatorium vid Svarta havet.

Sex månader efter arbetarnas generalstrejk, den 30 september, kom studenternas stora dag på Kuba. Där beklagas ännu i dag att studenternas aktion inte hade sammanfallit med arbetarnas. Under demonstrationen mot Machado slog polisen till mot studenterna med samma våld-

samhet med vilken den hade gått fram mot arbetarna. En av universitetsungdomens modigaste ledare, Rafael Trejo, blev dödad. Många blev sårade. Polisen invaderade filosofen Enrique Varonas hem, då studenterna ville hylla honom genom att betyga sitt förtroende.

Regeringen reagerade på de slag den fick 1930 med censur över tidningarna och med att utnämna militärguvernörer i fem av sex provinser. Den mera räddhågade oppositionen började föreslå medlingsaktioner. Machado befalldes att alla medlemmar av Studentdirektoratet skulle häktas. Den 8 januari 1931 angrep polisen ursinnigt en kvinnodemonstration framför presidentpalatset. I fängelserna räknades de politiska fångarna i tusental. Man började kämpa för amnesti, och Machado beviljade den för att vinna tid. När amnestin tillät studenterna att lämna fängelset, hade klyvningen i deras led fullbordats: den grupp som var anhängare av ett starkare band med arbetarrörelsen skilde sig från Direktoratet och grundade Studenternas vänsterflygel.

På andra håll gjordes upprepade försök till resning, som saknade fast grund: två förgrundsfigurer, som Menocal och Mendieta, lät sig förledas av en upprorsplan, som de försökte förverkliga i provinsen Pinar del Río; men de kunde lätt tas till fånga av armén. Veteranen från 1895 års krig, general Peraza, kastade sig in i ett annat företag av samma slag och blev till slut mördad tillsammans med större delen av de sina. I Havanna utkämpade Arturo del Pino, som hade överraskats i ett hus fullt av vapen, ensam en lång strid med polisens och arméns krafter. En annan expedition ägde rum i Gibara, men blev likaledes fåfång.

ABC flerfaldigade sina fördärvliga ansträngningar, lät bomber explodera och proklamerade att det var nödvändigt att 'ena alla klasser för fosterlandets väl'. Det var en stor provokatorisk börda, som föll på revolutionens skuldror. De meningslösa bomberna tjänade som förevändning för måttlösa repressalier, medan kommunisterna hade händerna fulla med att mobilisera massorna och också uppnådde viktiga resultat, såsom fyrtiofemdagarsstrejken bland spårvägsännen i Havanna och generalstrejken i mars 1932. Tack vare det arbete som utfördes av självupppoffrande ledare och det stöd som Villena gav från Sovjetunionen bildades slutligen år 1931 Sockerindustriarbetarnas nationella fackförbund. En väldig ny stridspotential trädde in på slagfältet. Politiska och ekonomiska syften sammansmälte snabbt. Vid sockerbruken utvecklades kampen till och med till verkliga reguljära drabbningar med Machados armé. Rörelsens nivå steg snabbt. Det var emellertid inte en utveckling som alls var tillräcklig för revolutionens historiska syften. En rörelse mot diktaturen borde – vid denna tidpunkt – ha gestaltat sig så som Julio Antonio Mella hade angivit kort före sin död: 'En demokratisk, liberal och nationalistisk revolution.' I stället gick man – av inhemska och internationella skäl – till slutstriden med splittrade och spridda krafter: några med alltför avancerade mål, de andra i syfte att konservera. De som i grund och botten var mest intresserade av att försvara det bestående samhällssystemet, och som följaktligen var svaga och hycklande i sin kritik av beroendeförhållandet till Förenta staterna, hade organiserat sig i en 'revolutionär junta', som arbetade från New York. Kommunisterna – fackföreningsfolket, partiet, studenternas vänsterflygel – kämpade framför allt på strejkernas och massaktionernas mark, men de hade isolerat sig i en fåfänglig teoretisk extremism. Andra, som Antonio Guiteras, agerade ensamma, bannlysta – av abstrakta, långsökta skäl – av bägge lägren.

År 1933 befann sig faktiskt hela ön i jäsning. I Camagüey-provinsen bringades tåg att spåra ur; i Oriente- och Las Villas-provinserna dök partisaner upp. Antonio Guiteras hade en betydande andel i allt detta.

På grund av hans djärvhet och envisa kampvilja har någon jämfört Guiteras med den berömda Sandino, hjälten i Nicaraguas antiimperialistiska motståndsrörelse. Sandinos betydelse inom den allmänna ramen för den latinamerikanska befrielseströrelsen har av den internationella kommuniströrelsen ännu inte uppskattats så som den förtjänar. Både Guiteras' och Sandinos

gestalter har konkret uppvärderats av den kubanska revolutionen. De var samtida, och de verkade med samma metoder; därför brukar de betraktas tillsammans.

Augusto Sandino (1895-1935) hade lärt sig att kämpa i Mexiko, som arbetare i tjänst hos ett oljeföretag, dominerat av nordamerikanskt kapital, Huasteca Petroleum Company. Han var utomäktenskaplig son till en enkel indiansk tjänsteflicka och en nicaraguansk jordägare. Det 'oäkta' ursprunget och den svåra miljön under hans barndom hade tryckt en upprorisk prägel på hans karaktär. Under kontakten med det mexikanska proletariats kamp och dess klassmässiga och 'nationalistiska' bakgrund hade Sandino konkret bringat sitt revolutionära, typiskt latinamerikanska snille att mogna. Det skulle vara fåfängt att i alla hans brev och proklamationer leta efter ett entydigt programmanifest: liksom många av världsdelens hjältar var Sandino framför allt en handlingens man, och i handling smiddes hans tanke. Den spänner som en valvbåge genom en mångfald brev, budskap, proklamationer, som från gång till gång sammanhänger med bestämda situationer. Men på det hela taget avtecknar sig till slut hans antiimperialistiska ståndpunkt med de karaktärsdrag som är utmärkande för hela den moderna revolutionära bagaget i Latinamerika. Ett intressant dokument i detta avseende är det brev som Sandino den 10 juni 1928 skrev till journalisten Froilán Turcios: 'Yankees är våra folks värsta fiender, och när de iakttar oss i ett ögonblick av patriotisk inspiration, och medan vi söker varandra med uppriktig önskan om enighet, börjar de på djupet röra upp de frågor som inte är lösta oss emellan, så att hatet upptänds och vi fortsätter att vara söndrade och svaga och därför lätta att kolonisera ... Det fel som imperialisterna begått har varit att tolka Monroedoktrinen sålunda: Amerika åt yankees. Nåväl, för att de blonda bestierna inte skall fortsätta att missta sig, formulerar jag om uttrycket på följande sätt: *Nordamerikas Förenade stater åt yankees. Latinamerika åt indolatinarna.*

...Yankees kan komma till vårt Latinamerika endast som gäster; aldrig som husbönder och herrar, som de gör anspråk på att vara. Det skulle inte vara märkvärdigt att möta mig och min armé i vilket land som helst i Latinamerika, där den mordiske angriparen sätter sina fotsulor i syfte att erövra. Sandino är indospanjor och vet inte av några gränser i Latinamerika ...'

En text av Sandino som är ännu märkligare och mer upplysande på grund av perspektivets skärpa är ett brev till den spanske socialisten Luís Araquistáin av 31 juli 1928, där man bland annat läser denna mening, som förtjänar att begrundas: 'Det är med er som vi skulle vilja förena oss i en broderlig omfamning, vi som strävar till en total omprövning av mänskliga värden; och i dag, då tillfället är gynnsamt, eftersom det gäller Spanien, avlägger jag inför er förklaringen, att om vår kamp i det nuvarande historiska ögonblicket är nationell och rasbetingad, kommer den att bli internationell i samma mån som de koloniala och halv-koloniala folken förenar sig med folken i de imperialistiska moderländerna ...' Av samma internationalistiska och i ordets fulla bemärkelse lidelsefullt amerikanska impuls besjälades kubanen Antonio Guiteras.

I brist på solid teoretisk grund och allvarlig filosofisk skolning var Guiteras en instinktiv revolutionär, liksom många latinamerikaner. Han var en handlingens man, som gick till anfall under tystnad och rörde sig med dynamisk beslutsamhet. Sin arbetsstil hade han lärt sig av den tryckande verkligheten, utan möjlighet att undkomma, i den värld där han levde. En levnadsteckning framställer honom såsom utrustad med ovanlig livlighet och rastlöshet redan i pojkkåren. Han läste allt och drömde om djärva äventyr. Modern skänkte honom bildning och en viss aristokratisk distans, som senare ofta satte honom i stånd att röra sig kallt och beslutamt på egen hand. Antonio Guiteras kom från en burgen borgerlig familj, hans far var kuban och hans mor amerikanska. På fotografierna framstår han med ett hårt och plågat, nästan grymt uttryck. Utstött från universitetet för Studentdirektoratets protest mot Machado, fann han sig ganska snart nödsakad att arbeta och blev handelsresande. Detta satte honom i stånd att upprätta kontakter med många vänner över hela ön. Han upprättade härdar för opposition. I

sina tal framhävde han att Machado inte var hela det onda, han var bara en företrädare för det 'feodalt-imperialistiska' system som kvävde de medborgerliga strävandena på Kuba. Machado var synlig; osynlig men närvarande var Wall Street.

Villena och Guiteras skulle aldrig träffa varandra, fastän de kämpade på samma sida och mot samma fiende. Detta är en av de mest typiska och svårförklarliga motsättningarna under denna period. Det är visserligen sant att när Guiteras började förverkliga sina aktionsplaner, befann sig Villena i Sovjetunionen. Men senare hade de två kunnat träffas och till och med samordna sina respektive krafter. År 1931 återvände Villena, som åter kommit på benen tack vare vilan och den rikliga födan på sanatoriet, till Moskva och började arbeta i Tredje Internationalens latinamerikanska sektion. Guiteras – på Kuba – försökte få befolkningen att resa sig, först i Rio Verde och sedan i Gallinita i Orienteprovinserna. Tappra men fåfänga försök. Ända sedan 1927 hade Guiteras upprättat en av sina baser i Manzanilla, där det redan fanns starka kommunistiska grupper. Det förekom även spontana kontakter mellan kommunisterna och Guiteras, men direktiven för kommunisterna på Kuba var att inte stödja 'guiteristernas' upprorsaktioner. Guiteras' borgerliga ursprung togs stundom till förevändning för att upprätthålla en bestämd distans.

Efter de misslyckade resningsförsöken år 1931 blev den unge revolutionären häktad; han tillbringade en tid i fängelse, först i Moncada (kasern och fängelse i Santiago) och sedan i Guantánamo. Knappt hade han blivit fri, förrän han återupptog sina resor och på nytt spann den upproriska konspirationens trådar som företrädare för Studentdirektoratet. Men den övervägande delen av Direktoratets ledare befann sig vid det laget i landsflykt i Förenta staterna; på Guiteras' ivriga maningar att genast övergå till aktion svarade dessa, att det för ögonblicket inte var möjligt. Guiteras lät dem veta att han ämnade handla på egen hand; och med nästan blind envishet förberedde han på nytt en kupp, utan att bekymra sig om att organisera rörelsen på bred och solid bas. Han var säker på att sinnesstämningen bland kubanerna var gynnsam för honom. Planen var denna gång densamma som Fidel Castro senare skulle återuppta 1953: ett anfall på Moncadakasernen i Santiago de Cuba.

Guiteras ville bemäktiga sig ett militärflygplan på flygfältet i San Luís och med detta flyga till Santiago och ockupera kasernen. Men när han med sin skara kom fram till San Luís, var flygplatsen redan oväntat besatt av militära enheter. Guiteras gav inte upp, och med sin beväpnade grupp installerade han sig under allmänt jubel i den lilla staden San Luís. Några timmar senare anlände förstärkningar ur Manchados armé från Santiago och från Palma Soriana. Guiteras drog sig tillbaka. Under aktionen hade han förlorat sin bästa vän. Han gömde sig i Holguín i avvaktan på att kunna återuppta konspirationen.

Mot slutet av hösten 1932 hade Villena måst återvända från Moskva till sanatoriet vid Svarta havet på grund av ett allvarligt recidiv i tuberkulos. Nu var en lunga förstörd och den andra allvarligt angripen. Meddelanden från hans land nådde honom urvattnade genom avståndet. Oron bland massorna steg, den ekonomiska krisens verkningar drev befolkningens flertal till revoltstämningar. Borgerlighetens taktik var ängsligt inriktad på att skilja sitt eget öde från Machados. Inflytelserika ekonomiska kretsar i Nordamerika hade satt i gång en kampanj mot USA:s ambassadör på Kuba och mot Machado själv. Ambassadör Guggenheim försökte sedan två år att slutföra förhandlingar om ett lån för konsolidering av Kubas skulder till Förenta staterna, och han hade alltför öppet lierat sig med Machado. Men Förenta staternas regering hade känt på sig, att en revolution som skulle kunna öppna ett nytt kapitel i världsdelens historia var nära. Vid tidpunkten för den mexikanska revolutionen existerade ännu inte det ryska oktoberexemplet.

Villena utverkade tillstånd att resa, för att dö i sitt eget land och samtidigt ge ett handtag för att slå ned tyranniet. Han återvände till Kuba den 19 maj 1933. Sedan några månader hade

Roosevelt bytt ambassadör: när han skickade den unge Sumner Welles till Guggenheims post, hade han gett honom den lömska uppgiften att medla mellan Machado och oppositionen. I fortsättningen blev det en kapplöpning med tiden. Kommunistpartiet – utmattat av förföljelserna – lyckades inte alltid hålla den våldsamma takten i utvecklingen. Nätt och jämnt återkommen till Kuba måste Villena lägga in sig på sjukhus. Läkarna förberedde sig för att operera honom i lungorna: men Villena flydde från sjukhuset. Mot slutet av juli utbröt i Havanna en strejk bland stadens transportarbetare. Sumner Welles hade redan lyckats övertala den konservativa oppositionen – från nationalistunionen till ABC – att acceptera Förenta staternas medling. Machado hade förgäves försökt öppna sig en utväg genom att föreslå USA ett absolut monopol på den kubanska marknaden för nordamerikanska produkter. Welles kom med förslag som föreföll mera lockande: en lösning av den politiska krisen som passade Förenta staterna skulle öppna portarna för ett nytt handelsavtal, som var mer fördelaktigt även för Kuba.

När transportarbetarstrejken i Havanna inleddes, tändes även på resten av ön spontant härdar för våldsam agitation. Den stackars Villena anförde så gott han kunde från sin sjuksäng. Och han kunde inte vara underrättad om allt. Guiteras försökte febrilt organisera en resning i Bayamo. Men mellan den jämförelsevis spontana lönerörelsen i Havanna och den resning som planerades i Bayamo (Orientprovinsen) låg en avgrund av bristande samordning. I den jäsande huvudstaden drev ett falskt nyhetsmeddelande – ‘Machado har fallit’ – den 7 augusti medborgarna ut på gatorna. Polisen gick till anfall och skingrade massan. Machado spelade sina sista kort: för att vinna tid erbjöd han fackföreningarna att gå med på allt som arbetarna krävde på det ekonomiska planet. Villena kunde självfallet inte hysa förtroende för detta. Men från den säng där han låg kunde han likväl inte vara direkt informerad om massornas sinnesstämning.

Partiet var främst angeläget att inte utsätta sig alltför mycket. Från Orientprovinsen utsände Guiteras desperata vädjanden till sina vänner i Direktoratet att inte lita på amerikanerna. Studentdirektoratet hade ännu inte berörts av medlingsaktionen. Senare skulle det sägas, att under dessa avgörande timmar borde rörelsen beslutsamt ha förvandlat sig till en politisk rörelse för generalstrejk och revolution mot Machado. Fackföreningsledarna, som i stället fruktade provokatoriska manövrer eller underkastelse från reformisternas sida, sammankallade ett möte med transportarbetarna för att få höra de djupa ledens åsikt om Machados förslag. Det föreföll som om kommunisterna skulle ha tvekat på denna punkt, och motståndarna spekulerade i detta. I verkligheten svarade Havannas transportarbetare beslutsamt: ‘Bort med kräket!’ (*‘Se ne vaya el animal.’*) Kräket var Machado. Arbetarna ville ha en politisk strejk, och de tillkämpade sig den.

Den 12 augusti flydde Gustavo Machado till Nassau – på Bahamaöarna – med hela familjen och vännerna. I stort sett hade den nationella rörelsen segrat, men situationen erbjöd alltför många möjligheter för vilken utveckling som helst. I september, efter en kortlivad regering under Carlos Manuel de Céspedes och ett ännu kortare experiment med en provisorisk regering under presidium av fem personer (‘pentarkin’), kom Ramón Grau San Martín, en typisk representant för den nationella borgerligheten, till presidentmakten. Den 4 september hade det också gjorts en militärkupp, ledd av sergeant Fulgencio Batista, vilken överraskat amerikanerna. Läget var flytande. I Graus regering kallades Antonio Guiteras att överta inrikesministeriet. Guiteras accepterade. De kommunistiska ledarna såg i detta en bekräftelse på sina misstankar. Guiteras kontrollerade försvaret och krigsflottan. Den nyblivne översten Batista stod i spetsen för armén. Vid en ceremoni på ett fartyg uppträdde Guiteras med en mängd exemplar av en bok som skulle utdelas bland matroserna: *Tio dagar som skakat världen* av John Reed.

Nu blev takten i händelsernas utveckling i sanning våldsamt. Vid några sockerbruk upprättade arbetarna sovjet. Kommunisternas lösenord var 'en regering av arbetare och bönder, stödda av soldater och matrosar'. Internationalens linje släpade nu kommunistpartiets ungdomliga ledning till att oförberedd hänga med i massornas spontana rörelse. 'Man färdades i kölvattnet av de händelser som kampens egen gång framkallade från dag till dag: ockupationer av sockerbruk, försök att skapa sovjet, beväpning av proletariatet ...'. Så skulle det sex månader senare sägas i en resolution från sockerindustriarbetarnas III. nationella konferens.

En rapport från Foreign Policy Association, utgiven 1935, beskrev denna våg av 'vilda' strejker: '... arbetarna begärde höjda löner, erkännande av fackföreningarna och bättre levnadsförhållanden. Den 21 augusti bemäktigade sig arbetarna den första centralen (sockerbruket, förf:s anm.), i Punta Alegre i provinsen Camagüey. Mindre än en månad senare beräknades att antalet centrales som kontrollerades av arbetarna hade stigit till trettiosex. Man fick veta att sovjet hade organiserats i *centrales* i Mabáy, Jaronú, Senado, Santa Lucía etc. På flera platser hade arbetarna tagit företagsledningen som fångar ... Arbetarmiliser bildades, beväpnade med påkar, järnstänger och några pistoler; som uniform bar de en röd bindel om armen ...'. Vid några sockerbruk bemäktigade sig arbetarna också bolagens enskilda järnvägs-system och kontrollerade lastningshamnarna för sockret.

Denna spontana resningsvåg omfattade hela ön och ryckte med sig tobaksarbetarna i de västra provinserna och kaffearbetarna i Oriente. 'Med arbetarna vid sockerbruken', påpekar den amerikanska rapporten, 'förenade sig jordbruksarbetarna'. Däremot saknades varje som helst effektiv form av enhet med den revolutionära rörelsen i städerna; proletariatet vid serviceföretagen i Havanna och studentorganisationerna – som i sin tur var förbundna med de revolutionära intellektuella kretsarna – handlade utan effektivt samband med proletariatet i 'det inre'. Rörelsen var omogen, därav de räddhågade betänkligheter eller den sannskyldiga förvirring i fråga om riktningen som gjorde det möjligt för Batistas armé att ingripa och undertrycka, medan en revolutionär som Guiteras från sin ministerpost inte kunde göra mer än att försöka tillfredsställa de strejkandes ekonomiska krav.

I slutet av september fördes Mellas aska till Kuba. En högtidlig begravning organiserades. Massorna hade gått ut på gatorna i skaror som tidigare aldrig hade skådats. Batista ställde ut soldater på taken utefter processionens väg. Med tunn röst talade Villena för sista gången till folket: 'Kamrater, Mella är här med oss, men inte i den där askhögen: han finns i denna oerhörda kraftutveckling ...'

Det skedde ett lömskt överfall. Gömda på taken sköt Batistas prickskyttar ned tiotals personer på flykt: sex dödade och mer än trettio sårade. Revolutionens förtrupp hade stött på imperialismens nya hantlangare. Graus regering var kanske inte direkt ansvarig för blodbadet, Guiteras hade med säkerhet inte förutsett det. Men detta blev en ny stimulans för kommunisterna att 'avskärma sig' vid sina kontakter utåt. Under påtryckning av Guiteras, som hade kontakter med fackliga kommunistiska företrädare, införde regeringen Grau lagstadgad åttatimmarsdag och minimilöner, bestämde att ämbeten och anställningar skulle delas lika mellan kubaner och spanjorer (tidigare åtnjöt spanjorerna vissa privilegier), fastställde regler för social trygghet och pensioner, beslagtogs tillgångar och jordegendom tillhörande ansvariga machadister, satte en broms för det okontrollerade ockret, upplöste de partier som hade stött diktaturen och nationaliserade elektricitetsbolaget, som ägdes av amerikaner.

Det var Guiteras själv som intog chefsstolen i bolaget, efter fyra timmars diskussion med de amerikanska ägarna och sedan staden i fyra dagar varit utan gas och elektricitet. Från Washington hördes man säga: 'Detta är kommunism'. De skickade krigsfartyg. Från stranden följde massan, beväpnad med käppar, debarkeringen och slog ut fönstren i amerikanska ambassaden med stenkast. Guiteras vilade inte ett ögonblick. Han gav sig ut på kajerna för att

få tobaken lastad. De amerikanska företrädarna försökte sabotera exporten. Guiteras höll ett kort tal och erinrade om de sista svåra månaderna: 'Inför de dekret som likt gigantiska hammarslag långsamt krossar den väldiga apparat som kväver Kubas folk, liksom så många andra folk i Latinamerika, uppträder alla inhemska och utländska lakejer på scenen för att bekämpa oss; och deras fruktansvärda oväsen har, en efter en, berövat oss våra medarbetare vilka, gripna av defaitistisk fruktan, överger oss ...'

En flerfaldig flykt undan realiteterna bringade faktiskt oreda i den demokratiska revolutionära rörelsens led. Kommunisterna och Guiteras hade förgäves försökt att till en revolution förvandla vad som nu reducerades till en militär statskupp, helt och hållet ledd – bakom kulisserna – av Batista och amerikanske ambassadören. De hade handlat alltför osammanhängande och ängsligt: splittrade och omogna. Nu förberedde amerikanerna en bulvans makttillträde. Den 14 januari 1934 hade Grau redan demissionerat, och Guiteras flydde på nytt till Orientprovinserna för att organisera sina aktionsgrupper av Kubas Ungdom. Rubén Martínez Villena låg för döden, kvävd av tuberkulosen, efter att ha fått veta om den seger som den fackliga enheten hade hemfört vid den fjärde arbetarkongressen: även han hade bidragit till att förbereda den under sina sista dagar. Återstod kommunistpartiet. Återstod Guiteras. Men i dessa kritiska ögonblick tenderade meningsskiljaktigheterna att fördjupas. Kubas Ungdom började på nytt konspirera. Kommunisterna ansade sina sår och förberedde nya strejker, bättre organiserade.

Kort efter fackföreningarnas nationalkongress sammanträdde i Havanna den III. konferensen med sockerindustriarbetarna, numera den mäktigaste fackliga organisationen på Kuba. Delegater från 103 *centrales* deltog. Den självkritiska diskussionen gjorde det möjligt att inleda en fas av omorganisation. I mars hotades Mendiets nya regering av en generalstrejk i Havanna, denna gång väl kontrollerad av fackföreningarnas enhetsorganisation (CNOC). 200 000 arbetare från alla sektorer, från tobak till hamnarbetare, gick i strejk. Den slogs ned hårt: tiotals fackliga ledare häktades, fackföreningarna upplöstes. På kort tid likviderades rörelsen av den armé som Batista ställt på krigsfot.

Den första fasen av den kubanska revolutionen led mot sitt slut. Därpå skulle följa år av kriser och av konvulsivisk omorganisation. Den sista, nästan spontant uppflammade revolten mot det nya system som höll Kuba fängslat inträffade under de första månaderna av 1935. Ur en lärarstrejk, som uppstod även under påtryckning från borgerliga grupper, intresserade av att fälla Mendiets regering, utvecklades i mars nämnda år en generalstrejk. Under de dagar då strejken förbereddes deltog även Antonio Guiteras i en sammankomst, och det berättas att han sade till en vän, en kommunist: 'Denna strejk misslyckas naturligtvis, eftersom vi inte har vapen, och vi kommer att bli krossade. Men massorna vill ha strejken, och vi måste ställa oss i spetsen för rörelsen.' De strejkande slogs också faktiskt ned, med en våldsamhet som aldrig tidigare förekommit. Tiotals kommunistledare fängslades. Antonio Guiteras, eftersökt av Batista personligen, lyckades i två månader hålla sig undan förföljarna. Sedan, den 8 maj 1935, lämnade även den siste av de tre hjältarna från den kubanska revolutionens ungdomsår scenen. Guiteras hade för avsikt att embarkera för att från utlandet organisera en väpnad expedition. Som Mella hade gjort. Som Castro skulle göra. Men Guiteras blev förrådd och överraskades och dödades på fläcken, i Marillo inte långt från staden Matanzas.

På mer än trettio års avstånd begränsade sig de kubanska kommunister som hade upplevat epoken av kamp mot Machado till att rättfärdiga den hållning de intagit mot Antonio Guiteras med ett enkelt konstaterande av faktum: 'Vi var ett ungt sekteristiskt parti.' Men sekterismen manifesterades inte bara mot Guiteras; den hade allvarligt begränsat hela partiets nationella politik. Sedan de män och de principer som då gällde gått i graven, har andra övertagit deras plats och de facto rättat till de misstag som begicks trettio år tidigare. Ändå står, trots detta, ett krav på klarhet i förgrunden: varför denna sekterism? Vilka orsaker hade den, och varför

uppträdde den på nytt, i andra former men fortfarande bland kommunister, efter Fidel Castros revolution? Den faktiska korrigeringen av 'sekticismen' inom arbetarrörelsen och Komintern fortskred ännu omkring 1960 med stor försiktighet. Trots att den kommunistiska arbetarrörelsen i praktiken redan från 1935 hade avstått från att omfatta en entydig orientering, var den uppenbara dogmatiska avvikelserna ännu inte erkänd trettio år senare. Verkligheten hade besekrat myten. Man hade ännu inte medgett, att utvecklingen av den marxistiska revolutionära strömningen i nationalismens fåra i de koloniala eller i varje fall fattiga och osjälvständiga länderna hade skapat en icke förutsedd situation, som samtidigt kunde gynna en bredare utveckling av socialismens många olika former men också måste förutsätta en djupgående revision av deras 'avskärnings'-mekanism. På Kuba kan början till ett dylikt uppvaknande dateras till våren 1962, dvs. från den offentliga kritik av sekticismens misstag som utfördes av de kommunister åt vilka Castros rörelse hade anförtrott den praktiska ledningen av den socialistiska revolutionens 'avstamp'. Med kritiken mot 'eskalantismen' inleddes på Kuba en process, genom vilken man blev medveten om det moderna partiets kris. I Kina hade en liknande process börjat många år tidigare med utgångspunkt från mer komplicerade förhållanden. Mao Tse-tung hade förkastat de riktlinjer som Internationals exekutiv hade velat påbjuda 1935; men redan mycket tidigare hade han börjat riva ned allt som var artificiellt i rörelsens formella enhet, och han hade först och främst ställt upp konkreta nationella kriterier mot abstrakta, troskyldigt 'internationalistiska' kriterier, när han dikterade revolutionens organisatoriska riktlinjer.

Kommunistiska internationals (Kominterns) politik i kolonialfrågor, däri inräknat frågor berörande formellt självständiga men i realiteten 'beroende' länder, som flertalet latinamerikanska, har enligt Tutino ända fram till Castros lyckade revolution präglats av felbedömningar och olika slags ensidighet: 'dogmatism', 'sekticism' osv. Dessa har haft sina rötter i olika speciella förhållanden av historisk natur, i bristfällig kännedom om de reella förhållandena i världen utanför Sovjetunionen och dess omedelbara grannskap, i en alltför ortodox tolkning av Marx' och Lenins läror etc. Framför allt har Kominterns ledare begått misstaget att bagatellisera eller direkt förneka den revolutionära roll som icke-kommunistiska, 'småborgerliga' eller intellektuella nationella strömningar och partier i opposition mot utländska husbönder kunnat spela. Vidare har man, med erfarenheterna från den ryska oktoberrevolutionen som ledstjärna, alltför envist hållit fast vid övertygelsen, att varje äkta revolution måste stå under 'industriproletariatets ledarskap (hegemoni)', medan bonde-massorna betraktas som mer eller mindre passiva stödtrupper åt städernas arbetare. Man har tillämpat detta synsätt även på länder – som de asiatiska eller latinamerikanska – där det antingen knappast funnits något industriproletariat alls, utan enbart proletariserad jordbruksbefolkning, eller där det visserligen funnits en förhållandevis talrik klass av industriarbetare, men dessa i förhållande till befolkningens stora, revolutionärt och nationellt inställda flertal snarast utgjort en privilegierad minoritet, vars intressen mera sammanfallit med de utländska kapitalisternas än med den agrara landsbygdsbefolkningens. Dessutom har en stark benägenhet gjort sig gällande att betrakta utländska kommunistpartier som satelliter, med främsta plikt att försvara och med alla medel gagna 'Revolutionens fosterland', Sovjetunionen.

Tutino påvisar, att denna syn på de koloniala och halvkoloniala ländernas situation *inte delades* av Lenin. Vid Kominterns II. och III. kongresser (1920 resp. 1921) underströk Lenin tvärtom – bl.a. med stöd av en av indiern H. Roy år 1920 utarbetad rapport, som närmast hänförde sig till indiska förhållanden – den betydelse för världsrevolutionen som de koloniala folkens självständighetskamp ägde. Han yttrade vid III. kongressen:

'Hundratals miljoner människor – praktiskt taget det övervägande flertalet av världens befolkning – träder upp på scenen som självständiga och aktiva revolutionära faktorer; och det är klart, att under

världsrevolutionens förestående avgörande strider kommer den rörelse bland majoriteten av jordens befolkning som ursprungligen var inriktad på nationell befrielse att vända sig mot kapitalismen och imperialismen, och den kommer troligen att spela en revolutionär roll, som blir mycket viktigare än vi nu väntar oss.’

Vid samma tillfälle underströk Lenin också den speciella, självständiga prägeln i de koloniala folkens situation och drog därav slutsatsen, att en decentralisering var erforderlig och att ‘national-revolutionära’ rörelser borde betraktas som naturliga bundsförvanter; han gjorde dock förbehållet, att ‘endast verkligt revolutionära rörelser’ borde stödjas, alltså inte t. ex. en bonderörelse som var rent borgerligt-demokratisk.

Lenins framsynta och öppna ståndpunkt i de koloniala frågorna frångicks emellertid på väsentliga punkter av Kominterns följande kongresser. Dels var kommunistledarna i Moskva upptagna av andra och ur deras synvinkel mera trängande problem – särskilt kampen mot socialdemokratien – dels hade maktkampen mellan Stalin och Trotskij om arvet efter Lenin gått in i sitt avgörande skede. Stalin, som eljest visade ganska stor förståelse för de koloniala problemen, saknade sinne för att de agrara frågorna nödvändigtvis måste dominera i de fattiga länderna och ansåg det viktigast att där, liksom skedde i Ryssland, först och främst likvidera ‘kulakerna’ och bilda sovjeter bland industriproletariatet. De ryska ledarnas oförmåga att frigöra sig från det tankeschema som passat för deras eget land, och den politik som de därför påtvang kommunistpartierna i andra länder, ledde till katastrofer för rörelsen, särskilt i Kina, där den allians söm ingicks med Chiang Kai-shek och Kuomintang slutade i svåra massakrer på arbetare i Shanghai och Kanton. Mao Tse-tung, som klart insåg att en revolution i bondelandet Kina måste ha sin grund i landsbygdsbefolkningen, sköt medvetet direktiven från Moskva åt sidan och började organisera en revolution efter sitt eget mönster, med bonde-sovjeter, från början innefattande även medelstora och större jordbrukare, och en bondearmé för gerillakrigföring i de områden som successivt erövrades, främst i Kiangsiprovinserna i Sydchina. Därmed hade ett konkret inslag av ‘polycentrism’ faktiskt tillkommit inom den internationella kommunistiska rörelsen; men det skulle dröja årtionden, innan ledarna i Moskva böjde sig för det oundvikliga. Moskvans olika representanter i Kina – Borodin m. fl. – fortsatte också i det längsta att försöka oskadliggöra Mao och genomdriva en mera ‘ortodox’ politik från det kinesiska partiets sida.

Trots att ett visst samband mellan Komintern och Latinamerika hade upprättats redan 1919, dröjde det till 1922, innan denna världsdels angelägenheter fick en egen ansvarig företrädare i organisationen – en schweizare vid namn Stirner – och till 1924, innan ett särskilt sekretariat för Latinamerika tillskapades, lett av en europeisk kommunist men med en argentinare, Victorio Codovilla, som ledamot. Senare tillkom en byrå för de karibiska områdena med säte i New York och underställd Förenta staternas kommunistiska parti samt en sydamerikansk byrå med säte i Buenos Aires (från 1930 i Montevideo). Dess ledning bestod av en litau, en tjeck, två italienare, en tunisier och nyssnämnde Codovilla som ensam företrädare för Sydamerika.

3. Klass mot klass

Kominterns VI. kongress 1928 betecknade en avsevärd kursändring i den internationella kommunismens strategi, vilken också kom att beröra de hel- och halvkoloniala folken. Under de närmast föregående åren hade man prövat sig fram efter ett slags ‘samexistens’-linje, inriktad på samarbete — naturligtvis under ‘kommunistisk hegemoni’ — med nationella, småborgerliga och/eller intellektuella oppositionsrörelser i Tredje världen. På basis av en av Bucharin utarbetad rapport slöt VI. kongressen i stället upp kring parollen ‘klass mot klass’. Rapporten utgick, som ett obestriddigt faktum, från att massorna i fortsättningen skulle gå ständigt mer åt vänster, medan de socialdemokratiska ledarna kommer att ständigt mer avvika åt höger. Komintern måste därför intensifiera kampen mot den internationella

socialdemokratin, som genom reformismen höll på att förvandlas till 'ett stöd åt borgerligheten'. Eftersom 'den internationella reaktionen' tydligen förberedde ett krig mot Sovjetunionen, borde partilinjens syfte till infiltration av kommunistiska celler i fackföreningar och i de borgerliga arméerna i både industriländer och koloniala länder i syfte att driva revolutionär propaganda.

Kominterns egen kolonialpolitik behandlades vid kongressen i två rapporter, en av finländaren Kuusinen och en av italienaren Togliatti. Ingendera innehöll mycket till ledning för kommunistpartierna i Tredje världen, men båda erkände de nationella rörelsernas betydelse, samtidigt som de bedömde den revolutionära slagkraften hos den nationalistiska småborgerligheten i ifrågavarande länder mycket nedlåtande. Tutino citerar ur den slutliga resolutionen:

‘Småborgerligheten ... spelar en i sanning viktig roll ... massrörelsen kan dra till sig dessa grupper, men kan också driva dem över till den extrema reaktionens läger och uppmuntra uppkomsten av reaktionära och utopistiska tendenser i deras led ... Det är absolut väsentligt att de kommunistiska partierna i dessa länder från första ögonblicket så klart som möjligt skiljer sig politiskt och organisatoriskt från varje annan småborgerlig grupp eller parti.’

Tillfälliga allianser från fall till fall kunde tänkas, men dessa fick inte på minsta sätt hindra kommunisterna i deras revolutionära arbete bland fackföreningar och bönder:

‘Vid varje samarbete av detta slag är det följaktligen väsentligt att träffa de noggrannaste försiktighetsmått mot att samarbetet degenererar till en sammansmältning av den kommunistiska rörelsen med den småborgerliga revolutionära rörelsen.’

Tutino sammanfattar sin egen bedömning av VI. kongressens ståndpunktstagande i de koloniala frågorna sålunda:

‘Den absoluta vissheten att motsatsen aldrig kunde inträffa borde vara tillräcklig för att belysa den logiska motsägelsen i dessa formuleringar. *Så uppstod sekterismen* (kurs. av övers.). Den som bokstavligen tillämpade dessa anvisningar kom inte ett steg framåt på den revolutionära vägen, hur många slingerbultar som senare må ha försökts, utan att ändra frågans kärnpunkt. Det moderna revolutionära partiet i världen har till slut korrumpierats till själva sin natur, därför att det från en dogmatism, som legat i en obevisbar tes, har hämtat det gift som skulle verka på dess politiska kropp. Inom få år skulle en stor del skingras av själva intelligensen hos detta ‘intellektuella kollektiv’, som kommunistpartiet dock överallt hade kunnat vara redan från början. Varje ändring av linjen har i fortsättningen inte kunnat ha betydelse annat än som stödåtgärd.’

Under många år förbjöd en regel inom det kubanska partiet i praktiken, att en intellektuell kunde bekläda sekreterarposten. Julio Antonio Mella var inte sekreterare i Kubas första kommunistparti. Han skulle inte ha kunnat vara det, ens om han inte hade blivit tvungen att gå i landsflykt. Meningsskiljaktigheten om hungerstrejken tre månader efter själva partiets grundande berodde delvis på att Mella betraktades som en intellektuell, följaktligen en kamrat som, trots sin revolutionära anda, bar på en medfödd skada, ett dolt fel, som kunde framträda i vilket ögonblick som helst. Rubén Martínez Villena, som var den andre store kubanske kommunistledaren, kunde aldrig framträda inför massorna med hela sin egen effektiva tyngd, eftersom han hade varit poet. Han framträdde alltid offentligt såsom underställd kontroll av andra personer av föga format men av proletärt ursprung, som nominellt hade fått hand om sekreterarposten — personer som nu inte är ihågkomna ens till namnet. Blas Roca var den förste proletär som av egen kraft visade sig vara i stånd att faktiskt fylla en post, som från början hade tilldelats honom pro forma.

I punkt 28 av de teser om de koloniala länderna som utarbetats av Tredje Internationalens VI. kongress hade påbudet att de ledande skulle vara proletärer föreskrivits på ett ganska kategoriskt sätt: ‘Kommunistpartierna i de koloniala och halvkoloniala länderna bör göra alla ansträngningar för att skapa en kader av partifunktionärer ur arbetarklassens egna led, varvid de

intellektuella i partiet utnyttjas såsom vägledare och föredragshållare för propagandacirklar och legala eller illegala partiskolor för att utbilda de längst hunna arbetarna till agitatorer, propagandister, organisatörer och ledare, genomsyrade av leninismens anda.’

År 1929 sammanträdde den latinamerikanska kommunistiska rörelsens första konferens. Såsom hade skett särskilt vid utskottssammanträdet under Internationalens VI. kongress, kritiserade många delegater den mekaniska tillämpningen på den amerikanska kontinenten av teser, som hade utarbetats för andra världsdelar. I synnerhet försökte man mildra stelheten i sådana teser i den mån de gällde klassificeringen av de latinamerikanska länderna såsom kort och gott halvkoloniala. Till stöd för denna kritik återropades bland annat en skrift av Lenin, som var mycket exakt i sina formella distinktioner. Lenin sade, att den kapitalistiska imperialismen under kampen för världens ekonomiska och politiska uppdelning gav upphov till ‘talrika övergångsformer av statligt beroende’; det fanns följaktligen olika slag av beroende länder, från halvkolonier till regimer med formell självständighet såsom – till exempel – den som rådde i Argentina. De kritiska invändningarna gällde emellertid inte enbart dessa definitioner. De sträckte sig till att praktiskt taget gälla ursprunget till det mekaniska synsätt på vars grundval Kominterns teser hade formulerats att gälla även för Latinamerika. Och denna felsyn var gemensam för hela kontinenten. En av de allvarligaste kritikerna i denna riktning var peruanen J. C. Mariátegui, en ung kommunistisk intellektuell, som i Turin länge hade umgåtts i gruppen kring *Ordine Nuovo* och som höll på att om sitt land skriva ett verk, fullt av insikter, om den nationella frågans betydelse. Men inom sitt eget parti hade Mariátegui ingen framgång. Partiapparaten reagerade på hans klagomål med att slå dövörat till eller rentav visa fiendlighet. Det var i verkligheten lättare att rätta sig efter scheman än efter revolutionära begrepp. Hans öde kan i viss mån jämföras med kubanerna Mellas och Villenas.

På Kuba hade många av de unga intellektuella som närmade sig kommunistpartiet under åren mellan 1927 och 1930 snarare bildat sig ett nationellt och politiskt medvetande genom att läsa Ramiro Guerra än Vladimir Lenin. Ramiro Guerras viktigaste bok, *Azúcar y poblaciones en las Antillas* förhåller sig i Latinamerika till Mariáteguis *Siete ensayos* på samma sätt som i Italien – om den syditalienska frågan – borgaren Guido Dorsos verk förhåller sig till kommunisten Antonio Gramscis. Beträffande Kuba föregrep Ramiro Guerra den oskrivna teorin för Castros revolution om den funktion som upplösningen av en nationell agrarhushållning kunde ha för dynamiken i det sociala framåtskridandet och dess våldsamma omvandlingar.

I *Azúcar y poblaciones en las Antillas* utgick Ramiro Guerra från exemplet med engelsmännens kolonisation av Barbados-öarna för att bevisa, hurusom utvecklingen av storgodsens fenomen fördärvade själva grundvalarna för nationen. Från det ögonblick då storgodsen framtvingat att arbetet utfördes av slavar i stället för av små självägande jordbrukare ‘har Barbados liksom inte längre haft någon historia: slavarnas avkomlingar’, skrev Guerra, ‘är nu lagligen fria men får dagslöner på 25 centavos och lever ett eländigt liv’. I huvudsak inskräpte Ramiro Guerra, att man inte får negligera det förgångnas sociala strömningar, när man mäter den moderna revolutionära potentialen. Nationen var inte en idealistisk abstraktion: den kunde också vara definitionen på en verklig enhetsfront, som kunde ställas i motsats till andra abstrakta definitioner.

På Barbadosöarna hade storgodsens expansionscykel fullbordats redan 1685: ‘Fallet Barbados ... belyser det grundläggande faktum i Antillernas historia – hur småbrukarens arbete med hjälp av slavarnas billiga arbetskraft ersätts, inte såsom något av rasen eller klimatet ödesbestämt, som trotsar den mänskliga viljan, såsom slavägaren av i går och storgodsägaren av i dag trott och fortfarande hävdar, utan i kraft av en rent social och ekonomisk orsak: det sockerproducerande storgodssets förintelse av småbruken och den härav följande utvandringen av en företagsam och aktiv samhällsklass, som frivilligt lämnar sitt land för att inte sjunka ned

på en lägre levnadsnivå ... Antillernas ekonomiska historia behöver fullständigt revideras på denna punkt. Det är inte Antillernas klimat som fördriver de vita, utan just den kapitalistiska sockerproduktionen, som går på jakt efter feta vinster ... som likviderar småbruket, utrotar den självägande odlaren och förvandlar unga och kraftfulla samhällen med ett eget liv till rena verkstäder, där det arbetas för billigt pris till förmån för avlägsna metropolers bankirer och köpmän ...'

Det fenomen som hade inträffat på Barbados på 1700-talet återupprepades på Kuba under 1900-talets lopp. Ramiro Guerra analyserade mötet mellan det stora kapitalistiska sockerföretaget, som betecknande nog skulle kalla sig central, och den självständiga jordbrukaren: det ena försöker härska, och den andre försvarar sig så gott han kan och proletariseras stundom. Eftersom den ena driftsformen inte kunde uppvisa någon klar överlägsenhet över den andra (Spanien hade aldrig betraktat sina kolonier som områden som skulle utvecklas ekonomiskt), kunde en central ända till slutet av 1800-talet inte uppvisa något klart övertag över den enskilde odlaren; ingen av de båda hade tillräcklig politisk styrka för att utveckla sig nog för att ta ledningen. Men när ön hade befriat sig från Spanien uppstod nya villkor för industrin, och 'det utländska kapitalet, som kastade sin fruktansvärda tyngd i vågskålen till förmån för fabriken, krossade den kubanske odlaren och hotade att tillsammans med honom dra även republiken i fördärvet'.

Slutet på jordbrukarens självständighet och det utländska och lokala storbolagets totala utnyttjande av honom är liktydiga med en sterilisering av det kubanska samhällets primära ekonomiska enhet. Härav härleder sig undertryckandet av den allmänna väsensenhet som är summan av livstrådarna i det kubanska territoriets samhälleliga väv: nationen. Detta sade Guerra 1927: hans definition av nationen skilde sig inte mycket från marxisternas. Men det var få som förstod det. 'När det sockerproducerande storgodset ... med sina två väldiga stöttor: det utländska kapitalet och den billiga importerade arbetskraften, bryter in i vårt land', skrev Guerra ytterligare, 'börjar förintelsen i stor skala av landets små och medelstora förmögenheter: storgodset reducerar den kubanska klassen av självägande och självständiga jordbrukare, nationalitetens kärna, till en underordnad ställning som ett proletariat, som för varje dag med större skärpa upplever den ekonomiska kvävning som i dag trycker hela landet ...: Så maldes det unga kubanska samhället sönder och förblev utsatt för främmande intrång från ett mycket högre utvecklat samhälle utan samband med den nya nationens utvecklingsproblem. Härav uppstod nya och sällsamma problem av väldig betydelse för värderingen av de allianser som skulle ha kunnat bilda den revolutionära samlingspunkten, bortom all sektanda.

Ramiro Guerra såg klart de stora linjerna i vissa processer, som återspeglade de enhetssträvanden i motsats till den moderna imperialismen ur vilka självständighetskampen mot det spanska kolonialväldet hade uppstått. Guerra hade inget begrepp om de politiska hjälpmedlen, men de sociala och ekonomiska indikationerna var objektivt antiimperialistiska: 'Kuba har existerat som nation i den mån de infödda, i förkrossande majoritet i förhållande till öns spanjorer, delat upp öns territorium, innehaft dess jord som ägare, bearbetat och odlat den och kollektivt haft ett eget ekonomiskt liv, skilt från Spaniens. Dess ekonomiska självständighet var den nödvändiga förutsättningen för dess andliga självständighet och oberoende politiska existens. Storgodssystemet representerar den omvända processen: den rottrycker odlaren från jorden, förintar den kubanska klassen av jordägare och självständiga brukare, nationens ryggrad, och förintar slutligen nationens ekonomiska självständighet för att förvandla samhället till blott och bart beroende, till en enkel satellit på en arbetsplats, i tjänst hos en utländsk ekonomisk metropol. Storgodsens uppkomstprocess ... undergräver, omstörtar och förintar nationaliteten i det väsentliga och grundläggande ...'

En marxist utgår från andra premisser men måste komma till samma slutsats. Innan ett folk uppfattar internationalismen på rätt sätt, måste det kunna övervinna sin egen koloniala alienation, och det kan det endast göra genom att uppnå nationell suveränitet. Imperialismen utvidgar människans alienation i det kapitalistiska systemet till de mellanfolkliga relationernas plan; den vidgar konflikten mellan de stora makterna – som utvecklats såsom bas för finanskapitalet – och länderna och folken i deras besittningar. På detta sätt blir det oundvikligt, att den moderna revolutionen förlöper via de förtryckta folkens våldsamma uppror och följaktligen via den nationella frågan. Ramiro Guerra var på Kuba en odiskutabel teoretisk tolkare av den nationella frågan. Men endast få gjorde klart för sig, vilket bidrag han skulle ha kunnat ge vid utarbetandet av kommunistpartiets första program.

Under dessa år hade kommunisterna förvisso goda skäl att förefalla sekteristiska, även när de inte var det. Om de å ena sidan inte på ett tidigt stadium fattade den nationella frågans hela betydelse, så berodde det också på att de måste kämpa hårt för att hävda en uppfattning om kampen mot imperialismen, som inte var densamma som de falska patrioternas dimmiga och abstrakta föreställningar. Kommunisterna blev tvungna att hävda tanken på likställighet mellan raserna, som var av fundamental betydelse för en nationell befrielsekamp. De måste nästan ensam kämpa mot diskrimineringen av negrer och mulatter. Vid den tiden var det mycket få som vågade förutsätta, att den grundläggande betydelsen av den första resningen mot Spanien vid det sockerbruk som kallades La Demajagua i Orienteprovinserna år 1868 var, att frihet hade givits åt slaverna på denna lilla egendom, tillhörig Carlos Emanuel de Céspedes. I sin kamp för rasernas likställighet lät sig kommunisterna utpekas som en fanatisk sekt, och ofta betedde de sig också som en liten grupp fanatiska jämlikhetsivrare. Mindre berättigat var däremot att de på grund av sin sekterism inte insåg, att även andra kämpade på samma mark eller mycket nära dem.

Varför stödde kommunistpartiet inte med alla sina krafter den grupp av intellektuella som mellan 1927 och 1930 medarbetade i *Revista de Avance*? Tidskriften tillhörde 'minoritetsgruppen', och i den skrev, även intellektuella som var medlemmar av – till exempel – Anti-imperialistiska ligan. 'Minoritetsgruppen' var en liten stridbar skara av 'politiserade' intellektuella, bland vilka även Rubén Martínez Villena en tid kämpade. Bland redaktörerna för *Revista de Avance* figurerade Alejo Carpentier, Juan Marinello, José Z. Tallet, Francisco Ichaso, Jorge Manach, män som sedan skulle dela upp sig i kommunister och liberaler men som då kanske skulle ha kunnat finna en minsta gemensam politisk nämnare i en nationalistisk revolutionär ståndpunkt. De kände sig instinktivt stå den sovjetiska revolutionen nära: 'Demokratien är en gränslös idé, skrev den spanske socialisten Luís Araquistáin i tidskriftens andra nummer år 1927, 'och människorna söker förverkliga den efter oändligt många vägar, däri inräknat diktaturens. Inte genom en kommediantdiktatur som den italienska eller en inkompetent diktatur som den spanska, utan en intelligent diktatur som den ryska, i vilken en stor framtida demokrati håller på att födas.'

Ledaren i nummer 4 av *Revista de Avance* skisserade en balansräkning för republikens första tjugofem år och citerade ofta Ramiro Guerra: '... vi har skapat litteratur som vi har planterat sockerrör eller bedrivit politik: för att kunna äta, för att växa, för att leva ... Till den koloniala korruptionen har vi lagt hemsökelse av en ny prägel; till fel i det förgångna har vi fogat nya misstag, medan våra politiker engagerar sig i en kamp på lägsta nivå – för att uppnå en fördelaktig ställning och för att bevara den ... De Trettons protest¹, berättigad eller oberättigad från individuell synpunkt, har avslöjat tillvaron av en ny ungdom med den entusiasm och den livaktighet som är oundgängliga för att beslutsamt gripa sig an med att upprätta en ny

¹ Den offentliga manifestation ur vilken den grupp av politiskt engagerade intellektuella, som senare kallade sig 'minoritetsgruppen', skulle utgå.

moralisk värdeskala i republiken. I denna gest kan revolutionens högsta ideal sägas ha fått uttryck: frihet att tänka, att vara, att hävda personligheten.’

Tidskriften lämnade utrymme också åt manifesten från APRA, med ett stänk av demagogi. APRA var en av Mellas älsklingsmåltavlor i hans polemik mot reformismen. En protest mot häktningen av Mariátegui i Peru publicerades med lämpliga försiktighetsmått. Vid samma tid häktades två medlemmar av direktionskollektivet, Martí Casanovas och José Z. Tallet, för ‘kommunistiska konspirationer’ av Machados polis. Tidskriften reagerade genom att proklamera: ‘Vi tillhör vänstern ...: I nummer 9 år 1927 tog sig Juan Marinello för att lovprisa det ‘kubanska ögonblicket’ och den entusiasm med vilken den kubanska ungdomen hade anammat den ‘nya sanningen’ och format den efter Kubas verklighet: ‘Låt oss med alla vår själs krafter lyckönska oss till att det stora ögonblicket har kommit. Låt oss förbereda oss för att snart kunna berömma oss, om inte av en litteratur och en bildande konst som är ursprungligt nya och till sitt väsen kubanska, så åtminstone av ett hederligt bidrag av lokala inslag till de aktuella modellerna och av att vara inne på en väg, som snabbt leder oss till den höjd dit de verkliga avantgardisterna på lyckligare lottade breddgrader har nått.’

Martí Casanovas, som var spanjor, blev förvisad från Kuba. Tidskriften publicerade en artikel om Förenta staternas ekonomiska intrång: en enda amerikansk jordägare hade bemäktigat sig 55 % av jorden i en provins. Man föreslog tillskapandet av ett internationellt organ för ekonomiska överenskommelser stater emellan, för att försvara de små länderna mot det röveri som bedrevs av det största och längst hunna landet i världsdelen. Med nästföljande nummer började tidskriften få kännning av de första svårigheterna: från fjortondagarstidning blev den månatlig. Nu blev de politiska artiklarna färre, hänvisningarna till de europeiska ‘avantgardisterna’ mera beslöjade. I en polemik om förhållandet mellan konst och politik hävdade Marinello, att distinktionen hade europeisk karaktär: ‘I det Amerika som har indo-iberiskt ursprung tycks frågan vara ställd i kategorier av större räckvidd och giltighet ... Här lever andar av ganska framstående kaliber, vilka definitivt tar avstånd från varje konstverk som saknar samband med samhällsproblemet.’

Ekon av de viktigaste europeiska händelserna fanns alltid närvarande, men *Revista de Avance* talade latinamerikanska. Medan storgodsägarnas dagstidning *Diario de la Marina* applåderade Mussolini (‘... med det fascistiska baneret för allmänt väl, genom ordning ... har Mussolini lyckats förvandla sitt fosterland ...’), utvecklade *Revista de Avance* försiktigt den nationella självkritikens tema: ‘Vad gör de kubanska historikerna?’ Varför svarar de inte på en lömsk bok, som den som skrivits av Charles E. Champan¹ enkom för att bemöta de anklagelser för imperialism som riktas mot Förenta staterna? Och *Diario de la Marina* svarade: ‘Antiamerikanismen tillhör inte den kubanska traditionen, den har aldrig gjort det, och arma Kuba den dag den skulle göra det. Inspirationen för vår internationella politik bör vi inte söka hos folken söderut, vi bör söka den i den schweiziska republiken.’ *Revista de Avance* hyllade i stället den *muchachada escolar* bland studenterna i Caracas som hade demonstrerat mot diktatorn Gómez.

Tidskriften fördömde kubanernas kulturella provinsialism, som var de styrandes fel. Den rekommenderade läsning av *American Mercury* på grund av en artikel av H. L. Mencken om den VIII. Panamerikanska konferensen: en sardonisk granskning av de latinamerikanska ländernas belägenhet, av de metoder av vilka ‘plutokraterna’ i Washington begagnade sig för att söva det bästa amerikanska självmedvetandets aspirationer. Artikeln var en cynisk förutsägelse, präglad av vänskap för kubanerna men också av blygsel, typisk för ett visst slags amerikansk liberalism, om ett definitivt uppslukande av de suveräna staterna vid Karibiska havet, inklusive Mexiko, ‘före århundradets mitt’.

¹ *A History of the Cuban Republic*, Macmillan 1927.

När Leland H. Jenks *Our Cuban Colony* kom ut, reagerade *Revista de Avance* snabbt mot fascisternas larm och försvarade den: 'Som vanligt har de börjat göra sig till och fingra på tangenterna på det patriotiska dragspelet, och det finns de som på yvig prosa förklarat, att boken är en förolämpning mot Kuba. Men dessa har inte läst boken, som är ett av de sannaste och nyttigaste avslöjanden som någonsin flutit ur en yanqui's penna.' I en not om negerfrågan (neger-problemet, sade tidskriften, existerar inte) krävdes att man skulle angripa den utan några hämningar och, i synnerhet från negrernas egen sida, inom ramen för ett enda nationalistiskt ideal: det är en fråga om kultur. I en konstkritisk artikel förekom ett avsnitt av detta slag:

Abelas måleri förkroppsligar hela komplexet av oförfalskad sensualism, kraft och ljuvhet, impulsivitet och motsägelser och den tragedi som ligger i medelpunkten av negerns själ, med en brokighet i färger och massor och ståndpunkter i kaotisk jämvikt: underverket – även detta är en negerattityd.'

I början av 1929 anordnade tidskriften en enkät om den amerikanska konsten och om sambandet mellan denna världsdels kultur och den europeiska kulturen. Det var tidskriftens största ögonblick på det politiska planet. Den europeiska kulturens utstrålning var inte bara en berikande faktor: för en kultur som sökte utrymme för självständighet i uttrycksmedlen började denna utstrålning likna en börda. Man nalkades det ögonblick då den borde förvandlas till ett utbyte på mera jämlik fot. Enkäten utgick från medvetandet om att problemet var invecklat och att strävan efter självständighet skulle kunna få följder som tenderade till abstraktion, till fåfänga viljeytringar. I enkätfrågorna angreps ämnet exakt och försiktigt: 'Anser ni att ett amerikanskt konstverk bör avslöja en i första hand amerikansk orientering? Anser ni att *americanidad* är en fråga om det visuella, om innehållet eller om uttrycksmedlet? Tror ni på möjligheten att det existerar gemensamma karaktärsdrag hos konsten i alla länder i vår världsdel? Vilken bör den amerikanske konstnärens hållning vara gentemot den europeiske konstnären?'

Svaren publicerades i åtskilliga nummer, och följaktligen pågick enkäten i flera månader. Raúl Roa, som då var universitetsvänsterns *enfant terrible*, gav följande svar: 'Frågan huruvida den amerikanske konstnärens verk bör avslöja en i första rummet amerikansk orientering är fel ställd. Man borde ha frågat: Bör den amerikanske konstnärens verk avslöja en i den historiskt godtagna meningen i främsta rummet revolutionär orientering eller inte? Det är uppenbart att min generation avgjort skulle uttala sig jakande. Den uppfattar konsten som ett uttrycksmedel, vars innehåll bestämmer de väsentliga kvaliteterna. Men *americanidad* är och skall förbli en politisk realitet med fast ekonomisk grundval. De som kämpar för den litterära amerikanismen bör förlåtas, eftersom de inte vet vad de gör. Det existerar inte någon litterär och konstnärlig amerikanism. Möjligheten för gemensamma karaktärsdrag hos konsten i alla Amerikas länder? Ja, men för närvarande framträder de ingenstans. Gentemot europeiska förhållanden? En i högsta grad kritisk hållning. I annat fall kommer vi att bli en intellektuell koloni till Europa, liksom vi i ekonomiskt avseende redan är det åt Förenta staterna. Jag vill också tillägga: med klart historiskt medvetande bör vi undvika att skänka tillit åt Europa. I synnerhet åt Rom och Paris. Men vi är inte rädda för att värma våra vitala förhoppningar vid hågkomsten av Blok.'

Andra lanserade svepande upprorstoner: 'Det är på tiden att den amerikanske konstnären ställer sig inför valet: antingen fortsätta att servilt efterapa och ge det smärtsamma intrycket av ovillkorlig underkastelse under dess diktatur, eller besluta sig för att vara befriare, att vara medborgare, att vara fri.' Eller också: 'Vi har varit och är ännu förpliktigade emot Europa, där vår kulturs rötter är försänkta. Detta är inte något motiv för att bortse från att vi är födda i en amerikansk miljö, som kräver sitt eget vitala uttryckssätt. Låt oss ta emot det som kommer från Europa som en stark och gammal disciplin för att befästa det som är vårt.'

Redaktionen avslutade enkäten med att kritisera de amerikanska pseudokonstnärernas typiska verk såsom 'konstgjort, lärt, exotiskt eller helt enkelt rotlöst': 'Redan Martí såg problemet, då han sade: Det är inte en strid mellan kultur och barbari utan mellan natur och falsk lärdom.' Man uppmanade kulturens företrädare att smida sig en personlighet 'med blygsamma äkta inslag'. 'Europa kommer aldrig att kunna betrakta oss med respekt, om vi ständigt andligen skall leva under dess förmynderskap ... Amerika bör smärta oss i vår själs innersta ...'

Kommentaren sade till slut, att för att finna konstens nationella betoning var det nödvändigt att sträva efter 'varje folks högsta uttryck': 'Liksom man av människan, vilket hennes fädernesland än må vara, måste kräva att hon förmår inta en kosmisk hållning inför frågor som angår hela mänskligheten, kan och bör vi kräva solidariska, amerikanska attityder av kubanen, peruanen och uruguayanen beträffande Amerikas vitala problem. Naturligtvis utan att glömma bort vars och ens självständiga roll i världen ... Vi önskar kort sagt för Amerika en folklig men inte vulgär konst. Folkligt är det som är traditionellt, och av denna tradition bör vi hämta näring, om vi inte vill föra ett parasitliv ... (Och för övrigt är det inte bara Europa som väcker vår nyfikenhet. Och Asien? Och kanske i morgon Afrika?) *Vi blir för varje dag mer nationella genom att vara mer universella.*' Artikeln var undertecknad av Francisco Ichaso men har uppenbarligen utarbetats kollektivt. Den har inte den typiska tonen för en tidskrift, som tagit sin tillflykt till en abstrakt problematik. Dessa intellektuella hade en känsla för solidariska känslor och politiska visioner, som endast uppenbarar sig med sådan styrka och spontanitet hos folk som är underkastade utländskt slaveri. Deras grundläggande 'humanism' var inte helt och hållet av socialdemokratisk prägel. Erbjud den internationella arbetarrörelsen dem en garanti för verkliga utsikter till utveckling? Förstod den att på det politiska planet inta en ställning som motsvarade deras insikt? På denna fråga är det inte svårt att svara nekande. En vädjan från Roa till Aleksander Blok och en och annan ytterligare 'hermetisk öppning', såsom återgivandet av en sida av Lunatjarskij i nummer 33 år 1929 räckte inte för att kompensera den fullständiga bristen på bidrag från till exempel en Rubén Martínez Villena, som efter att ha stått i spetsen för de tretton intellektuella rebellerna år 1923 i och med sitt inträde i kommunistpartiet hade avsvurit sig sitt förflutna och sin intellektuella natur.

Revista de Avance lyckades överleva ända till hösten 1930. Sedan gick den i kvav av sig själv för att inte falla offer för censuren efter studentoroligheterna den 30 september detta år. Under den sista perioden framträdde en medveten pessimism beträffande Latinamerikas och Kubas öden allt klarare i tidskriftens allmänna redigering. Den ofta alltför ångestfyllda ton som präglade den politiska visionen hos dessa 'mer eller mindre radikala' intellektuella (såsom en kubansk marxistisk historiker, Sergio Aguirre karaktäriserade dem) klamrade sig dock alltid fast vid en etisk premiss av pålitligt revolutionärt värde: den moraliska revolten mot den korruption som nykolonialismen spred omkring sig, andarnas uppflammande glöd vid varje nyhet om en patriotisk handling, ett nationellt ståndpunktstagande, som gav genljud bortom de imperialistiska gränslinjerna.

'Vindarna från norr har i dessa dagar drabbat vårt medborgerliga sinnelag med den bistraste köld. Det ända tills nu beslöjade och lömska angreppet på vårt land tycks göra sig redo att i framtiden förverkligas öppet. Med tanke uteslutande på de egna intressena och på förstärkandet av sin egen härskarapparat bereder sig Förenta staternas styresmän att dra åt de sista varven på den skruv med vilken de långsamt kväver oss ... Det är obestridligt, att för vårt land kritiska dagar nalkas – att vi redan genomlever dem ... På Kubas politiker återfaller det stora ansvaret för vad som nu sker. På de unga faller uppgiften att påskynda en lösning. Må de åtminstone göra en början till ett djupgående studium av vårt sönderfall, och må de satsa den största energi på att leta efter det nödvändiga botemedlet ...' Detta avsnitt är från februari 1929. Mella hade mördats den 10 januari i Mexico City av Machados handgångna män.

Tidskriftens ord dolde ett behov av att skrika högt, som hölls tillbaka av fruktan för repressalier. I Europa var borgerligheten insnärjd av fascismen, och de intellektuella orienterade sig mot ett ursinnigt hävdande av den konstnärliga friheten. På Kuba var den intellektuella borgerliga radikalismen en beståndsdel av den revolutionära nationalismen, och på detta sätt rättfärdigades den djupa medborgerliga innebörden i dess appeller: det var inte demagogi eller resignation för att fly utan stridens verklighet. Uppenbar var emellertid också en brist på samband med det mest genuina uttrycket för folkviljan, som borde ha representerats av kommunistpartiet och de revolutionära fackföreningarna. Det politiska problemet betraktades i idealistiska och personliga kategorier. Tankarna var i första rummet upptagna av den 'store statsmannens' gestalt; men detta betydde att den 'moderne fursten' inte var född och inte hade gestaltat sig som den nye statsmannen i den nationella *intelligentsians* ögon. 'De stora statsmännen har börjat försvinna, och opportunistiska subpolitiker, oförmögna till en upphöjd vision av landets problem, har klättrat upp på deras plats ...'

Jorge Manach skulle, dock utan att gå utanför ramen för en liberal syn på problemen, tränga djupare in i problemet då han sade, att Kuba inte var en nation, utan en korrumpierad huvudstad med ett primitivt uppland. Ramiro Guerra hade redan framhållit detta, då han talade om likvideringen av småborgerligheten på landsbygden – primärcellen i en kapitalistisk nation under bildning – under storgodsens tryck. De intellektuella av 'minoritets'-gruppen anade problemen och letade efter en politisk riktning, som var i stånd att leda dem upp på den revolutionära kampens nivå. I brist på sådan vägledning förblev de instängda i en jämförelsevis abstrakt problematik. I polemik med tidskriften *Repertorio Americano* skrev *Revista de Avance* (nummer 34):

'Kuba har två livsviktiga problem. Ett inre politiskt-socialt, som endast Kuba självt kan lösa: problemet att väcka medborgarna till liv, kulturell skolning av massan, en total och äkta mobilisering av folkviljan, likvidering av yrkespolitikerna och av 'veteranismens' förmåner, utnyttjande av de dugligaste, allmänna opinionens och det politiska ansvarets herravälde ... Det andra problemet är utrikespolitiskt betingat, men inte i så hög grad att det inte beror även på oss att åtminstone föra det fram emot en *modus vivendi*, som är förenlig med den nationella värdigheten och välmågan. Det är problemet om vårt ekonomiska vasallskap. Detta har som vi vet två aspekter: storgodssystemet och den allmänna bristen på stabilitet i vårt folkhushåll, som domineras av sockerproduktionen. Endast en mycket energisk och modig expropriations- och socialiseringspolitik skulle kunna återerövra åt oss den mark som berövats oss till förmån för utländska aktieägare.'

För ett land som kontrollerades av en diktatorisk regim, där – enligt vissa sekteristiska uppfattningar – de intellektuella är oundvikligen tvungna att låta sig korrumpieras, var de ståndpunkter som *Revista de Avance* intog modiga och klara. Där angreps också det nordamerikanska inflytandet i pressen, genom nyhetsbyråerna; det påpekades att genombrottet för ljudfilmen – naturligtvis på engelska – var ett instrument för kulturell yanqui-penetration: 'Att behärska engelska är berömvärd, att låta sig behärskas av engelskan är föraktligt.' I Europa började det bli en uppgift i kampen för demokratin att kritisera regimer som drev ett orimligt försvar av nationalspråket mot 'barbarismer'. Men där var det fråga om suveräna nationer, där denna strid riktade sig mot falska målsättningar och följaktligen utgjorde en förevändning för att rättfärdiga ett oerhört förkvävande av de medborgerliga friheterna. I Latinamerika hade kampen mot det engelska språkets invasion en motsatt innebörd.

I nr 39 av tidskriften var rubriken på ledaren: *Kubas långsamma förfall, dess säkra intellektuella undergång*. I samma nummer återgavs en sida ur en uruguayansk tidskrift, som handlade om tragedin med de negrer som fraktades till Kuba under 20-talet, försatta i ett nytt slaveri av de utländska storgodsens. Dessa negrer hade importerats från Jamaica och Haiti förmedelst en kommers av slavhandelstyp, organiserad av privata nordamerikanska spekulanter,

som hade ockuperat den kubanska jorden. På plantagerna, avslöjade artikelförfattaren, levde negrerna som fångar ända till skörden omgivna av beväpnade vakter, inhysta i träbaracker i fullständig promiskuitet, även mellan könen, utan tillgång till några toaletter. De kunde inte lämna förläggningen, de måste göra sina inköp i bolagets butiker, och vid skördekampanjens slut var de alla skuldsatta hos arbetsgivarna. På Kuba fanns i allmänhet inte några former av rasdiskriminering av samma intensitet som i Förenta staterna; men förhållandena höll på att snabbt förändras, framhöll artikelförfattaren, genom det växande inflytandet från öns nordamerikaner. Amerikanerna genomdrev sina egna lagar i hotell och industriföretag.

Om det kubanska nationalmedvetandets kris, 'mellan salig optimism och förtvivlad pessimism', bringade tidskriften nr 40 en annan oförblommerad artikel av Jorge Manach: Krisen är, sade han, följden av att impulserna till frihet och självbestämmanderätt gäckats genom Förenta staternas inblandning, med dess ytliga lockelser och med dess ekonomiska övermakt i det väsentliga. En självsuggererande propaganda har övertygat de kubanska patrioterna om att de inskränkningar i författningen som påtvingats genom *Platt amendment* inte drabbar suveräniteten. På detta sätt har det patriotiska illusionsmakeriet förstört möjligheten till en folklig reaktion, som skulle ha kunnat vara räddningen.

Marxisterna anklagade ofta nationalisterna för att uteslutande se *Platt amendment* såsom upphovet till alla olyckor för Kubas frihet. Även i denna kritik fanns det ett inslag av sekterism: en undervärdering av det institutionella problemet i vilket vasallskapets ekonomiska rötter sammanfattades och en onödig ringaktning för välgrundade motiv för protester, som kunde förenas med en klassmässig syn på imperialismen. Men den tidens liberaler fann sig spontant stå sida vid sida med kommunisterna i sin historiska uppfattning. Varför lyckades man inte förverkliga enheten på det politiska planet? 'Inget folk', skrev skarpsynt liberalen Manach, 'har hanterat den ekonomiska imperialismens subtila tekniska metoder med en slugare blandning av våld och sparsamhet än Förenta staterna. Inget folk har fått stifta mera typisk bekantskap med dem än Kuba, där skenet av suveränitet fordrade ett speciellt hyckleri. Våra regeringar har kunnat hävda sig med eller mot den offentliga opinionen endast till priset av att finna sig i de väsentliga medgivanden som var gynnsamma för yanqui's investeringar ..

Ett rikt arv av liberala idéer tillät Manach att dela marxisternas åsikt även beträffande *Platt amendment*: 'Utan detta amendment skulle vi kanske kunna visa världen en fläckfri författning, men de grundläggande förutsättningarna för vår underkastelse skulle inte vara avlägsnade. På andra, inte deklarerade vägar ... skulle det tryck fortfarande utövas som vi så länge upplevat och som fördärvat våra illusioner och urvattnat vår medborgerliga glädje.' En revolution föreföll Manach vara ett osäkert hopp, men han skrev: 'Ett oroande faktum är, att ett folk skall känna sig oförmöget att göra sig av med sin husbonde.'

När man läser detta får man intrycket, att en annan, mindre sekteristisk inställning hos den intellektuella och akademiska vänstern och hos det unga kubanska kommunistpartiet skulle ha kunnat förhindra sådana glidningar som Manachs demagogiska grupperingar, organiserade av ett koteri i förbund med imperialismen för att få så mycket som möjligt av de djupa nationalistiska strömningar som rörde sig bland *intelligentsian* att spåra ur i riktning mot en abstrakt folklighet. Marinello konstaterade med bestörtning: 'Det politiska maskineriet motsvarar ingenting alls. Nationell alienation förutom den personliga ... Vår bästa ungdom genomlever dramatiska ögonblick ... De söker en antikapitalistisk lösning, men denna övertygelse stänger sig nu inne i några bibliotek och inom en grupp utan verkligt inflytande på Kubas samhällsliga öden. Det gamla politiska bossväldet utnyttjar mindervärdeskomplexet till sin egen fördel. Folket, som är desorienterat, tveksamt, förvirrat av sina problems omfattning, berövat ledare som kan ge det glimtar av oanade insikter, har inte kunnat införliva de nya oros-känslorna med sina motiv för medborgerlig handling.'

Censuren medgav utbrott, låt vara endast om de sveptes i ett språk som beslöjades av omskrivningar. Men dessa utbrott avslöjade i sig själva också bristen på en tillit, som endast skulle ha kunnat härleda sig från existensen av politiska samband mellan de intellektuella och folket. Tredje Internationalens sessioner hade bort börja avancera av sig själva: de försökte, men de hindrades av ovidkommande motiv. Det kan hända att de metoder som var utmärkande för den europeiska arbetarklassen – den känsla av solidaritet i fabriken, som vid denna tid betingade ett även psykologiskt sett rationellt djup i det klasspolitiska partimaskineriet – blev hämmande och bromsande i stället för befriande, då de placerades i en miljö av mycket olika social struktur: små fabriker, traditioner som vi skulle anse vara präglade av strävan efter nationell återuppståndelse, utbredda bland större delen av befolkningen förmedelst en psykologisk hållning, som mera präglades av spontanitet än av djup beslutsamhet.

‘Hela Amerika är materialistiskt’, skrev Coriolano Alberini i *Revista de Avance*. ‘Vår materialism bygger på känslor. Vår, den sydliga, är ett tecken på broderskap, kärlek och förståelse mellan alla folk, från Mexiko till Eldslandet. Men den förblir en dröm, ibland en hållning, inte ett bestämt mål för våra strävanden.’ Skulle de svärmiska idealen ha kunnat direkt smälta in i den proletära filosofin? Att förneka detta skulle på den marxistiska forskningens nivå ha varit att på nytt falla huvudstupa in i idealism; och faktiskt hade en kommunist med så klar tanke som peruanen Mariátegui inte tvekat att skriva, att det var ‘löjligt att fortsätta att tala om en motsättning mellan ett materialistiskt anglosaxiskt Amerika och ett idealistiskt Latinamerika.’ Snarare var motsatsen sann. Men den intellektuella miljön och kommunistpartiet på Kuba förblev utan möjligheter att kommunicera. Hos vilken idealism låg skulden?

Tidskriften gick mot sitt slut. Det sista numret är från hösten 1930. I ett redaktionellt uttalande fördömdes de förföljelser som följt på vårens generalstrejk, det första stora offensiva ‘utfallet’ av de fackföreningar bland vilka klassmedvetandet höll på att tränga in. ‘Arbetarna förföljs och fängslas på den bekväma och obevisade anklagelsen att de är kommunister. De hindras att organisera sig legalt för att försvara sina intressen. Arbetarkvinnor släpas inför domarskranket för det inbillade brottet att ha gjort insamlingar för att förbättra sina häktade eller arbetslösa mäns lott; fredliga sammankomster av arbetare upplöses; arbetarna förvägras mötesrätt under förevändningen att den offentliga ordningen kan komma att störas; kort sagt, det skapas en situation av polisförtryck med alla medel mot den proletära klassen, utan att denna får lov att framlägga det minsta krav, det må vara hur rättfärdigt och elementärt som helst.

I en kort redaktionell not fanns en sammanfattande redogörelse för händelserna den 30 september. Universitetsungdomens demonstration mot uppskovet med läsårets början, medborgarprotesten, till vilken även den berömde professorn Enrique José Varona hade anslutit sig, sammanstötningen med polisen, Pablo de la Torriente sårad, Rafael Trejo dödad, många häktade, och bland dem även en av tidskriftsledningen: Juan Marinello. Efter några rader med uttryck för förtrytelse kunde man läsa: ‘Det förefaller som om de författningensliga garantierna till följd av dessa händelser kommer att upphävas och förebyggande censur på pressen att införas; för att inte behöva underkasta sig denna bestämmelse kommer i sådant fall vår tidskrift att inställa utgivandet, ända tills dess att tankarna åter kan uttryckas fritt.’

Mellan strejken i mars och demonstrationen i september hade hela den onödiga sekteristiska tiden av en skilsmässa förlöpt, som skilde arbetarna från studenterna, massorna som började operera under kommunistpartiets påverkan från universitetsfolkets patriotiska samling, vilken stod i direkt samband med den nationella traditionen. I denna splittring låg alla orsakerna till det förestående nederlaget.

I Latinamerika blev väntan på uppkomsten av ett proletariat av europeisk typ ganska snart en trosartikel. Under mellantiden tillät den visshet som härledde sig från en sådan tro inte att man

drog nytta av de revolutionära krafter och impulser som redan existerade. Sekterismen förblev sålunda den andra oundvikliga sidan av en medalj, som på motsidan erbjöd en fruktbar sådd av frågor, ägnade att omstörta världens hävdvunna begrepp.

Från centrum propagerades den sekteristiska metoden från 1928 under några år även i Latinamerika i form av en vänsterlinje, som till stor del var betingad av tillfälligheter, motiverad av det tvång som polemiken med Trotskij föranledde. Där det inte fanns ledare som var beslutna att med sin egen hjärna tänka om de centrala anvisningarna undergrävde denna linje förtröendet bland massorna och till och med den enkla och motiverade tron att det var möjligt att leda folkets flertal efter en verkligt revolutionär linje. Det saknades inte här och var mer eller mindre lyckade ansatser att korrigera den mekaniska tillämpningen av linjen. Det allvarligaste exemplet var det kinesiska, vars början vi redan skisserat, i och med Maos aktion. Vid inledningen till den kinesiska revolutionens andra fas var en stor del av de ledande inom Tredje Internationalen redan medvetna om att organisationen hade svikit sina egna uppgifter, vad den koloniala frågan beträffar. Från 1927 till 1935 skulle i Kina en revolutionär organisationsform utvecklas, som var självständig och oberoende av traditionella europeiska scheman. Kominterns exekutiv hade såsom sista lösenord lanserat bildandet av sovjeter, en tanke vilken, som vi har sett, hade fattats såsom uteslutande innebärande resningar i städerna. Men de kinesiska bönderna tog upp tanken i speciellt sammanhang med rådande befolkningsförhållanden och under Maos ledning omvandlade de den till en linje syftande till organisation av en ny 'röd statsmakt' i partisanområdena. I detta fanns inte ett spår av utopism. Men när Mao Tse-tung, just för att undvika abstrakta jämförelser med annorlunda beskaffade och längre avancerade revolutionära faser, bytte ut lösenordet om nationalisering av jorden (som föreskrivits av VI. kongressen) mot fördelning av kommunernas och storgodsens jord och lät storbönderna behålla sin, anklagade Komintern honom för 'kulak-avvikelse'. Det var den stora trons tid. 1930-31 kunde kinesiska Röda armén redan ställa upp femtiotusen man. Men Stalin hade manat till att 'inte förgäpa sig i partisanrörelsen', och det kinesiska kommunistpartiets centralkommitté ville dela upp Röda armén i små grupper och förflytta Mao Tse-tung och Chu Teh. På detta sätt hoppades man uteslutande kunna behålla dessa krafter under partiets exklusiva kontroll. Komintern å sin sida kunde erkänna, att Mao och hans bönder var en fundamental stödjande kraft, medan partiet hävdade att de försvagade dess kamp; men man kunde inte förmå sig till att tänka sig in i hypotesen, att Maos lösning var ett embryo till det sanna partiet. För att han framför allt hade velat konsolidera den konkreta makt över vilken han disponerade i 'sovjetområdena' på landsbygden blev Mao anklagad för 'lokalistisk bondekonservatism'.

Mao skulle i tid dra sig tillbaka från vissa äventyrliga upprorsförsök, där många andra av partiets krafter skulle komma att likvideras i slösaktiga offer. Sedan även den 'andra vänsterlinjen' avslutats, inleddes den 'tredje' med att Internationalen utnämnde en ny centralkommitté för kinesiska kommunistpartiet. Det var fråga om personer som inte varit inblandade i upplösningen till höger eller till vänster av den gamla ledningen; men de var samtidigt renons på praktisk erfarenhet från landsbygdsområdena. Från det ögonblick då den nationella revolutionen, som hade misslyckats i städerna, utbreddes sig på landsbygden kunde den sovjetiska erfarenheten inte längre vara till nytta: den förutsedda demokratiskt-borgerliga fasen skulle kanske bättre ha kunnat definieras som demokratiskt-folklig. På så sätt skulle det ha varit ännu lättare att frigöra sig från den schematiska föreställningen, att det oundvikligen fanns ett dominerande industriproletariat som ledande motvikt till det borgerliga elementet; och det skulle ha blivit ett mer universellt lösenord. Men nu var det inte längre fråga om planer. På det faktiska planet triumferade Mao Tse-tungs linje, och detta var en viktig lärdom om nödvändigheten av att idéerna konfronterades och de relativa strömningarna kunde mäta sig utan bannlysningar för att komma fram till den praktiska sanningen. Kommunistiska

Internationalen blev medveten härom och gick så långt, att den framställde den sovjetiska revolutionen i Kina såsom förebild även för andra underutvecklade länder. Men i själva korrigeringen av den mekanistiska uppfattningen kvarstod tillämpningen av modeller som skulle vara giltiga för alla länder såsom något grundläggande; inte förrän man kommit fram till att uppfatta förhållandet till 'centrum' och 'sektionerna' såsom ett dialektiskt, inte ett enkelriktat samband skulle man ha kunnat komma ur trolleikeln.

Ett annat exempel på relativ korrigerig av det mekanistiska synsätt som var inneboende i dessa samband förekom i Latinamerika. Men det formulerades med många dröjsmål och kom sent fram, då det sekteristiska felet redan hade spritt sig och en del historiska tillfällen hade försuttits. Ett dokument från byrån för Sydamerika och de karibiska områdena, som spreds 1933, upptog kommunistiska partiets och fackföreningsrörelsens belägenhet i denna del av världen till granskning. Man konstaterade först och främst, att massornas kamp alltjämt var för spontan och oförberedd; man påpekade 'den utomordentliga svagheten i deras politiska ledning'. Man angrep med från polemik den 'tveksamma och fega' småborgerligheten, som 'utom i Nicaragua' var ur stånd att fullgöra en verklig revolutionär uppgift. I Nicaragua hade Sandino i gerillan funnit ett sätt att effektivt slåss mot lokala oligarkier och den imperialistiska armén. Sandino gjorde i Nicaragua vad Guiteras hade velat göra på Kuba. Men på Kuba var kommunistpartiet starkare än i Nicaragua, motinflytandet mot gerillan blev kännbart.

I dokumentet från Kominterns latinamerikanska byrå välkomnade man, att Luís Carlos Prestes i Brasilien hade lämnat 'prestismen' – en nationalrevolutionär småborgerlig rörelse – för att ansluta sig till kommunistpartiet och att han hade blivit dess främste ledare. Man påpekade 'arbetarklassens allt större roll såsom den viktigaste drivkraften i revolutionen', och det var också betecknande, att man såsom den enda positiva aspekten av den 'nationalrevolutionära' strömningen erkände den rörelse som representerades av 'de förtryckta massorna av indianer, mestiser och negrer'. Man föredrog det tröga och splittrade underproletariatet framför småborgerlighetens patriotiska samling.

Kominterns sydamerikanska byrå såg mycket väl att det förelåg en allvarlig disproportion mellan 'den för en snabb ökning av den revolutionära potentialen objektivt gynnsamma miljön och den *subjektiva faktorns styrka*'; men i stället för att eftersträva en tillfredsställande utveckling av den 'subjektiva faktorn' under den lokala verklighetens förhållanden höll man strikt fast vid det till stor del abstrakta perspektivet av proletär överlägsenhet. Som redan sagts fanns det likväl en strävan att bryta sig ut ur det mekanistiska betraktelsesättet med dess formler, avsedda att motsvara alla situationer: 'Det skulle vara fullständigt oriktigt', så uttryckte man sig i detta dokument, 'att även till de halvkoloniala länderna i Sydamerika och vid Karibiska havet mekaniskt utsträcka de säregna dragen i socialfascismens roll som 'borgerlighetens viktigaste sociala stöd' i utvecklade kapitalistiska länder. En annan disposition av klasskrafterna i synnerhet, och framför allt den avsevärt större specifika tyngden hos landsbygdsbefolkningen och städernas småborgerlighet, betingar den betydligt större roll som spelas av partiet och klickar bland småborgerligheten och de vänsterorienterade jordägarna.'

Det förekom – enligt Kominterns sydamerikanska byrå – allt för många spontana strejker och en bristfällig följsamhet mot Profinterns beslut. Sålunda utpekades såsom den viktigaste faran ett hot om glidningar in i högeropportunism. Dokumentet analyserade riktigt den klasspolitiska situationen, liksom också problemet om fackföreningarnas sociala grundval, men kom sedan fram till obalanserade politiska slutsatser. 'Den grundläggande basen för de revolutionära fackföreningarna och även för flertalet kommunistpartier i Sydamerika och vid Karibiska havet', sade dokumentet, 'utgörs av arbetare i den smärre och medelstora industrin i städerna, hos de kommunala företagen, tjänstemän och arbetare i kommersiella och halvt hantverksmässiga företag ... På Kuba är de yrkeskunniga tobaksarbetarna organiserade av den refor-

mistiska fackföreningen, sockerarbetarna och jordbruksarbetarna är inte alls organiserade, flertalet av järnvägsmännen tillhör ännu Järnvägsmännens Brödraskap, som håller fast vid de reformistiska fackföreningarna...: Broschyren brännmärkte den 'nästan fullständiga frånvaron av en fackföreningsorganisation för jordbruksarbetare ...' och insisterade starkt på detta; det förekom nästan inget politiskt arbete alls bland indianer, negrer och mestiser. Dokumentet gick ännu längre i denna riktning i sin strävan efter en reell och självständig syn på problemet. Det föreslog, att man skulle utveckla en taktik för enhetsfront vid basen (gå med i strejkerna och utvidga dem), och det uttalade sig till och med mot tillämpning på Latinamerika av lösenordet 'klass mot klass'. Detta, stod det, 'kan inte vara partiets centrala, fundamentala paroll: att lansera det i den meningen skulle vara förfelat ... Kommunistiska partiets paroller bör exakt motsvara hela kampens miljö och dess uppgifter för ögonblicket och inte vara mekaniskt kopierade på de partiets kamp som för den i en annan miljö, med en annan fördelning av klassernas styrkor.' Det är överflödigt att ytterligare fråga sig, varför det vid en så klar syn på tingen var nödvändigt att insistera på den ensidiga principen om 'arbetarklassens växande roll som den viktigaste drivkraften i revolutionen'. Här har historien korrigerats, även om rörelsens centrala instanser ännu på 60-talet dröjde med att tillgodogöra sig korrigeringen: man kan inte i egentlig mening tala om arbetarklass, i den betydelse av ordet som är utmärkande för den europeiska marxismen, på de ställen där frånvaron av stora koncentrationer och det förhållandet att industrin utvecklar sig under de imperialistiska monopolens kontroll tvingar arbetarna att leva under den individuella risken av ett ständigt hot att få återvända till jordbruksarbetets ännu värre slaveri. I det underbefolkade och mellan feodalism och kontrollerad kapitalism stagnerande Latinamerika är arbetaren ännu i dag olik den europeiske arbetaren. Men han var det desto mer på 30-talet. Den latinamerikanska arbetarrörelsens svaghet har följaktligen huvudsakligen varit att inte ha förstått att utveckla en tillfredsställande analys av klasserna och deras relationer i den specifika situationen i denna världsdel. Ingen fattade t. ex., att arbetarklassen i Argentina oavbrutet tillväxte men under dessa år också förändrades på ett sådant sätt, att rörelsens scheman inte längre uppfångade stämningarna.

På Kuba kom efter 1933 år av reträtt, men också insamling av nya erfarenheter. Bland de främsta agerande lever invånarna i de bergiga östliga trakterna i minnet: bönder som inte var några bönder och inte heller proletärer i ordets strikta bemärkelse; som i dag hade jord och i morgon såg sig berövade den, som för att försvara sig förenade sig till beväpnade kollektiv: de s. k. 'precaristerna'. Drabbningen kring Realengo 18 var en intressant episod inom ramen för de nya erfarenheterna med tanke på utbredningen av kommunisternas inflytande. Realengo 18 var ett bergigt område i Oriente-zonen, där de första jordområdena 1878 hade fördelats till kämparna i inbördeskriget mot Spanien. *Realengo* var fordom 'domän': statsjord, som staten kunde fördela. I och med storgodsens utveckling tenderade statsjorden att krympa. Sockerbruken i området kring Guantánamo – till största delen i utländska händer – uppslukade en avsevärd del av den statsägda jord som hade tagits i anspråk av 'precaristerna'.

Högkonjunkturen för sockerförsäljningen under första världskriget hade drivit många av de fattiga bönderna att överge de dåliga jordarna och arbeta vid sockerbruken. När krisen senare kom, återvände bönderna till sin magra jord, till sina berg; och med dem räddade sig också många arbetare, som till följd av krisen hade förlorat sitt arbete vid områdets sockerbruk. Mer än femtusen familjer, negrer och vita, avkomlingar av mambisespatrioterna – frihetskrigets soldater – spred sig bland dessa berg och odlade små jordlotter av Realengo 18. Men hoppet om stabila förhållanden varade inte länge. Det amerikansk-kanadensiska bolag som hade förvärvat *central*-en Ermita hotade att ta ifrån dem en stor del av denna jord. Domstolarna gav de mäktige rätt. Då tändes bland dessa jordproletärer motståndets gnista: de före detta arbetarna vid *centrales* lade i kampen in sin känsla av kollektiv solidaritet och följaktligen en

proletär själsstyrka; andra, såsom ledaren för kollektivet, Lino Álvarez – en ättling till negerslavar som hade kämpat mot spanjorerna – bringade med sig patrioternas anda.

Motståndet fick plötsligt en klar mening, nationell och klassmässig. Kommunistpartiet förstod att detta var en viktig strömning i revolutionen på Kuba och hjälpte realengisterna även med vapen. Regeringen måste ge efter. Det var en positiv erfarenhet, även om Realengo många år senare skulle upplösas, sprängt av inre söndring. Det skulle inte enbart vara deras fel, utan framför allt bero på arbetarrörelsens invecklade allmänna öden. I alla händelser hade motståndsrörelsen vid Realengo 18 redan givit tecknet på en särskild karaktäristisk egenskap hos den framtida revolutionen: det oundvikliga deltagandet av ett stort antal arbetare inom jordbruket, vilkas planering i landsbygdssamhället inte kunde liknas vid någon av de kategorier som var kända i Europa eller andra världsdelar. Det fanns bland dem inte ens någon form av gemensam produktion, som skulle ha kunnat påminna om kollektivitet bland Perús *incas* eller om icke-kapitalistiska former för produktion eller fördelning av produkten. Det fanns en oklar proletär prägel hos deras livsform och framför allt en så inrotad upprors-tradition att man skulle kunna tro, att deras deltagande skulle ha möjliggjort åtskilligt mer än lokala uppror eller härdar för improduktiv agitation.

I Realengo 18 lade kommunisterna, som fortsatte att verka ända till omkring 1952, grunden till sammanslutningar av småbönder, som skulle bli ett av de solidaste och originellaste inslagen i basen för det civila stödet åt *Segunda Frente*, under befäl av Raúl Castro, under gerillakriget 1958 och sedan det viktigaste instrumentet för reformpolitiken inom jordbruket och för sambandet mellan revolutionen och småbönderna, i och med ANAP (*Asociación nacional de agricultores pequeños*), efter den framgångsrika kampen mot Batistas diktatur. Men mellan 1934 och 1958 förekom långa krisperioder, och även dessa organisationer blev lidande på dem, eftersom kommunisterna själva, trots alla ansträngningar som slösades, inte alltid kunde finnas till hands med nödvändig energi och ihärdighet.

Efter regeringen Graus fall drog sig de kubanska kommunisterna tillbaka till en tillvaro i lönndom. De hade levat i en osäker legalitet – hela tiden på gränsen till väpnad upprorskamp, men förföljda även när de inte företog sig andra aktioner än att återhämta krafterna – endast under några få månader från september 1933 till våren 1934. Efter den misslyckade strejken år 1935 var fångelserna åter fulla av tappra kämpar för Lenins och Stalins sak, beredda till allt utom att förråda sin hängivenhet för Sovjetunionen och Tredje Internationalen.

Det förflöt åtskilliga månader, under vilka det var nödvändigt att på nytt tänka igenom det som hade hänt. Den internationella kommunismens överlägsenhet över alla andra revolutionära strävanden hade visat sig i det förflutna, tänkte man bland de kubanska kommunisterna med en orubblig visshet, som alltid – även under tortyr – tog formen av ett medvetet trots. En ledande kubansk kommunist som danades under dessa år – César Escalante – hade 1964 att säga: 'Jag kommer ihåg, att när jag inträdde i kommunistiska ungdomsförbundet talades det ständigt om hur en kommunist borde bete sig. Och jag minns historien om en häktad kommunist som blev torterad och var rädd att förlora självkontrollen och som för att hindra sig själv från varje svaghet bet av sig tungan med tänderna för att förbli stum och inte tala under några förhållanden. Och av rädsla för att bli tvungen att uttrycka sig i skrift krossade han sedan benen i sina händer mot fångelsegallret ... ja, på den tiden var jag också djupt sekteristisk. Och det kunde förklaras om också inte rättfärdigas. Vi var en förföljd och bekämpad grupp, bortstött av alla, därför att vi försvarade ett ideal och därför att vi tänkte på ett visst sätt. Den borgerliga pressen talade inte ens om de mördade kommunisterna ... Vi måste öppna oss väg med naglarna, då vi försökte så den sådd som sedan skulle slå rot i Kubas jord ...'

F. d. sergenteanten Fulgencio Batista hade blivit den starke man som Förenta staterna sökte efter Gerardo Machados fall. Batista var mulatt: i ådrorna hade han även en smula gammalt infödningsblod. När han hade gjort sin kupp i armén (september 1933), hade han utropat sig själv till överste och hade skenbart låtit nya fläckar, av folkligt ursprung, blåsa i arméns led. Den tidigare armén, som hade byggts upp med Förenta staternas hjälp och knutits vid den borgerliga traditionen från befrielsekrigen, var jämförelsevis mera typisk såsom exponent för en kast och följaktligen mindre brutal i sina ingripanden i samhällliga angelägenheter.

Batistas nya armé, som utgått ur en revolt och ur en massaker på officerskåsten i september 1933, blandade sig i politiken som redskap för den mest inskränkta konservatism. I Washington uppskattades denna utveckling. Det brådskade. Det var inte längre frågan om att möta små interna oroligheter, som de som förekom under seklets första år: naiva försök av isolerade grupper utan resurser. Det gällde att förhindra, att den legitima nationalismens demokratiska anda i förening med klasskampen skulle ge upphov till revolutionära impulser i stånd att ingå förbund med den sovjetiska revolutionen. Politiska manövrer räckte inte längre. Det behövdes en väpnad armé, som skyddade Wall Streets 'ställföreträdare' på Kuba.

I januari 1934 efterträddes Grau San Martín av ingenjören Carlos Hevia, men endast för några dagar; sedan konstituerades en regering med Carlos Mendieta i spetsen, stödd framför allt av den nya armén. De politiska grupper som hade deltagit i rörelsen av september 1933 höll sig fjärran. Sedan resningarna vid sockerbruken hade undertryckts i blod, fick den kubanska borgerligheten tillräckligt andrum för att förhandla fram ett nytt handelsavtal med Förenta staterna. Förenta staternas rätt till militärt ingripande, som hade stipulerats i *Platt amendment*, avskaffades.

Förenta staterna sökte formell täckning för sin härskarpolitik. Sedan Washington hade fått en trogen armé och en stark man i dess spets, hade man inte längre intresse av att operera med marinsoldater. Ockupationen av Nicaragua (1926-34) hade redan ställt sig orimligt dyr. Det motstånd som leddes av general Sandino hade fått ideella återverkningar i hela världsdelen. Roosevelt kunde inleda en ny politik och för Kubas del till och med avstå några klausuler i *Platt amendment* utan att behöva offra något väsentligt av den egna ekonomiska och politiska kontrollen över ön; tvärtom, den stärktes. Från Virginia skrev fru J. N. Hance, Julio Antonio Mellas mor, till sin sons kubanska kamrater: 'Håll ögonen på vad de kommer att sätta i stället för *Platt amendment* och bekämpa det.'

Vi har redan sett, hur övergången från kolonial hantverkshushållning till sockerindustri i stor skala hade genomförts. Det amerikanska kapitalet hade åstadkommit underverket. Samtidigt hade Kubas ekonomi våldsamt förvridits i riktning mot ett alltmer utpräglat beroende av import av nordamerikanska produkter, i stället för att orienteras mot en utveckling av de egna resurserna.

'Ömsesidighetsavtalet' av 1903 tog sikte på preferenstillar för kubanskt socker vid införsel till Förenta staterna och gav följaktligen redan de amerikanska raffinaderierna möjlighet att bearbeta ett lämpligare socker än det som utvanns ur de lokalt producerade sockerbetorna. Dessutom tillerkände Kuba amerikanerna rätt att sälja sina produkter på ön med preferenstillar, som innebar 20 till 40 % reduktion. På grund av monokulturen kom hela det kubanska folkhushållets mekanism under nordamerikansk kontroll, och på grund av denna mekanism blev monokulturen bestående, och de infödda ledande klasserna hade inte något intresse av att komma ifrån ett beroende även i politiskt avseende. Det var en sluten cirkel.

År 1920, då sockerpriset på världsmarknaden på några få månader hade fallit från 22 amerikanska cents per skålpund till föga mer än 3 cents, hade många kubanska företagare gjort konkurs. Nationalbanken hade ersatts av filialer till nordamerikanska banker. Efter

depressionsvågen hade de amerikanska intressena lyckats få kontroll över 63 % av sockerproduktionen, jämfört med 10 % 1896 och 35 % 1914.

Tack vare 'avtalet' av 1934 skulle den mängd socker som kubanerna kunde exportera till Förenta staterna inte längre bestämmas av företagen utan fastställdes på förhand som en 'kvot' på basis av produktionen under krisåren. Sålunda skulle Kubas andel i konsumtionen på Förenta staternas marknad komma att minska från 50 till 28 %. Den 'goda grannens' politik, som var mer global och följaktligen också omfattade mera invecklade kontinentala åtaganden, framtvang dessa offer, ibland till förmån för den ene, ibland för den andre 'gode grannen'. Kubas kvot reducerades för att bereda rum åt Santo Domingos och Puerto Ricos och samtidigt för att främja utvecklingen av produktionen i Förenta staterna av sockerbeter. Tanken på en integration väcker för första gången.

Revolutionen mot Machado misslyckades i den mån som den till sitt innehåll var anti-imperialistisk, och detta satte den rooseveltska politiken i stånd att utveckla sig även i form av en lugnare integration av det 'beskyddade' landets ekonomi i Förenta staternas. Det nya ekonomiska avtalet av 1934 gynnade inte bara i sista hand exporten av nordamerikanska produkter till ön, varvid diktatet maskerades med lägre preferenssatser, vilka dessutom gällde för mycket få kubanska produkter som såldes i Förenta staterna; det fastställdes också, att Kuba inte kunde revidera någon tullsats utan föregående förhandlingar med Washington. Sålunda blev de få lokala produktionsgrenar som hade utvecklats i slutet av 20-talet gradvis ersatta med import från Förenta staterna.

Under tiden 'expanderade' Kuba med djupa motsättningar. Enligt folkräkningen 1935 kunde endast 43 % av befolkningen anses tillhöra jordbruket; 57 % var stadsbor. Men även i städerna fanns en klar åtskillnad mellan kretsar som levde ett civiliserat liv och stora massor egendomslösa, som levde i utkanten av detta liv. Kuba tillhörde inte Latinamerikas fattigaste länder, men klyftorna hörde till de djupaste, mellan vissa trakter i det 'inre' och vissa sociala 'zoner' i huvudstaden. Och i Havanna levde nästan en fjärdedel av befolkningen i hela landet.

En fjärdedel av kubanerna var analfabeter. Den rikedom som Kuba levererade gick till ett fåtal kubaner och amerikaner, som hade monopoliserat sockret. En fjärdedel av kubanerna var permanent arbetslösa. Kontrasten mellan landsbygden och Havanna med dess för centra med rent vinstbetonad verksamhet typiska karaktär – en typ som florerade även i Florida och andra delstater – var mer skriande än i andra latinamerikanska länder, som låg fjärran från Förenta staterna.

Genom minnet av den jämförelsevis nyligen utkämpade befrielsekampen mot Spanien och genom den ständiga spänning och de periodiska utbrott som följde av konflikten med Förenta staterna, som tornade så nära, var den kubanske medborgaren i fortsättningen kroniskt 'drabbad' av friheten. Kuba hade skyttat friheten och hade plötsligt förlorat den. Mellan befrielsen från det spanska väldet och den vaknande insikten om den ekonomiska nykolonisationens nya fenomen under Förenta staternas herravälde hade i återstoden av världsdelen årtionden av långsam tillväxning förflutit. För Kuba hade stöten varit omedelbar och oförglömlig: hela det kubanska samhället var djupt fårat av den gäckade suveränitetens politiska trauma.

Det enda problem kring vilket ingen på Kuba någonsin hade kunnat grumla sikten intill förvirring, eller manövrera för att slipa av de skarpa kanterna, eller föreslå och uppnå kompromisser, var frågan om det nationella oberoendet. Även det för Kuba karaktäristiska proletariatet (till största delen arbetare i jordbruket och vid sockerbruken, 20 % av den totala arbetskraften) hade lärt sig att hämta kraft och ledaregenskaper ur den riktiga insikten om det nationella problemets betydelse. Så föreföll man i varje fall kunna dra slutsatsen efter den omprövning som kommunisterna gjorde av vad som hade hänt 1933. Läxan tycktes ha varit till nytta.

4. Folkfront

Kominterns VII. kongress 1935 innebar en ny, radikal kursförändring i den internationella kommunismens partilinje, som medförde delvis förödande svårigheter för partierna i Tredje Världen. Strax före kongressen hade emellertid vissa symtom visat sig som pekade på en växande tendens till frigörelse från Moskvas ledning, både ideologiskt och i den praktiska politiken, i vissa berörda länder.

I en fransk partitidskrift hade den panamanske kommunisten Miró publicerat en artikel, i vilken han – tydligt inspirerad av Maos politik i Kina – skisserade en revolutionär gerillastrategi, grundad på bondesovjeter i avlägsna delar av kolonialt behärskade länder. Artikelns innehåll kritiserades skarpt av tidskriftens redaktion, särskilt därför att Miró inte ens talat om 'proletariatets ledarskap' och nödvändigheten att främst basera det revolutionära arbetet på 'proletariatet i de stora industriella centra', varvid 'kommunistpartiet måste ha 'monopol på ledningen av rörelsen'.

I Kina hade Mao och hans falang avsatt hela den ledargrupp, som påtvingats partiet från Moskva och därmed gått vidare på 'polycentrismens' väg utan att bekymra sig om reaktionerna i Moskva.

Georgij Dimitrovs rapport vid VII. kongressen och den diskussion som därpå följde tjänade framför allt till att korrigera den linje för den internationella arbetarrörelsen som hade fastlagts av VI. kongressen (1928). Härur uppstod – i Europa – en ny offensiv impuls, som skulle tillåta den antifascistiska enheten att utvecklas. VII. kongressen försökte också att utföra ett enhetsverk för att inför den stigande fascistiska flodvågen i Europa rädda de synliga aspekterna av en gruppering, som faktiskt förblev enad i det väsentliga, och kanske mera enad än förut. I Kominterns exekutiv invaldes Van Min, Mao Tse-tung och Chou En-lai. Men detta införde i verkligheten inte något nytt element i de interna relationernas mönster. Den viktiga syn på problemen som hade fått uttryck i Mirós artikel sköts åt sidan. Dimitrovs rapport var nödvändigtvis mer europeisk än alla tidigare kongressrapporter. Endast några få rader av den berömda rapporten om folkfrontspolitiken ägnades åt de koloniala problemen. De bourgeoisier med vilka det gällde att träffa ett antifascistiskt samförstånd var ju de mest kolonialistiska i Europa. I praktiken vädjade man alltjämt till kolonialfolken att vänta och offra sig.

Mao Tse-tungs första åtgärd på hemmaplan var att ersätta lösenordet 'sovjet' med 'Folkrepublik', bättre anpassat efter den antijapanska kampens räckvidd. Detta överensstämde med folkfrontspolitiken i Europa, men det var inte detta som gjorde det till en även i Kina viktig linje. Fronttanken var en linje som var giltig även i Kina, därför att den sammanföll med den logiska och självständigt bekräftade utgången av ett experiment, som gjorts framför allt på grundval av de lokala behoven vid en nationell revolution. Senare, den 25 april 1943, då Komintern upplöstes, sades det att denna åtgärd betecknade början till de 'nationella vägnas' politik; men bortsett från att uttrycket var illa valt och att denna politik redan i stor omfattning hade prövats i Kina 1927, förblev frågan under lång tid föremål för en tvekan och vacklan, som förvirrade i stället för att främja enhetsrörelsen. VII. kongressen desorienterade en avsevärd del av Tredje världen av skäl som var rakt motsatta dem som hade medfört att VI. kongressen hade desorienterat den. VI. kongressen 1928 hade skapat en viss upplösning. VII. kongressen vållade i sin tur desorientering, därför att den förkunnade folkfront och nationella fronter utan att närmare gå in på skillnaden mellan situationer, i vilka alliansen med borgerligheten kunde betingas av den lokala antifascistiska kampens gemensamma syfte, och situationer där tvärtom denna allians stod under trycket av den i utländska imperialismens ständiga närvaro i de mindre nationellt orienterade borgerliga kretsarna. Sammanfattningsvis sådde VII. kongressen frön till villrådighet i Tredje världen genom att gå ännu längre än den VI. i att förringa den nationella frågans betydelse och följaktligen försvåra den erforderliga

specificeringen av de revolutionära 'vägarna' i världen. VI. kongressen hade i och med sekterismen framkallat en negativ situation, som emellertid å andra sidan – som garanti för att troheten mot internationalismen prioriterades – hade ett eget påtagligt revolutionärt syfte. VII. kongressen skulle försöka förankra garantin för att en strängt centraliserad linje för rörelsen respekterades, inte längre i sekteristisk slutenhet utan tvärtom i beredskap för en i praktiken överdriven öppenhet. Den folkliga rörelsen i kolonierna och i situationer av kolonial typ utsattes härigenom lättare för försvagning. För svaga eller illa ledda partier var det som att riva broarna bakom sig eller underteckna en växel in blanco, som rörelsen sedan i fortsättningen oavbrutet skulle få betala. Även här finns flera exempel: ett typiskt negativt – som vi skall se längre fram – var det kubanska, där följsamheten ledde till en olycklig maktallians. Ett andra intressant exempel var det argentinska, där samma tendens till en specifik 'frontism', dvs. att ingå förbund med det nordamerikanska kapitalets 'ställföreträdare', ledde till allianser, som visserligen strävade mot makten men som omedelbart krossades av de nationella styrkorna, stödda av flertalet av den nya arbetarklassen (peronismen). Denna sista eventualitet hade inte alls förutsetts av det lokala kommunistpartiet, vilket ännu inte lyckats resa sig efter denna erfarenhet.

I verkligheten fanns, som vi har sett, i Mirós artikel den riktiga strategi skisserad som de revolutionära krafterna borde ha tillämpat i de koloniala länderna, om inte genast så åtminstone omedelbart efter segern över fascismen i världen. Det vietnamesiska partiet drog nytta av dessa lärdomar, som för övrigt till stor del hämtades från erfarenheter i Asien: det tillämpade folkfrontslinjen men förberedde noggrant också befrielsekriget. Andra partier i andra världsdelar föredrog i stället att för alltid lägga till handlingarna detta strategiska förslag, grundat på väpnad kamp. Sålunda annullerades alla viktiga slutsatser som under tio år dragits av de komplicerade erfarenheterna av Internationalens verksamhet i koloniala och halvkoloniala länder.

Inför det fascistiska hotet valde en stor del av den kommunistiska rörelsen, och däribland alla dess latinamerikanska sektioner, utvägen att delta i borgerlighetens internationella front och alliera sig med dem som hade intresse av att inte tillåta, att den europeiska fascismen dominerade världsmarknaderna. Härav kom sig det onödiga uppgivandet av varje revolutionär linje för partierna och de antiimperialistiska folkrörelserna. Det franska partiet, som kommit till makten med folkfronten, betraktade den koloniala frågan med samma kyliga distans som socialdemokratin. I kolonialländerna inställdes varje allvarligt ingripande, utom vissa italienska kommunisters roll som rådgivare till den etiopiska motståndsrörelsen mot Mussolinis herravälde (dvs. i ett enda fall i en enda koloni, tillhörande axelmakterna). I den koloniala världen räddades Internationalens prestige genom Kinas självständiga revolutionära motstånd mot japanerna, den tysk-italienska axelns asiatiska allierade, och vietnamesernas underjordiska aktioner. I de halvkoloniala länderna i Latinamerika blev lösenordet att söka allians med de sektorer av borgerligheten som var mest intimt knutna till det anglo-amerikanska kapitalets öden. Eftersom den världsomfattande antifascistiska alliansen föreföll uppriktig, sattes ingen gräns för 'öppenheten'. Det var varken nödvändigt eller lämpligt att gå så långt; på detta sätt blev den strategi som Miró så klart hade anvisat – den första visionen av en kamp som lämpade sig för Tredje världens problem – strikt skjuten åt sidan i två av de tre 'heta världsdelarna'.

På Kuba måste underlägsenheten härledas från en kursändring, som samtidigt innebar en bekännelse av ett naivt misstag, allvarligare än det som begicks i Europa. Den kommunistiska misstron under åren 1928-33 mot vissa verkligt revolutionära politiska grupper inom småborgerligheten hade drivit även betydande grupper av den nationalistiska, demokratiska och liberala oppositionen, om inte i reaktionens armar så åtminstone i de sterila stridernas

isolering och följaktligen i en på förhand avvisande inställning till allianser med arbetarklassen.

I ett nummer av *Bandera Roja* – hemligt organ för kommunistpartiet på Kuba – av den 4 december 1936 inflöt en artikel av Blas Roca med titeln *Anledningen till kommunistpartiets kursändring*. Den handlade om den nya, självkritiska hållning som kommunisterna hade anlagt: 'Den kubanska revolutionen', sade denna artikel, 'genomgår för närvarande sin nationella fas, och i denna fas kan man inte bortse från den revolutionära roll som spelas av vissa andra skikt av befolkningen än proletariatet och bönderna. Småborgerligheten, och i synnerhet studenterna, har, om man betänker Kubas halvkoloniala prägel, en viktig roll att spela.' Artikeln vittnade om en ny tillit till den s. k. 'nationella borgerligheten': 'Själva den nationella borgerligheten, som träder i motsats till den imperialism som förkväver den', fortsatte artikeln, 'laddar upp revolutionära energier, som man inte bör låta gå förlorade. Förbrödrade i det gemensamma intresset att befria vårt land, kan och bör alltså alla skikt av vårt folk, från proletariatet till den nationella borgerligheten, bilda en bred folkfront mot den utländske förtryckaren. Kommunistpartiet inser att detta är den rätta vägen...'

Artikeln erinrade om Stalins varning från 1925 mot den avvikelse som kunde bestå 'i att övervärdera befrielseörelsens revolutionära möjligheter och i att undervärdera betydelsen av en allians mellan arbetarklassen och den revolutionära borgerligheten mot imperialismen'. Stalins varning 1925 gällde uttryckligen en revolutionär borgerlighet, och den svarade mot vad som krävdes av den kinesiska linjen, dvs. samarbete med Kuomintang. Artikeln i *Bandera Roja* avsåg att dra en självkritisk lärdom av detta: 'Här är den punkt som vi inte såg under åren 1933 och 1934. Därav kom sig våra felaktiga ståndpunkter mot Grau San Martíns revolutionära regering ...' Genom att stödja denna regering i stället för att bekämpa den, fortsatte *Bandera Roja*, 'är det säkert att vi skulle ha konsoliderat den och därmed skulle vi sannolikt ha konsoliderat revolutionen ...'

Artikeln gick inte närmare in på de motiv den hade att anspela på denna självkritik. Kommunistpartiet avsåg att bilda en bred folkfront och kämpa för sammankallandet av en konstituerande nationalförsamling. Appellen riktade sig direkt till Grau San Martín och hans parti, Kubas revolutionära parti, i vilket även beprövade kämpar från Studentdirektoratet medverkade. Många ansåg att om man – parallellt med taktiken – hade hävdad en konsekvent antiimperialistisk ståndpunkt, skulle man ha kunnat gå mot en verklig revolutionär front. Partiet mottog med tillfredsställelse budskapet från Tredje Internationalens VII. kongress och engagerade sig effektivt på folkfrontens enhetsväg. På det interna planet föreföll denna väg göra det möjligt att snabbt komma ur den isolering som hade framkallats av händelserna 1933 och 1935. På det internationella planet var utsikten att koncentrera alla krafter mot fascismen och försvara Sovjetunionen inför det krig som förbereddes en stor stimulans för de kubanska kommunisterna. Man såg inte detta enbart som en disciplinär plikt, som man gärna åtog sig, utan som en faktor som bidrog till internationalistisk mognad och prestige. Hoppet om 'proletariatets ledarskap' skulle ha kunnat nå sitt förverkligande i den internationella konjunkturen och i nästa akt återspeglats även på det inhemska planet. Över åttahundra kubaner infann sig som frivilliga för att i Spanien kämpa mot fascismen. För ögonblicket hade endast få klart för sig, att fascismen höll på att ta överhand över imperialismen i propagandan, ända därhän att den helt utträngde den och upphävde den. Den livliga stridsflamma som Antiimperialistiska ligan hade varit slocknade i tysthet. Även på Kuba trädde den anti-fascistiska fronten i dess ställe.

Grau San Martín motsatte sig en folkfrontspolitik tillsammans med kommunisterna. Framför *front*-politiken sade sig ordföranden i Kubas revolutionära parti föredra formeln *enhetsparti*: han försökte dra fördel av de kommunistiska massornas stöd för att förstärka sin egen personliga ställning. Vid hans sida stod inte längre Guiteras utan endast Guiteras' medtävlare, ofta

påverkade av en fördomsfull antikommunism och alltså misstrogn på grund av sektoriseringen under åren omkring 1930. Grau och PRC tillät ingen allians som kunde medge nya utvecklingstendenser för en nationell revolutionär politik. Kommunisterna var envisa och arbetade tålmodigt i tre år för att knyta en tänkbar allians med PRC. Till slut gick de till och med så långt att de var villiga att diskutera förslaget om ett enhetsparti, såsom Grau ville och med Grau själv på ordförandeposten. Men på denna punkt hittade de ledande inom PRC andra förevändningar att dra ut på tiden.

År 1936 hade det hållits förfuskade val, i vilka kommunistpartiet och Kubas revolutionära parti hade vägrat att delta. Olika presidenter avlöste varandra vid makten mellan 1934 och 1937, men bakom dem stod alltid Batista, som kreerade och avsatte dem allt eftersom tryggheten krävde för den militärregim som i verkligheten styrde landet. I början av 1937 var oppositionen splittrad: 'Den revolutionära rörelsen befann sig på sin lägsta nivå och krävde en väsentlig ståndpunktsändring för att tvinga de förhärskande grupperna att göra verklighet av den konstituerande nationalförsamlingen'. (Julio Le Reverent: *La república: dependencia y revolución.*)

Sammankallandet av en konstituerande nationalförsamling hade planerats 1933 av Grau San Martín, då det gällde att efter diktatorns flykt återställa en liberal styrelse. Tidpunkten för församlingens sammankallande hade bestämts till första halvåret 1934. Sedan kom 'medlings'-regeringarna, dvs. den serie regeringar som framgick av den nordamerikanska 'medlingen', och tidpunkten för valen till den konstituerande församlingen hade ständigt på nytt uppskjutits. På den rooseveltska politikens nya och skickliga tillskyndan förvandlade sig detta oppositionskrav snart till en plikt även för Batista. Under dessa år hade kommunisterna varit de ivrigaste förespråkarna för församlingens sammankallande. Men Fulgencio Batista var inte rädd för att kompromettera sig: allt detta försiggick inom ramen för en internationell manöver av Roosevelt, som hade sin förklaring i den uppenbara skärpningen av allvarliga motsättningar bland imperialisterna. Medaljens andra sida var, att de folkliga och antifascistiska krafterna, i vilkas spets arbetarklassen öppet ställde sig från Spanien till Frankrike, i denna situation fann ett enhetsferment av stort värde.

Ett spel av detta slag hade kunnat bli farligt även för Roosevelt, om det i Latinamerika hade funnits kvar en sammanhållning på antiimperialistisk grund som reserv för efterkrigstiden. Men på en kontinent som dominerades av Förenta staterna var det svårt att främja denna sammanhållning parallellt med sammanhållningen inom folkfronten. Latinamerika var inte Sydostasien. Även partierna var mindre erfarna. Det blev nödvändigt att avstå från den, och Roosevelt utnyttjade skickligt situationen. Det fascistiska världshotet blev i hans händer ett politiskt redskap av strategiskt värde och på lång sikt. Den kommunistiska framryckningen i Latinamerika, som hade utvecklats på grundval av folkfrontspolitiken, blev praktiskt taget helt och hållet blockerad. Den självständiga politiska mognadsprocessen inom Internationalens sektioner avleddes i riktning mot en allvarligare förlust av självständighet till förmån för den nordamerikanska imperialismen. I Mexiko och i Chile inregistrerades glädjande framgångar för folkfrontspolitiken, och de mest avancerade krafterna – inräknat kommunisterna i Chile – fick sedan för en kort tid del i makten. I flertalet länder i Latinamerika förlorade kommunisterna möjligheten att i fortsättningen framställa sig såsom försvarare av oförfalskade, revolutionära nationella värden. De blev tvungna att alliera sig med personer och grupper som var behagliga för Washington, samtidigt som de dämpade ned den bitande kritik av imperialismen som hade utgjort deras starka sida, eftersom klassmotivet i och för sig inte kunde behärska rörelsen. Kommunisterna avstod på en och samma gång från två trumfkort: proletariats konkreta nationella prägel och det direkta revolutionära värdet i dess antiimperialistiska enhetspolitik.

På Kuba hade kursförändringen 1935 i början framkallat positiva verkningar. Den underjordiska tillvaron hade i detta avseende gynnat partiet, eftersom parollen om hastigt påkommen inställsamhet mot den s. k. 'nationella borgerligheten' inte skulle haft någon omedelbar förmåga att övertyga. I stället såg sig de ledande kommunisterna i spetsen för kampen tvungna att använda ett generöst språk mot de andra krafter som var engagerade i oppositionen. Partiets djupa led lät sig inte lätt dåras av borgerlighetens sirentoner: kommunisterna litade på den grundläggande analys som ända till denna tidpunkt hade kommit till uttryck rörande borgerlighetens roll. I sin vanliga polemik med APRA den 10 januari 1935 hade Antiimperialistiska ligans tidskrift *Masas* t. ex. utvecklat en solid argumentering mot 'apris-terna': dessa strävade efter en kompromiss och hävdade att det på Kuba, liksom i alla av imperialismen dominerade länder, var nödvändigt att genomgå den demokratiskt-borgerliga fasen. *Masas* kämpade mot tanken på en ledande roll för borgerlighetens tekniker och hävdade, att passagen genom den kapitalistiska fasen inte kunde innebära någonting annat än att ställa sig under det nordamerikanska finanskapitalets beskydd. Tidskriften hävdade, att revolutionen på Kuba skulle genomföras av folkets stora massor förmedelst proletariats ledarskap, som skulle kunna bära den ända fram till socialismen: 'Den demokratiskt-borgerliga kapitalistiska fasen är inte oundviklig ...'

Dessa uppfattningar hade slagit rot bland folkets avantgardister och var det djupaste resultatet av Internationalens förfaringssätt: de kunde inte utrotas. Den kursförändring som sedan hade skett till följd av besluten vid Internationalens VII. kongress hade fått positiva följder, eftersom kommunisternas språk hade blivit mindre sekteristiskt, och framförallt därför att partiet hade erkänt att det hade misstagit sig, då det systematiskt angrep Antonio Guiteras och vägrade sitt eget stöd åt regeringen Grau. Inte genom smickret för borgerligheten såsom klass. Detta komplex av nyheter hade gett partiet andrum, och den lönliga tillvaron, stridens hårda villkor, hindrade inte en ökning av kommunisternas prestige. Partiets nye sekreterare, Blas Roca, var uppskattad som en äkta proletär, som inte var någon grovhuggare – en intelligent, modig och öppen man. En gång hamnade Blas i fängelse, därför att polisen överraskade honom vid ett hemligt möte. Han uppträdde under namnet Martínez, och trots att många häktade, även icke-kommunister, visste vem han verkligen var, angav ingen honom. I fängelset konsoliderades kampen spontant. Kommunistpartiet hade många möjligheter att återerövra den terräng som hade förlorats genom sekterismen under de första åren.

Folkfrontslinjen gled inte genast ur händerna på dem som hade lanserat den. Så länge kommunisterna hade initiativet, gick enhetsarbetet framåt, och de stod i spetsen för dessa framsteg. Universitetsfederationen (FEU) leddes av kommunisterna. FEU hade, som man torde erinra sig, grundats av Julio Antonio Mella; men först omkring 1937 hade den, tack vare de återuppväckta enhetssträvandena i oppositionens kamp, blivit en organisation som var verkligt representativ för hela den patriotiska universitetsungdomen. José A. Bustamante, som var dess ordförande, hade kort förut inträtt i kommunistpartiet.

Denna positiva period blev av kort varaktighet. På sommaren 1937 överträffade Roosevelts män kommunisterna i djärvhet: i New York utlystes en sammankomst med världens ungdom. Eleanor Roosevelt, den amerikanske presidentens maka, presiderade vid sammankomsten, som fick en antifascistisk prägel. Större delen av de latinamerikanska studentdelegationerna leddes av unga kommunister. Men i New York var direktivet att inte proklamera anti-imperialistiska paroller utan i stället framhäva det 'goda grannskapets' principer i förhållande till Roosevelts politik. José A. Bustamante blev tvungen att omarbeta sin egen rapport, som hade redigerats i överensstämmelse med det kubanska universitetets traditionella och kämpande linje. Delegationen förkastade omarbetningen och påbjöd att denna linje skulle vidmakthållas. Bustamante behöll sekreterarposten, men endast för kort tid ytterligare. På

Kuba mognade försoningen med Batista, som av Roosevelt hade övertalats att följa hans folkfrontsinitiativ.

Kommunisterna – som alltså var till hälften underjordiska – lanserade en kampanj för amnesti åt de politiska fångarna. Solidariteten med det republikanska Spanien tog sig uttryck i högröstade massdemonstrationer, och dessa tolererades av Batista. Valen avtecknade sig, och det underjordiska kommunistiska partiet utnyttjade partiet 'Revolutionära Unionen' för att försöka föregripa kommunistpartiets återgång till legalitet. Marinello var ordförande och Bustamante sekreterare. Under samma period lyckades man också sammankalla en brett upplagd konferens med oppositionspartierna, i vilken även Revolutionära Unionen deltog. Härifrån utgick förslag, vilka överensstämde med dem som kommunisterna sedan årtal förfäktade under fältropet: 'En fri och suverän konstituerande församling'. Batista grep i rätt tid tillfället och gjorde initiativet till sitt eget. Även Grau godtog det, efter någon tvekan.

Revolutionära Unionen hade varit ett skickligt politiskt drag, som framför allt motsvarade kravet att fortsätta att kämpa på det traditionella patriotiska planet, även när partiet var förklamat. RU förverkligade fronttanken genom att kringgå det hinder som fördomarna mot sekterismen utgjorde. Den bevarade den antiimperialistiska prägeln, eftersom den inte var tvungen att bokstavligen återspegla Tredje Internationalens planläggning, som innebar en taktisk helomvändning i syfte att uppnå en krigsallians med en del av imperialismen. RU skisserade en nationell linje för kampen, dock inom ramen av en internationalistisk helhetssyn.

I spetsen för RU stod kommunistiska företrädare, som härstammade från småborgerligheten; och även detta motsvarade snarare läget på Kuba än den ensidiga förkärlek för arbetare som stundom alltför abstrakt proklamerades av några av partiets ledare. Allt samverkade till att göra Revolutionära Unionen till mer än ett kortlivat experiment, därför att den verkade inom området för varje kommunistpartis självständiga erfarenhet, enligt den verklighet och det speciella ögonblick i vilka det gällde att handla. Om detta experiment hade kunnat fortsätta längre, skulle Kubas kommunistiska parti ha kunnat lämna ett originellt bidrag till sökandet efter de lämpliga revolutionära hjälpmedlen i den nationella frigörelsens fas under den epok då socialismen är vid makten i en tredjedel av världen. Under de få månader som RU levde förmådde den erövra stor sympati bland folket och främja en allvarlig demokratisk och anti-imperialistisk åsiktsströmning. Kunde detta vara den rätta vägen för att verkligen skapa en front utan att ta sin tillflykt till falska allianser som den med Batista? Det är svårt att påstå detta, men det är tillåtet att anta det, även på grund av den utveckling som Chibás' 'ortodoxi' senare fick. Den svåraste uppgiften var emellertid att övertyga partiets aktivister om att den naturliga fienden, imperialismen, måste ersättas med en motståndare av ny typ, Hitlers och Mussolinis europeiska 'fascism', att övertala aktivisterna att det nödvändiga kriget mot denna uteslöt kampen mot den nordamerikanska imperialismen eller sköt denna i andra planet och i praktiken upphävde den. Bland annat måste man blåsa upp betydelsen av ynkliga figurer på Kubas politiska scen och tillskriva dem planer, vilkas faktiska risker var mer inbillade än verkliga.

Det uppstod många motsättningar. En del aktivister hade t. ex. vägrat att foga sig i partiets anvisning att gå och ta emot Batista på kajen vid hans återkomst från Förenta staterna. Brådskan framtvang ganska klumpiga metoder för att genomföra en taktisk omläggning av rutten, som dock var nödvändig. Konsekvenserna av dessa dumheter skulle sedan länge på ett allvarligt sätt tynga på förhållandet mellan partiet och folkets stora massor. Om man tar hänsyn till proportionerna, var det franska partiets omställningsmanöver efter München, om vilken det diskuterades så mycket inom den kommunistiska internationella arbetarrörelsen, i verkligheten inte så imponerande fördomsfri som den som det kubanska partiet genomförde med tanke på Sovjetunionens och Förenta staternas samarbete i kriget. Aktivisterna var

övertäckade. Deras politiska medvetande var inte förberett. Under loppet av tre månader hade en kursförändring på 180 grader genomförts, och det var svårt att påstå, att denna utgjorde en avgörande vinning för det kubanska folkets framtid.

Tydliga spår av meningsskiljaktigheterna återfinns också i publikationer, som vid denna tid kontrollerades av partiet. För att kunna utföra politiskt arbete bland de intellektuella och samtidigt med legala medel komma inom räckhåll för de mest medvetna avantgardisterna hade kommunistiska partiet sedan en tid publicerat en kulturtidskrift benämnd *Mediodía*. Antiimperialistiska ligans avsomnande hade inneburit att *Masas* upphörde, och nu representerade *Mediodía* bättre folkfrontens linje. I ett januarinumner 1937 publicerade *Mediodía* en artikel av Alessandro Vergara Leonard, som förespråkade en linje, innebärande anslutning till den rooseveltska politiken. Artikeln lovprisade Mexikos erfarenheter, som enligt författaren – med Lázaro Cárdenas' regering – bevisade att revolutionen inte uteslutande var en frukt av väpnad kamp; den går 'från seger till seger, från framsteg till framsteg mot den nationella befrielsen ... Mexiko befinner sig i denna fas: låt oss dra nytta av dess erfarenheter ..

Tre månader senare, i april, publicerade *Mediodía* ett avsnitt av en bok av historikern Emilio Roig de Leuchsenring med klart antiimperialistiskt innehåll. Boken hade just kommit ut, men bland alla de kapitel som hade kunnat publiceras valde tidskriften ut det som direkt angrep opportunisten i politiska kompromisslösningar i förhållande till den nordamerikanska imperialismen. Historikern Roig påminde om att några studenter i Direktoratet 1933, vid Machados fall, hade uppsökt honom för att fråga honom, om det vore rätt att även de deltog i den nordamerikanska 'medlingen' mellan tyrannen och oppositionen. Roig erinrade sig sitt svar, inspirerat av en klar syn på villkoren för relationerna mellan Förenta staterna och Kuba: Washingtons medverkan vid krisens lösning skulle endast innebära en ännu mer tryckande kontroll från Förenta staternas sida över den kubanska politiken. De hade enbart följt sina egna intressen, och mellan *yanqui*-intressena och de kubanska intressena fanns det 'en absolut motsättning'. Den verkliga bevekelsegrunden för Roosevelts 'medlande' inställning var rädslan att förlora Kuba som säte för viktiga nordamerikanska ekonomiska intressen.

'Om demokratin går under i Europa, kommer hela världen att drabbas', hade Edith García Buchaca föregående år skrivit i ett nummer av samma tidskrift *Mediodía*. Men samtidigt och under samma epok, dvs. ett år efter Kominterns VII. kongress och ett år före den ytterligare kursförändringen i riktning mot en allians med Roosevelt, hade Marcos Díaz skisserat framtidsutsikterna på ett helt annat sätt: 'Det stora omedelbara målet för drivkrafterna i Kubas omvandling är att krossa de utländska herrarna och deras agenter och skapa det lämpliga redskapet för att förverkliga den nationella befrielsens uppgifter. Det revolutionära avantgardets stora uppgift består i förmågan att i varje ögonblick förena de mest elementära partiella kraven med kampens slutliga mål, att förstå att höja rörelsen från de ursprungliga formerna till högre former ...'

Denna uppsats hade influerat i nr 19 av *Mediodía* den 25 maj 1937: '... Det kubanska befrielseverket', sade emellertid Díaz, 'kräver framför allt att man bryter motståndet från statsapparatens, som står i imperialisternas tjänst, för att bygga en nationell stat, i stånd att förverkliga kubanska folkets enhet och uppnå dess sanna frihet.' Men i nr 20 av tidskriften (5 juni 1937) sköts den antiimperialistiska tonvikten åt sidan, och Marcos Díaz talade om svårigheten att vinna allmän enighet om den nationella befrielsens mål; han föreslog följaktligen i stället en stor offensiv för demokratin och för den konstituerande församlingen. Några dagar senare (15 juni 1937) blev Marcos Díaz tvungen att försvara sig mot ett anfall av en läsare, som med eftertryck ställde problemet, att man inte fick glömma att Kuba var ett halvkolonialt land, där det var nödvändigt att 'kämpa för den nationella befrielsen'. Marcos Díaz svarade, att inte alla länder var lika, Kuba var inte Perú och inte Mexiko, kraftansträngningen borde koncentreras på 'att organisera den omfattande folkrörelse som kan samordna insatserna från de olika

krafter som rör sig på det nationella schackbrädet för att först och främst uppnå bättre förutsättningar för massrörelsens kraftiga utveckling ...' Språket började bli yvigt och obestämt: man gick mot den rooseveltska antifascistiska fronten.

I nr 59 av *Mediodía* (1938) skulle Aníbal Escalante rent av presentera en oroande bild av 'den nazifascistiska penetrationen i Latinamerika'. Escalante utvecklade ett förslaget tema: de fredsälskande krafterna var delade i två grupper, en omfattande de nationer och politiska krafter som var sant fredsälskande (Sovjetunionen, världsproletariatet och förtryckta folk i kamp för sin befrielse) och en grupp av länder och regeringar, som endast var intresserade av freden ('länder där borgerligheten av en eller annan anledning inte har kunnat införa sin öppna diktatur, fascismen ...'). Sedan hävdade Escalante emellertid schematiskt en tes utan nyanser: 'En seger för blocket av fascistiska länder betyder fascismens triumf i världen, och detta skulle innebära, att världen återgår till medeltiden, till barbariet, demokratins utplåning, ett hårdare förtryck för våra folk ... Fascismens nederlag betyder däremot arbetarnas seger, framåtskridande på välståndets och kulturens väg, öppnande av portarna till lycka och de förtryckta folkens befrielse ...'

Det antifascistiska kriget

Sedan kommunistpartiet åter blivit legalt, sammansmälte det med Revolutionära Unionen och återinsatte sin ledande grupp. I spetsen för partiet stod Blas Roca och Juan Marinello; bland dess mest markanta ledare, som under den illegala perioden hade fört striden på partiets och alliansernas plan, var Aníbal Escalante, Carlos Rafael Rodríguez och fackföreningsledare som Lázaro Peña och Jesús Menéndez, samtliga funktionärer av beprövad internationell halt.

Valen till den konstituerande församlingen genomfördes på grundval av två motsatta block: den folkliga socialistiska koalitionen – omfattande Batista, andra mindre, traditionalistiska grupper, och kommunisterna – och oppositionen med PRC (som snart också skulle kallas 'Autentiska partiet), ABC, mer högerorienterad än 1933, samt demokratiska partiet, ett annat gammalt traditionellt parti, som stödde den personliga politik som drevs av redan misskrediterade element inom den nykoloniala borgerligheten. Kommunistpartiet fick 97 000 röster och deltog med sina bästa män i den konstituerande församlingen.

År 1939 inträffade en annan viktig händelse: den fackliga enhetsorganisationen återuppstod i och med tillskapandet av Förbundet för Kubas arbetare (CTC). Den 9 februari 1940 sammanträdde konstituerande församlingen. För att demonstrera en viss självständighet i förhållande till allianserna för ögonblicket utverkade kommunistpartiet att, förutom regeringskoalitionens och oppositionsblockets talare, även Juan Marinello fick ta ordet i kommunisternas namn. Under hela den tid som den konstituerande församlingen arbetade begagnade sig kommunisterna i stor utsträckning av talarstolen: för första gången sedan sin födelse kunde partiet fritt tala till hela landet över radions kanaler, som sände debatten.

En författningstext utarbetades, som även innehöll prisvärda deklamationer, men alltid tillsammans med andra med motsatt innebörd. Framför allt fanns det skäl att fråga sig, om det verkligen existerade en bestämd vilja, dvs. ett block av krafter, tillräckligt starka för att driva igenom tillämpningen av dessa nya statuter. Svaret var, att fram till detta ögonblick existerade inte något sådant block. Men möjligheterna för borgerligheten och imperialismen att bakom 'demokratiska' slöjor maskera sin långa, listiga reaktionära sammansvärjning höll också på att uttömmas.

Kommunistpartiets framtidsplaner – som grundade sig på hoppet att kunna ta ledningen av den revolutionära rörelse som utgick ur den internationella konjunkturen – skulle sedermera visa sig vara grundade på oklara antaganden, för vilka vi redan angivit vissa förutsättningar: den överskuggande betydelsen – för Kuba – av det nationella problemet, och den otillräckliga

uppmärksamhet som ägnades fakta i samband med allianserna, vilket dock var ett internt problem, som inte kunde kringgås. Den antifascistiska kampens internationella motiv berörde dessutom Kuba såsom ännu en reflex av den eviga underkastelse under europeiska eller i varje fall utländska och mäktiga *prioriteter* som var en av aspekterna av den känsla av maktlöshet och den polemik som var mest kännbar för den kubanska strävan till självständighet. Kort sagt, de sociala krafter på vilka Batista stödde sig var kanske inte den gamla nykoloniala borgerligheten, men de var ännu hårdare fånglade av det servila förhållandet till Förenta staterna.

För majoriteten av kubaner personifierade Batista det antinationella; följaktligen var det han som representerade fascismen, även om det nu av hänsyn till framför allt nordamerikanska krav passade honom att ansluta sig till antifascismen på det internationella planet. Batista hade låtit masskräva arbetare och hade fläckat sig genom mordet på en nationalhjärte som Antonio Guiteras. Batista hade visserligen varit en enkel sergent av folkligt ursprung, och han hade mörk hy, men detta räckte inte för att rentvå honom från brottet att ha lirat sig med amerikanska ambassadören för att likvidera Graus och Guiteras' demokratiska och nationella regering i slutet av 1933.

Även kulturen påverkades djupt av dilemmat, hur man skulle tolka den egna skulden till Europa. För Frankrike eller för den italienska antifascismen var nationalismen ett passerat motiv eller något som man måste undandra fascismens skadliga monopol för att låta det flyta samman med internationalismen. För Europas del hade 30-talets internationalism tagit konkret gestalt i försvaret för de dynamiska demokratiska värden – i första rummet antifascistiska – som representerades av Sovjetunionen. Men detta synsätt kunde inte omedelbart anammas på Kuba, där nationen ännu inte var född, annat än som en smärtsam strävan.

När kommunisterna, låt vara kritiskt och med de bästa avsikter, samarbetade med Batista, föreföll de att ofrivilligt förväxla en riktig revolutionär strategi – folkfronten – med en politik som var sitt eget mål; och den oklara enheten vattnade ur de revolutionära perspektiven. Att tro sig kunna erövra ledningen såsom en reflex av den oundvikliga internationella segern över fascismen var ett tecken på förtroende för demokratin, som skulle bli illa lönat; det innebar dessutom att allt för tidigt ansluta sig till ett internationellt kraftkomplex – den rörelse ur vilken det socialistiska lägret skulle uppstå – vilket Kuba, som inte var en fri nation, ännu var långt ifrån att kunna tillhöra. Kuba stod alltså – trots krigsalliansen mellan Sovjetunionen och angloamerikanerna – under strikt kontroll av imperialismen, som var fast besluten att inte mjukna. Kuba utgjorde en del av det imperialistiska systemet.

Fulgencio Batista, som valdes till president den 4 juli 1940, styrde landet under nästan hela kriget. Kommunisterna stödde med kraft beslutet att delta i det antifascistiska kriget. I den inre striden mot den växande korruptionen och krigsspekulationen blev de uppenbart hindrade: medarbetarskapet i regeringen tillät inte alltid den fasthet och det djup som erfordrades i avslöjandena. Även i sina sociala strävanden blev de hämmade, trots alla sina ansträngningar: konstituerande församlingen bröt staven över storgodsen men höll fast vid principen om skadestånd för expropriation. Denna princip räddade naturligtvis storgodsen. I många andra analoga avseenden förblev de provisoriska inslagen i författningen en död bokstav.

Det kommunistiska partiet var det första i Kubas historia som upplevde en tid i regeringsställning utan att någon av dess ledare uppnådde någon personlig fördel. Men i längden blev deras medverkan i regeringen gagnlös. De konservativa intressena fick ständigt överhand, antingen faktiskt eller juridiskt, inför de domstolar som behärskades av den borgerliga makten. De privata spekulationerna inom handeln under kriget framkallade en inflation, och det organ som hade skapats för att kontrollera priserna omvandlade sig till slut till ett organ för att sanktionera prishöjningar. Å andra sidan kämpade reaktionen ursinnigt mot de löne-

ökningar som fackföreningarna begärde. Vid de fyra årens slut, då Batista som kandidat till presidentposten presenterade en viss Saladrigas, som var hans kreatur, led denne därför ett brakande nederlag. Grau San Martín segrade: en god del av väljarna röstade för Grau San Martins kandidatur som protest mot Batistas styre.

Grau kom till makten ensam, såsom han alltid hade önskat; varken kommunisterna eller andra kunde tydligen påverka den 'demokratiska och nationella' aktion som han utlovade. Hans första deklARATIONER var antikommunistiska, och hans regim svarade – trots en inledande fas som överensstämde med krigsallianserna – mot hans löften, som var fullständigt olika dem som samme Grau hade avlagt 1933: en regim som skapats med amerikanernas gillande, följaktligen för att bekämpa revolutionen.

'Browderismen' på Kuba

Earl Browder var en amerikansk kommunist, som bl. a. utträttat viktiga uppdrag i Fjärran östern och sedan 1938 blivit generalsekreterare i USA:s kommunistparti. Av det intima samarbetet mellan Roosevelt och Stalin leddes han till övertygelsen, att en helt ny era av samförstånd och samarbete mellan 'socialism' och 'kapitalism' hade inletts, vilket skulle leda till att 'imperialismen' i äldre mening efterträddes av aktiva insatser till Tredje världens fromma.

Browders uppfattning – som föranledde honom att upplösa det kommunistiska partiet i USA och omvandla det till rätt och slätt en 'rörelse' – vann stark genklang i ledningen för Kubas kommunistparti, som efter återinträdet i legalitet kallade sig Folksocialistiska Partiet (PSP). Vid dess II. kongress i september 1944 utvecklades 'browderismens' teser med övertygelse och eftertryck av partiets ledare Blas Roca och Aníbal Escalante. De mötte opposition i de egna leden, speciellt i fråga om det samarbete som partiledningen önskade med Graus regim. Framför andra framträdde Ladislao Carbajal som skarp kritiker. Han hävdade att Grau inte hyste 'ärliga avsikter', utan endast med kommunisternas hjälp önskade vinna säker majoritet i parlamentet, för att kunna ersätta de Batistatrogna officerarna med sina egna kreatur och därefter sätta in en total offensiv mot kommunisterna. Carbajal och andra företrädare för samma uppfattning röstades emellertid ned, och kongressen gick ända därhän, att den till den avgående presidenten Batista avsände en hjärtlig hälsning, i vilken han hyllades för sina insatser som president. 'Teheranandan' skulle i fortsättningen, menade kongressmajoriteten, 'återspegla även de inre förhållandena i varje land'. Författningen av 1940 skulle på Kuba bilda basen för en politisk omvandling i både utrikes- och inrikespolitiskt hänseende.

Vid det laget hade Stalin sannolikt redan börjat förbereda sig för 'det kalla kriget', och det dröjde inte längre än ungefär ett år, innan 'browderismen' på Kuba fick en kallduch i form av ett budskap från den franske kommunistledaren Jacques Duclos, som fränt kritiserade Browder och signalerade återgång till den gamla motsättningen mellan imperialism och kommunism.

Duclos' brev ledde till en 'självkritik' inom det kubanska partiet, men skadan var redan skedd: flera framstående medlemmar lämnade rörelsen och förtroendet bland fackföreningsfolket och massorna av proletariserade jordbruksarbetare i tjänst hos de amerikanska sockerintressena var för lång tid framåt skakat.

I december 1944 hade CTC:s IV. kongress valt den kommunistiske ledaren Lázaro Peña till generalsekreterare. Regeringen hade beviljat sockerbrukens arbetare ett slags produktionspremie på försäljningen av socker (diferencial azucarero), som de hade krävt under långa strider under ledning av fackföreningsmannen Jesús Menéndez. President Grau hade å andra sidan planerat en återgång gradvis till öppen reaktion. Först och främst, såsom Carbajal hade förutsett, tillförsäkrade sig Grau med stöd av PSP, majoritet i kongressen; sedan ersatte

han Batistas gamla officerare med andra, som var honom mera trogna. Slutligen övergick han 1947 till antikommunistiska undertryckningsåtgärder.

När Jesús Menéndez blev mördad, tycktes folkvreden ha nått explosionspunkten. De nord-amerikanska myndigheternas ansvar förefaller klart. Mordet på Menéndez var likvärdigt med massakern i Sétif i Algeriet 1945 från den franska kolonialismens sida. Under den period under vilken Menéndez hade stått i spetsen för sockerarbetarfederationen, från 1940 till 1948, hade mer än tio miljoner dollar – beräknades det – tagits ifrån arbetsgivarna till förmån för det proletariat som arbetade i *centrales* eller på fälten omkring *centrales*. Men hur omfattande rörelsen än var, hade den aldrig ändrat sin karaktär av typiskt facklig rörelse; den hade förblivit förankrad i ekonomiska krav. Det existerade inga förutsättningar för en snabb expansion på det politiska planet.

Född i provinsen Las Villas, hade Jesús Menéndez Larrondo redan som pojke börjat arbeta som kroppsarbetare. Hans far var veteran från befrielsekriget. Hela familjen var mörkhyad. Bland sockerrörsarbetarna var denna färg mycket mer utbredd än den vita. Vid 18 år ledde Jesús redan sin fackförening vid *centralen* Constancia. Eftersom han under 'dödsäsong' mellan två skördar, även arbetade som tobakssorterare, blev han ledare för *tabacaleros* i Encrucijada, i närheten av Santa Clara. Under de sista månaderna av Machados tyranni hade Jesús två gånger hamnat i fängelse. Sedan ägnade han sig åt 'sockerarbetarnas' fackförening, där han genom att steg för steg organisera strider och hålla ihop trådarna i fackföreningen även under de svåraste tiderna erövrade en prestige som inte hade sin like, inte bara i hans egen provins utan även på det nationella planet. När FNTA uppstod, blev han alltså dess förste nationalsekreterare.

Med resan betald genom en insamling bland arbetarna för han 1945 – som det kubanska proletariats färgade ledare – till Förenta staterna för att direkt hos 'arbetsgivarna' förfäktat arbetarnas intressen i 'kolonin' Kuba. År 1946 lyckades fackföreningen uppnå, att Jesús Menéndez blev medlem av en officiell regeringsdelegation, som begav sig till Washington för att förhandla om problem rörande sockerkvoten. Menéndez återvände sedan till USA 1947 för att protestera mot en ny federal lag, som inskränkte utnyttjandet av de kubanska produktionsresurserna. Hans växande prestige började bli outhärdlig för amerikanerna.

Samma år hade en operation inletts för att bryta sönder den fackliga enheten på Kuba. Så länge Menéndez stod på sin post, lyckades strejkbrytarfackföreningarna inte driva sin aktion: han stod kvar i spetsen för 'sockerarbetarna'. För imperialismens handgångne män var det ett tecken på att han var dömd. Den 22 januari 1948, efter solnedgången, medan Jesús Menéndez väntade på stationen på det tåg som skulle föra honom tillbaka till Havanna efter ett fackföreningsmöte, antastade en armékapten honom och sköt honom sedan i ryggen och dödade honom. Hans stoft fördes över hela ön och mötte i varje liten by massor av sörjande och vredgade bönder. I Havanna fick Jesús' liktåg en oerhört varm hyllning, som skrämde mördarna. Sålunda höll 'sockerrörelsens general', som poeten Nicolás Guillén skulle kalla honom, sitt intåg i det kubanska proletariats legend.

Regeringen Grau störtade fullständigt ned i korruption. Med utnyttjande av efterkrigstidens varubrist hade med regeringens stöd organiserats en väldig affär i utbyte av varor mellan de latinamerikanska länderna, som tillät enorma vinstmarginaler även för statens högst uppsatta representanter: 'Den traditionella användningen av offentliga medel för att värva politiker eller för att korrumpera ämbetsmän och myndigheter fick utomordentliga proportioner inom ramen för de stora statsintäkter som då uppstod till följd av kriget. För att skapa gynnsamma förhållanden för några av sina medlemmars intressen började regeringen å andra sidan utnyttja grupper av förbrytare, föregivna revolutionärer, som släppte lös en våg av strider sinsemellan och mot alla dem som inte motsvarade de intressen som beskyddade dem' (Julio

Le Reverent, *a.a.*). Sådana ligor, som kallades *bandillas* och som framför allt bestod av tvättäkta gangsters, hade opererat även under Batistas regim. År 1940 hade en av dessa *bandillas* mördat universitetsprofessorn Ramiro Valdés Dausá, en oförskräckt företrädare för kampen mot Machado, som ledde en kampanj för att rädda universitetsmiljön undan det moraliska förfallet.

Fidel Castro vid universitetet

I denna våldsatmosfär, och mitt uppe i det civila samhällets växande sönderfall, trädde dock ur borgerlighetens och den revolutionära småborgerlighetens led fram individer och nybildade grupper, respektlösa i förhållande till de stora gestalter i det förflutna som nu hade misslyckats, beslutna att hävda sin vilja till förnyelse av metoderna för kamp och erövring av friheten. Där fanns män som Eduardo Chibás som, ehuru han representerade den berömda 'generation 1930', dvs. de Machadofientliga studenterna som hade varit medlemmar av det första studentdirektoratet, i lika mån förmådde motsvara den nya ungdomens, de gamla patrioternas och det kubanska folkets anda, eftersom upprorsandan allmänt talat alltjämt glödde, trots nederlagen. Chibás gisslade mutkolvarna; han avslöjade ogärningarna och brännmärkte dem offentligt med risk för sin egen person. Han uttalade sig inte mot det ondas grundval, som var det imperialistiska herraväldet, men han angrep faktiskt envist personligheter i det offentliga livet, som var bundna vid imperialismen av starka affärsintressen. Chibás hade kämpat som myndig ledare i Graus parti från 1933 till 1945. Följande år bröt han med Grau och grundade ett nytt parti, som kallade sig Kubanska folkpartiet eller för korthetens skull det 'ortodoxa' partiet.

När Fidel Castro 1945 anlände till Havanna och skrev in sig vid universitetet, gick hans sympatier till Chibás: han lyssnade med respekt och beundran till denne våldsamme tribuns tal. Han lärde sig av honom. Fidel tyckte naturligtvis inte om de kampmetoder som gangsterliknande grupper hade infört vid universitetet, men när så behövdes förmådde han modigt stå upp även mot folk som drog pistolen vid varje antydning till opposition. Han föraktade dem som endast var i stånd att hålla polerade anföranden, som passade perfekt in i ritningarna men som sedan inte stämde med verkligheten. Handlingen lockade honom. Han visste att världen kunde förändras, men han förstod genast, att teori inte räckte till för att sätta makt bakom orden: det var nödvändigt att närma tanken och handlingen mera till varandra. Hans upphöjda moraliska åskådning, i allt väsentligt 'jakobinsk', satte honom i stånd att blanda sig i den våldsamma striden och utgå ren ur den med nya kamrater i sitt följe. Hans vision var medvetet samlande. Han blev snabbt kämpande 'ortodox', men vid ett val uppmanade han till röstning på den kommunistiske kandidaten.

Andra ungdomar med öppet sinne för framtiden av denna nya generation var de som samlades kring den unge akademikern José Antonio Echeverría: bland dem var Faure Chomón, Carbó, Machado, Fructuoso Rodríguez, alla i valet och kvalet mellan anslutning till kommunistpartiet och en medfödd misstro – sade de – beträffande den motsättning som kunde uppstå mellan taktiken och disciplinen för dem som kämpade i PSP. Allmänt var universitetet medelpunkten för diskussioner, ur vilka det klart framgick att det förelåg talrika symptom på ett stundande uppror. Flavio Bravo och Lionel Soto, som tillhörde de unga kommunistiska ledarna, trädde ganska snart i beröring med bröderna Castro och sympatiserade med Fidel, fastän de ofta stannade på en annan ståndpunkt än han, när det gällde taktiken och kampmetoderna. Raúl Castro närmade sig mera kommunisterna.

Man hade inträtt i det 'kalla krigets' period. I hela världen var kommunisterna engagerade i den stora nya kampanjen för att rädda freden. Den internationella arbetarrörelsen var ännu under något år föga känslig för tecknen på en förestående, definitiv och världsomfattande explosion av den nationella befrielseörelsen i de världsdelar där nykolonialismen alltjämt var

rotad. Asien, Afrika och Latinamerika förblev för Europa sällsamma gåtor att besvärja. Vietnam utgjorde ett undantag, tack vare förbindelserna mellan det franska och det vietnamesiska kommunistpartiet.

Chibás' självmord och statskuppen

På Kuba hade Carlos Prío Socarrás övertagit arbetsdepartementet; han slutförde manövern för att förintna fackföreningarnas enhet och lägga dem i händerna på ledare, som hade sålt sig till de arbetsgivarkontrollerade organisationerna i Förenta staterna. Slutet på Graus regim svarade exakt mot den vändning som USA:s politik hade tagit på det internationella planet: den slutade i skam och nesa. Liksom 1935, och av ännu mer tvingande skäl, var problemet för Förenta staterna att undvika varje demokratisk utveckling som var gynnsam för strävandena efter verkligt oberoende och som oundvikligen skulle ha dragits in i det socialistiska lägrets inflytelsesfär. Följaktligen handlade man utan nämnvärda skrupler: den 'representativa demokratis' marionetter 'avverkades' den ene efter den andre. Efter Grau kom vid valen 1948 Prío.

Eduardo Chibás hade kunnat kandidera med stora utsikter att segra. Kommunisterna ställde upp en egen kandidat: Juan Marinello. Oppositionen, som var söndrad, blev slagen. Carlos Prío Socarrás' nya regering startade med demagogiska program, och även denna regering överväldigades ganska snart av de tvingande nödvändigheter som beroendet av Förenta staterna skapade. Det fanns numera ingen marginal för en politik, syftande till relativ självstyrelse och utveckling av en nationell kapitalism inom den ram som respekten för författningen tillhandahöll. Någon sådan marginal hade i verkligheten aldrig existerat. Författningen var själv ett abstrakt monument över antihistoriska impulser från ramarbetstiden under kriget. På de folkliga protesterna svarade Prío med sedvanliga ursinniga undertryckningsåtgärder.

1948 förbjöds Chibás och kommunisten García Agüero att tala i radio. En grupp, GRAS, tillskapades för att slå ned omstörtande verksamhet; under förevändning att utrota *pistoleros* verkade den framför allt inom den politiska oppositionens kretsar. De ledande personerna i Príos följe, som blivit nervösa på grund av sin impopularitet, släppte sig bekvämt lösa mot kommunisterna: fackföreningarnas lokaler ockuperades av 'reformister' med pistolen i hand, den kommunistiska dagstidningen *Hoy's* tryckeri överfölls och förstördes, dess direktör Aníbal Escalante lyckades med nöd undgå ett attentat. Massorna reagerade inte så som föreföll vara möjligt, och det var naturligt att detta blev resultatet av en period som var förvirrad, upprörd, stagnerande och behärskad av imperialisternas initiativ.

Något som i grund och botten var främmande för den revolutionära rörelsen på Kuba – även om den var meddelaktig däri – hämmade proletariatets rörelser och reducerade den långsiktiga inställningen efter den allmänna linje som omfattades av världens arbetarklass till en onyttig och tröttande skärmytsling. Medan Världsbankens nationalekonomer studerade den kubanska verkligheten för att utarbeta en plan för 'nyorientering' i likhet med Truslow-planen 1950 och, enligt vad de sade, hade för avsikt att avskaffa korruptionen och genomföra de kompletterande lagar som behövdes för att sätta konstitutionen i kraft, blev det kubanska folket ständigt mer öppet skeptiskt och visade sin otålighet över tomma ord genom att massivt ansluta sig till Eduardo Chibás' kampanj, som helt enkelt syftade till snygghet och moral.

Under en av de våldsammaste episoderna i sammanstötningen mellan företrädarna för regimen och Eduardo Chibás trodde sig den sistnämnde inte kunna utgå segrande ur polemiken och tog sitt liv, medan han framsade en sorgsen vädjan i radion. På kvällen den 5 augusti 1951 framträdde den 'ortodoxe' ledaren vid mikrofonen och talade i brådska, ivrig ton: 'Kuba måste vakna ... Genom sitt geografiska läge, sin rika jord och sina invånarnas naturliga intelligens har Kuba för sin del en stor framtid i historien. Men Kuba måste förverk-

liga denna ... Hittills har Kuba sett sitt historiska öde gäckas av korruptionen och blindheten hos sina styresmän, vilkas tanke – med några få undantag – alltid har flugit lågt, utefter marken. Det lyckliga sammanträffande av naturliga faktorer som i förening med vårt folks höga kvalitet är så gynnsamma för en stor framtid väntar endast på hederlig och kompetent ledning av en styrande krets, som är på höjd med sin historiska mission. Denna krets kan inte vara den nuvarande regeringen, korrumpierad in i mörket, även om den försöker förkläda sig med nya målsättningar för att dölja sina stölder, sin smuggling och sina skamlösa ogärningar; inte heller kan det vara Batistas falska opposition, som uppmuntrar överstarnas, ricinolja, knölpåkarnas och de bedrägliga lagarnas återkomst, och inte heller den skamlösa grupp som följer expresident Grau. Den enda krets av styrande som är i stånd att rädda Kuba är Kubanska folkpartiet (de ortodoxa) med sin linje som inte dagtingar i fråga om det politiska oberoendet, som inte medger varken uppgörelser eller kompromisser ... Kamrater i det ortodoxa partiet, framåt! För det ekonomiska oberoendet, den politiska friheten och den sociala rättvisan! Låt oss jaga bort regeringens skurkar! Kubas folk res dig och gå! Kubas folk vakna! Detta är min sista vädjan!

Nya presidentval förbereddes till våren. Fastän den ortodoxe ledaren var död, gick partiet med kommunisternas stöd likafullt mot en säker framgång vid valet. Chibás' begravning blev imponerande. Till följd av dessa händelser släppte de konservativa grupperna lös en skräckkampanj mot arbetarnas 'överdrivna krav' och mot det 'våld' i det offentliga livet som de själva hade framkallat. En komplott åstadkoms, liksom alltid med upphov i Förenta staterna. Fulgencio Batista återvände och framträdde som försynens man. Den 10 mars 1952 höll f. d. sergeanten, som numera stod i begrepp att utnämna sig själv till general, i Columbia – huvudstad i den största delstaten – nästan buren fram av en grupp officerare, och senare erkände han sig ha blivit häpen över att återfinna sig vid makten utan att ha mött något motstånd.

5. Ett nytt parti

I de föregående kapitlen har vi försökt teckna en summarisk bild av de motsägelser i vilka den latinamerikanska arbetarrörelsen hade hamnat. Dessa motsägelser var – såsom man kan se av sammanhanget – inte olösliga, men de hade uppenbarligen blivit mera invecklade genom vanan att inte angripa frågorna i den tur och ordning som betingades av den egna erfarenheten. Framstående nationella ledare för kommunistiska partier erkände uttryckligen, att de inte var teoretiker, och detta var ett uppriktigt medgivande av att ledarfunktionen, vad beträffar utvecklingen av den allmänna linjen, hade delegerats till utländska centra. 1945 föreföll detta inte stötande för någon kommunist: det var tvärtom en norm som alla ödmjukt godtog, eftersom de betraktade det sovjetryska centrum för Internationalen – trots att denna hade upplösts – som den instans som stod över alla andra.

På grund av denna mekanism hade man vant sig att *a priori* förneka tillvaron av någon som helst motsättning inom rörelsen. Även medvetandet om generallinjens förändringar, då denna förnyades, förblev underkastat de objektiva nödvändigheterna. Det revolutionära bettet försvagades, fördelarna med helgjutningen gick förlorade. I stället kvarstod olägenheterna: tyngden av misstag i det förflutna, som inte blivit kritiserade, offret av kamrater som hyste en annan mening – just medan behovet av kritik växte – avkallet på rollen som förtrupp och spejare i verkligheten. Fidel Castros rörelse på Kuba installerade sig från början i det tomrum som denna kris hade skapat; den växte, därför att den dök upp i en försummad traditions flodbädd och historiskt sett övertog uppgiften att öva en livsduglig kritik och skärpa medvetandet om kommunisternas kris.

Förutom detta hade 26 juli-rörelsen även sina egna och specifika aspekter. Det första av särdragen hos den kubanska revolutionen är att den i sin spets hade en personlighet som Fidel

Castro. Men 1952 kunde uppenbarligen ingen förutse hans blivande politiska resning, hans objektiva kraft. Motsättningen vid denna tid mellan den unge Castro och andra revolutionära krafter såsom PSP (för att nämna den viktigaste) hänför sig alltså delvis till den objektiva omöjligheten att vid denna tidpunkt mäta vilken storhet som slöt sig till de samlade revolutionära kubanska krafterna i och med att en man som Fidel trädde in på scenen. Men detta innebär även en annan lärdom, som först den kubanska revolutionen har bekräftat: det finns inget vetenskapligt kriterium för att avgöra, när alla 'objektiva förutsättningar' för att göra revolution föreligger. De låter sig 'skapas' i ett givet ögonblick genom mötet mellan oförutsedda subjektiva faktorer och objektiva faktorer, som dittills varit överksammas eller inte utnyttjats på lämpligt sätt.

När Fidel började tala om nödvändigheten av att besvara våld med våld, föreföll de 'objektiva förutsättningarna' för att göra revolution åtskilligt avlägsna från de aktuella förhållandena på Kuba. Likväl förmådde Fidel Castros personlighet förena dem. För att fullborda detta kvalitativa språng hävdade sig Fidel Castros personlighet i en rätlinjig process av samlade viljekrafter, som i praktiken gång på gång kom att i sammanhanget spela rollen av objektiva fakta. Dessa fakta är i huvudsak de hittills kända episoder i Castros liv som yngling och ung man, vilka sammansmälter med många av de spänningar som fanns på Kuba.

Tio år före Batistas statskupp – år 1941 – hade en ung kommunistledare, Carlos Rafael Rodríguez, offentliggjort en studie om samhällsklasserna på Kuba. Ur denna undersökning kunde man redan hämta insikten att en sann och äkta nationell borgerlighet – i synnerhet där de största rikedomarna samlades, dvs. inom sockerindustrin och handeln – inte existerade. Alltjämt enligt Rodríguez' analys var arbetarklassen å andra sidan 'ringa till antalet, bunden vid en produktionsform på låg teknisk nivå', hindrad att skapa sig en kultur och att stärka sitt klassmedvetande. Det var ett ungt proletariat, som inte hade något att göra med det europeiska; den kubanska arbetarklassen, som härstammade från jordbruket eller hantverket, dominerades fortfarande av en 'småborgerlig psykologi', knuten till de små förmögenheternas fenomen; den var ännu ofta 'anarkisk och reformistisk'.

År 1951 avslöjade Truslow-missionen, som inbjudits av USA för att analysera orsakerna till Kubas ekonomiska och politiska efterblivenhet, i sin utredning den alltjämt nästan uteslutande spekulativa prägel hos den lokala ekonomin och ansåg det oundgängligt att vidta åtgärder för att utveckla en 'företagaranda' och dra största möjliga nytta av den 'välståndperiod' som ön – enligt utredningens författare – just då upplevde. 'Guld- och dollarreserverna hos institutioner och enskilda individer är de högsta i Latinamerika', sade rapporten. I verkligheten var situationen strukturellt sett inte mycket olika vad den varit tio, tjugo eller trettio år tidigare: per capita-inkomsten – kunde man läsa i *Report on Cuba* – var föga högre än 1920: 'Levnadsstandarden beror av ett näringsliv som sedan många år upphört att tillväxa.' Vad arbetarklassen beträffar, beklagade Truslowrapporten fackföreningarnas övermakt. Vi vet att det var fråga om en till stor del artificiell 'övermakt', som bakom kulisserna manövrerades av regeringens män.

När imperialistiska historiker och sociologer gör gällande, att det mellan 1950 och 1959 uppstod en kubansk industri, som inte sammanhänge enbart med sockerodlingen, och att borgerligheten själv förnyades och blev mer dynamisk och 'företagsam', är det uppenbart att vederbörande syftar på en senare etapp än 1953, det år då Fidel Castro började sin revolutionära kamp. Batistas statskupp, som övertygade Fidel Castro om nödvändigheten att gripa till vapen (när det inte längre återstod någon väg att föra en politisk kampanj), hade skett med gillande av samma nordamerikanska politiska kretsar som samtidigt hade skickat Truslow-kommittén till Kuba för att stimulera den – icke-nationella – 'företagarandan' hos den kubanska borgerligheten och uppmuntra utländska investeringar. Utsikten till en allians mellan Kubanska folkpartiet och Socialistiska folkpartiet var vad som hade förmått

amerikanerna att söka utarbeta en 'långsiktig ekonomisk plan' och en brådskande politisk plan, för att undvika att en revolutionär situation utvecklades på Kuba.

Sedan Batistas kupp väl hade ägt rum, stod det klart att varje revolutionär lösning på parlamentarisk väg var spärrad. Men förelåg de 'objektiva förutsättningarna' för att häva spärren på annat sätt? Man kan ta i betraktande att den grundläggande faktorn för en demokratisk politisk aktion (och inte för en enbart facklig aktion med krav av olika slag) år 1952 liksom 1940 inte kunde vara enbart arbetarklassen, och inte heller ett parti som räknade med arbetarklassens *ledarskap* i den mekanistiska och sterila bemärkelsen av en dominerande organisationsapparat. Den avgörande faktorn var ännu mer än i det förgångna tillskapandet av en organisk enhet (som alltid stannat på papperet) mellan den mest medvetna förtruppen i städernas arbetarklass, sockerproletariatet i landets inre och den revolutionära nationalistiska småborgerligheten: studenter och medelklasskretsar i städerna och på landsbygden. Vid sidan av dessa de proletariserade skikten av jordbrukarbefolkningen. Kort sagt, en samling av hela det arbetande folket och studenterna för friheten: en samling av typen 'nationell återuppståndelse'.

Om vägen åter skulle öppnas i och med en demokratisk, liberal och nationell revolution, framstod det messianskt präglade framhävandet av begreppet 'arbetarklassens ledarskap' som föga realistiskt. Att återropa en samling av alla de demokratiska krafterna, samtidigt som man avvisade möjligheten av en aktion, ledd av den patriotiska småborgerligheten, innebar – på Kuba – att ta på sig ansvaret för att *a priori* avvisa de bästa möjligheterna till samling.

De mest aktiva patriotiska elementen bland småborgerligheten gick nu så långt, att de berömde sig av att vara i stånd att spela en roll, som innebar en fullständig brytning med det förflutna. Studentledaren José Antonio Echeverría polemiserade visserligen mot kommunisterna, men han läste Marx och Lenin. Under efterkrigstiden hade studenternas kamp radikaliserats; borgerlighetens ledare kände sig så föga trygga, att de omgav sig med en hemlig apparat av beväpnade livvakter; inom den kommersiella borgerligheten och de ledande politiska grupperna bildades allt fler fraktioner. Alla dessa var symptom på en kris i det politiska systemet, som motsvarade en strukturkris för folkhushållet.

1940 års författning blev inte tillämplig, därför att vissa av dess demokratiska principer skulle ha påskyndat denna kris och en fara för det spekulativa system som utgjorde basen för 'statskontrollen', vilken reglerade sockerindustrin och handeln – från fastställandet av kvoten till dess fördelning – till det nordamerikanska finanssystemets fromma. Den grupp spekulanter som behärskade dessa livsviktiga mekanismer representerade inte heller alla den kubanska sockernärings sektorer; men, det var denna grupp som representerade staten.

För att ta sig ur krisen hade staten måst förmå att åtminstone vara ett uttryck för alla de privata ekonomiska intressena. Regeringen i Washington var medveten om detta, åtminstone i lika hög grad som kommunistpartiet, och hade just därför börjat manövrera med hjälp av Truslow-planen för att försöka bredda grundvalarna för den kubanska borgerlighetens makt. Men spänningarna var redan alltför tillspetsade och de gamla systemen alltför djupt rotade. För de revolutionära krafterna skulle det ha varit angeläget att nästla sig in i dessa motsättningar för att åtminstone uppnå att en del av borgerligheten ställde sig neutral gentemot en rörelse av djupt nationell prägel. I denna mening var till och med appellen till den 'nationella borgerligheten' alltför giltig, och detta var i själva verket PSP:s politik.

Men en dylik politik krävde snabb handling för att undvika att den demokratiska aktionen föregreps av våldsåtgärder från motståndaren. Denna snabbhet i uppfattning och handling saknades fullständigt, och i stället kom statskuppen. Efter kuppen var det ännu nödvändigare att handla utanför alla 'folkfronts'-scheman, som i allmänhet är karaktäristiska för situationer,

där det inte föreligger några spänningar på gränsen till brytning. Kuba var tvärtom ett exempel på speciella spänningar, i vilka vissa småborgerliga sektorer roll var historiskt bekräftad.

Dessa spänningar och deras företrädare kunde snabbt utnyttjas i revolutionens tjänst. Vad det kubanska kommunistpartiet i stället var benäget att erbjuda var en besvärlig manöver, präglad av en pacifism som var helt väsensfrämmande för Kubas sociala och politiska problem, och därjämte en principiell obstruktionism mot varje självständig aktion från krafter av borgerligt eller småborgerligt ursprung – liksom om man vid klassanalysen inte fick lita till något historiskt kriterium. Någon inom partiet föreslog en kritik och yrkade till och med på en ny och djärvare inställning, men PSP:s ledning avvisade allt. Om något nytt hade tillkommit inom arbetarklassen mellan 1940 och 1950, så var detta å andra sidan förvisso inte någon förstärkt tilltro till möjligheten att kunna leda en antiimperialistisk revolution. Ända till 1948 hörde man ofta sägas, att kommunisterna blev valda till fackliga ledarposter, men det tjänade ingenting till för dem att rösta vid politiska val: Kubas geografiska läge medförde, att Förenta staternas veto skulle ha hindrat kommunisterna från att regera. I vissa miljöer kunde man till och med få höra, att socialismen på Kuba skulle komma att beviljas av Förenta staternas arbetarklass, då denna hade tagit makten.

Från 1948 hade regeringarna Grau och Príos våldsamma antikommunistiska offensiv tvungit arbetarrörelsen att ännu mer gå över på defensiven. PSP inriktade sig därför i allmänhet på en brett upplagd propaganda för riktiga principer: fred, enhet, det socialistiska systemets överlägsenhet, respekt för författningen. I syfte att främja hävdandet av dessa principer gjordes avsevärda ansträngningar för att uppnå tänkbara allianser. Det ansågs att det skulle visa sig fullständigt improduktivt att satsa på väpnad kamp, ledd av kommunisterna: rörelsen skulle genast ha avstannat på grund av isolering och undertryckningsåtgärder. Dess ledare skulle ha blivit skjutna under bifall från hela borgerligheten och en stor del av småborgerligheten. Landet skulle ha blivit lidande, men utan att veta det; följaktligen utan nytta för de politiska målen.

Det föreföll inte finnas någon utväg ur denna situation, och många ärliga revolutionärer – de som hårdast hade drabbats av våldets slag från alla regeringar efter 1947 – föreföll vara reducerade till objektiv maktlöshet. Kuba var ett bihang till Förenta staterna, och detta öde tycktes komma att vara i evighet. Kommunisterna beredde sig för att kämpa ihärdigt, att tålmodigt hålla ut och att hjältemodigt uthärda dessa förhållanden, trots att verkligheten var djupt olik den som fanns i Europa och Kuba alltjämt var en halvkoloni till Förenta staterna. Den internationella kommunistiska arbetarrörelsen hade inte utarbetat en tillräckligt klar politik för att hålla räkning med problem som dessa. På detta sätt hade så småningom de ledande kommunisternas offerberedskap och goda vilja sjunkit till de underdåniga gesternas nivå, och andra ungdomar bland studenterna framträdde på grund av sitt individuella mod. Bland dessa var Fidel Castro, som hade börjat vid universitetet 1945 och genast med iver kastat sig in i studenternas kamp.

De första universitetsåren hade för Castro varit en lärlingstid för den politiska kampens hårda yrke. För att segra i en strid med det privata företag som ombesörjde transporter i Havanna hade den artonårige Fidel organiserat rekvisition av bussarna inom universitetsområdet. Transportbolaget hade fallit undan. Fidel hade tillhört *manicatos*-gruppen: studenter som kämpade för rättvisa och angrep missförhållanden i det offentliga livet. En gång hade studenterna t. ex. begett sig för att besöka 'mönsterfängelset' på Isla de Pinos. Vakterna hade försökt hindra att studenterna talade med fångarna: Fidel hade satt i gång sammanstötningen – nästan ett gräl – med vakterna, och sedan hade han avslöjat intermezzot i *manicatos'* lilla tidning. I Demajagua i Orientprovinsen förvarades den historiska klocka som Carlos Manuel Céspedes år 1868 hade låtit ljuda med hammarslag för att kalla bönderna till kamp mot spanjorerna. President Grau bad 1947 veteranerna från frihetskriget att låta honom frakta

klockan till Havanna för en officiell ceremoni. Veteranerna sade nej. Fidel vädrade ett gott tillfälle, bad i sin tur och fick vad han ville. Han förde klockan till Havanna och höll ett tal: 'Gårdagens befriare har förtroende för de unga studenterna av i dag, de litar på att vi skall fortsätta deras självständighetsverk ... Sedan kom den misslyckade expeditionen till Santo Domingo: ett hundratal ungdomar tränade sig i Orientprovinsen i två månader. Men i det ögonblick då de skulle handla mötte de regeringens veto: Grau skickade krigsfartyg för att hejda deras tre båtar. Fidel kastade sig i havet, simmade med bössan ända till stranden och lyckades undgå häktning. Episoden var inte bara ett tecken på ett äventyrslystet klimat; det anknöt till den internationalistiska tradition som är typisk för Latinamerika, där frihetens sak i ett land är allas sak i revolutionärernas ögon. Vi har sedan sett detta hos Bolívar, Martí, Sandino, Mella och Guiteras. Vi skall få se det på nytt hos Fidel Castro och Ernesto Guevara.

I fortsättningen försökte polismyndigheterna inveckla Castro i provokationer och processer. Med pistolen alltid inom räckhåll stod Fidel beredd att inte sluta som Mella, fälld av lönnmördare. En dag försökte en poliskonstapel avvärja honom på universitetet. Fidel visade honom pistolen: 'Om du vill ha den, så tag den vid pipan.' Konstapeln utmanade honom på duell i ett hörn av idrottsplatsen: han hade ställt ut sina män i försåt för att överfalla honom. Fidel blev varnad, och poliskonstapeln måste rymma fältet. En annan gång, under en demonstration, föll en polis omkull sårad; Fidel anklagades. Men den student som hade vittnat emot honom återtog anklagelsen, och Fidel gick ännu en gång helskinnad ur leken. Batista brukade anklaga honom för att ha dödat tre poliser, men de pålitligaste nordamerikanska källor – från Jules Dubois, utrikesdepartementets man, till Herbert Matthews, New York Times' chef, som var den förste som intervjuade Fidel i La Sierra – har skrivit att det var fråga om en falsk anklagelse.

År 1948 sändes Castro till Bogotá för att representera FEU – de kubanska universitetsstuderandes federation – vid en kongress med den latinamerikanska studentrörelsen. Samtidigt med studentkongressen skulle i Colombias huvudstad hållas ett sammanträde med utrikesministrarna i de amerikanska staternas organisation. Knappt hade denna konferens officiellt öppnats, förrän Colombias liberale president, José E. Gaitán, blev mördad. En folklig resning utbröt, och Fidel Castro fann sig stå med ett gevär i händerna. Studenter och arbetare utan organisation försökte ge ledning åt den spontana folk rörelsen. Röda fanor med hammare och skära dök upp, och åtskilliga människor dödades. Fidel gav råd som inte blev åttlydda; han gav uttryck åt åsikten, att det hade varit bättre att ge order om spridning av polisförbanden för att de inte skulle stå i kompakt formation, till förfogande för första bästa reaktionär som förmådde gripa situationens tyglar.

Några få dagar efteråt – påpekar Dubois – skulle efterkrigstidens viktigaste politiska val äga rum i Italien. Det var de första dagarna i april 1948. En segerrik kommunistisk resning, även om den inträffade i det avlägsna Colombia, hade kunnat påverka de italienska valresultaten. Men deltagarna i dessa dagars folkliga kamp drog sig tillbaka till de berg som omger den colombianska huvudstaden. Det var där som Fidel Castro tömde sin patronväska. Han begav sig åter ned till Bogotá, infann sig på kubanska ambassaden och lyckades snabbt återvända till Kuba på ett flygplan, som hade fraktat rastjurar till Colombia.

Tillsammans med honom färdades en annan kubansk student, som hade skrutit dumt med att ha slagit ihjäl en präst under revolten. Sedan fick man veta, att ingen präst hade dödats i Bogotá; men Fidel Castro tillskrevs genast dråp på hela tre präster. Av det som inträffat i Bogotá hämtade Fidel en outplånlig lärdom beträffande svagheten i tillfälliga och oorganiserade folk rörelser, även när dessa kommer ända till tröskeln för ett maktövertagande. I Bogotá saknade rörelsen varje slags samordning.

Efter avlagd examen öppnade Castro advokatbyrå; han åtog sig framför allt mål för fattigt folk och förtjänade inte ens vad han behövde för att leva. Han ägnade sig åt politik och kämpade bland den 'ortodoxa' ungdomen. På universitetet sammanträffade han ofta med kommunisterna, som betraktade honom som en generös, men obetänksam och impulsiv ung man.

Kommunisterna slogs för en enhetsfront inom oppositionen, väsentligen tillsammans med de ortodoxa. Programmet skulle gälla fred, demokrati, välstånd, arbetarklassens enhet och hederlighet i förvaltningen. De ortodoxa lade fram ett program, som var mer eller mindre analogt, men de ansåg en allians med kommunisterna vara farlig, därför att den riskerade att ådra partiet Förenta staternas fördömelse. Härefter bedrog de sig inte. Men de ortodoxa ledarna försökte på allt sätt undvika svårigheter, och problemet med kommunisterna var ytterligare en förevändning för att inte radikaliserade kampen.

Med tanke på valen i slutet av 1951 skickade PSP ett brev till ordföranden i det ortodoxa partiet, Emilio Ochoa, och till andra ledare av oppositionen mot Prío. Bland dessa fanns även Fulgencio Batista, som hade återvänt till fosterlandet och låtsades presidera i ett oskyldigt kubanskt aktionsparti, och till Grau San Martín, som blivit tvungen att uppfinna ett 'kubanitetsparti', sedan de ortodoxa hade tagit ifrån honom folkets stora massa och Prío det gamla partiets namn. I PSP:s brev talades om möjligheten att utveckla en 'kubansk utrikespolitik, som inte är underordnad någon främmande makt', och en inrikespolitik, uppbyggd på försvar av det nationella folkhushållet, nationalisering av allmännyttiga företag i utländsk ägo, avskaffande av storgodsens och gratisfördelning av jord bland bönderna.

Efter Eduardo Chibás' död hade Fidel Castro avslöjat de oerhörda detaljerna i en utpressnings- och underslevsaffär, i vilken presidenten Prío Socarrás var direkt invecklad. Fidels avslöjande hade framkallat många högröstade kommentarer, men när uppståndelsen lagt sig hade ingenting hänt. Tystnadens sammansvärjning var solitt uppbyggd. Hos Fidel stärktes övertygelsen, att det var nödvändigt att använda radikala metoder för att utrota det onda. Laglig politisk kamp var emellertid fortfarande möjlig, och Fidel ägnade alla sina krafter åt att tills vidare fostra en aktiv anda hos ungdomen.

Strax efter Batistas statskupp i mars 1952 skrev Fidel ett brev till f. d. sergeanten. Han sade att dennes 'kupp' hade dragit många olyckor över Kuba, men till slut skulle folket förstå att störta honom. Några dagar senare ville Castro ge ett historiskt bevis för att det inte längre återstod någon laglig väg att åter sätta författningen i tillämpning. Med juridisk stringens och advokatmässig precision anmälde han till högsta författningsdomstolen alla de kränkningar av författningen som hade begåtts av Batista. Domstolen granskade advokaten Castros anmälan och fastställde, att 'revolutionen' var källan till all lagstiftning; det fanns inget skäl att föra process. Då beslöt Castro att själv på allvar göra revolution, och han meddelade detta till sina vänner.

Castros vänner var fåtaliga men mycket pålitliga. Jesús Montané, Abel och Haydée Santamaría. Fidel Castro hyste ännu inte stort hopp, men han visste vilka bittra konsekvenser som kunde följa av otålighet, bristande koncentration, irrationell djärvhet och politiska vredesutbrott utan bestämt mål. För honom fanns det i varje fall inga tvivel: man måste göra uppror med vapen.

Kommunisternas analys var en annan: först och främst konstaterade de att landet inte hade reagerat mot statskuppen. Den enda strejken hade organiserats av de ortodoxa i textilfabriken i Ariguanabo. Kommunistiska demonstrationer i Orientprovinsen hade hastigt ebbat ut. Det var klart att kuppen hade arrangerats i samförstånd med Washington. Journalisten Edward Tomlinson, språkrör för stora *yanqui*-intressen inom rustningsindustrin, hade förutsett allt, med förgrundsfigurernas namn och efternamn, ända sedan 5 september 1951. Elliott

Roosevelt befann sig i Havanna i affärer under kuppen, och han hade telefonerat från Hotel Nacional och sagt, att allt hade gått enligt de på förhand uppgjorda planerna; sedan hade han gått att avlägga visit hos Batista. Vid regementsstaben i Columbia var en amerikansk officer närvarande, medan 'kraftprovet' förlöpte.

Imperialisterna, skrev PSP:s sekreterare Blas Roca, fruktade den fientliga prägel som det växande ortodoxa inflytandet skulle ha fått. Prio skulle inte ha förmått vinna valet. Agramonte, de ortodoxas kandidat, skulle ha fått stöd även av PSP – härav nödvändigheten av en kupp. 'Ortodoxin' hade inte reagerat, därför att den – sedan den inte hade godtagit en allians med kommunisterna – inte hade styrkan att företa sig en avgörande aktion. Inte heller PSP skulle ha kunnat handla på egen hand. Omedelbart efter kuppen hade Batista låtit häkta och prygla ledande kommunister i Orienteprovinsen och i Havanna, och han hade avsatt en borgmästare för att denne var kommunist.

PSP kunde inte föreslå något annat än tillskapandet av en demokratisk front för återgång till författningen och för att trygga ett normalt förlopp av valen. Hur skulle man uppnå detta? Genom att stärka enheten i handling. Detta var den första reaktionen. Tre månader senare, i juli, avslöjade emellertid Blas Roca de ängsliga ömsesidiga strävandena av Batista och den autentiska och ortodoxa oppositionen att uppnå en kompromiss; oppositionen fortsatte att ignorera allianserbjudandena från arbetarvänstern. 'PSP', skrev Blas, 'är nödsakat att intensifiera kampen mot den faktiska regeringen ..

I augusti samlades den ortodoxa ungdomen omkring Chibás' grav på årsdagen av hans död. I hela partiets namn talade Emilio Ochoa och hävdade, att man mot Batista måste sätta ett 'moraliskt avståndstagande', dvs, civilt motstånd: inte röka, inte gå på bio, inte betala skatterna. I en andra omgång skulle man också kunna ta sin tillflykt till OSA:s skiljedom. Fidel Castro tog ordet efter Ochoa och förklarade, att partiledningens ståndpunktstagande 'inte skulle påverka ens en obskyr poliskommissarie'. Det var nödvändigt att möta våld med våld. Bland kyrkogårdens gravar blev Castro våldsamt applåderad. Från den stunden började de definitiva förberedelserna för angreppet på Moncada.

Inom några månader bildades tiotals celler, framför allt i Havannaprovinsen, men också några i Pinar del Río. De ledande inom rörelsen var nästan alla av småborgerligt ursprung: studenter och tjänstemän, få arbetare. I de celler som låg längst bort från medelpunkten räknades fler arbetare, men inte från storindustrin, som inte existerar i Havanna; i stället arbetare från offentliga företag eller hantverksföretag. En cell, som i sin helhet bestod av jordbruksarbetare, uppstod i Nueva Paz, ett sjuttiofem kilometer öster om Havanna; nästan alla var medlemmar av det ortodoxa partiet och arbetade vid sockerbruken eller på fälten omkring sockerbruken.

På olika egendomar, som ägdes av vänner och släktingar till rörelsens medlemmar, idkades militär träning. En soldat ur armén skaffade det största antalet vapen; han köpte dem i kasernen på svarta börsen. På aftonen den 26 juli anlände 170 män och 2 kvinnor – Haydée Santamaría och Melba Hernández – till Santiago, Orienteprovinsens huvudstad.

Från militär synpunkt var företaget inte huvudlöst. Medan huvudstyrkan skulle angripa Moncadakasernen i Santiago, skulle en grupp på ett trettiotal män gå till angrepp på garnisonen i Bayamo på vägen mellan Santiago och återstoden av ön. De bägge angreppen skulle ske samtidigt, i gryningen. Tagna med överraskning, skulle soldaterna i Moncada troligtvis ge sig. I Santiago pågick karnevalen: många skulle med säkerhet vara berusade. Officerarna sov i sina luxuösa hus och skulle komma för sent. Sedan kasernen intagits, skulle någon läsa upp en proklamation i radion och folket skulle sluta sig till revolutionärerna. Sedan skulle de kämpande styrkorna förenas i närheten av Bayamo, där man kunde avvakta ankomsten av förstärkningar till regeringsstyrkorna. Även i Havanna skulle en 'stafett' från rörelsen sprida en proklamation till radion och till tidningarna.

Företaget byggde på militär överraskning och politiskt stöd av folket. I Orienteprovinsen var detta stöd mera direkt än i Havanna; vi har i föregående kapitel redan sett hur folkrörelsen i Oriente alltid varit spontan: från början av frihetskriget till 'realengisternas' kamp hade de sociala och rasmässiga spänningarna alltid varit skarpare än på annat håll. Manzanillo var de kubanska kommunisternas verkliga klippfäste. De första fröna till en politik, som verkligen kunde syfta till att representera en nationell borgerlighets intressen, hade likväl börjat spira i Oriente, närda av Chibás' och det ortodoxa partiets propaganda.

Tjugo år tidigare hade Antonio Guiteras upprepade gånger försökt få befolkningen i Oriente att resa sig. Han hade också försökt överraska garnisonen i Moncadakasernen. Guiteras' misslyckanden hade berott på olika orsaker, men inte på bristande folkligt stöd. 1953 hade varken upprorstraditionen i Oriente och Santiago försvagats eller de sociala spänningarna och den patriotiska känslan minskats. Inte heller från politisk synpunkt var alltså Fidel Castros företag våghalsigt.

Den omsorg som Fidel ägnade åt varje organisatorisk detalj rörde allt sedan dess hos Fidel en ledare av för borgerligheten ny typ. Senare – under rättegången – skulle Fidel Castro visa sig i stånd att redovisa till och med den misslyckade expeditionens kassabok med alla summor som flutit in och getts ut. Företaget hade finansierats uteslutande av deltagarna, och det var nödvändigt att bevisa detta. Det fanns de som hade investerat ända till femtusen pesos, som Jesús Montané, och andra endast några få pesos som sin egen inskrivningsavgift. Jesús Montané hade uppburit en likvid av General Motors. Ingen var rik. Expeditionens sociala sammansättning återspeglade den traditionella, övervägande småborgerliga karaktären hos alla revolutionära nationalistiska rörelser sedan 1925: förtruppen borgerlig, eftertruppen folklig.

De hade hyrt en egendom i närheten av Santiago. Staden var uppochnedvänd av karnevalen, all kontroll förvirrad. Nätterna var långa och rusiga. Bland de sista smällarna från fyrverkeripjäser och den fräna lukten av öl, som runnit i floder, begav sig Fidel och hans anhängare glatt i väg för att angripa regimens andra kasern. Ingen hade någonsin vågat angripa Batistas armé. Armén var herre även över medborgarnas liv.

Angriparna lämnade egendomen omkring klockan fem. Innan de gav sig i väg i sina bilar, lyssnade de frivilliga till ännu några ord av Fidel: 'Inom kort', sade han, 'skall vi veta, om vi har segrat eller besejrats. Om vi segrar, har vi förverkligat José Martí's drömmar. Om vi besejras, kommer vår aktion att tjäna som förebild för Kubas folk och kommer att fortsättas av andra. Hur som helst kommer rörelsen att triumfera.' Det hade beslutats, att om Fidel dödades, skulle Abel Santamaría överta ledningen av rörelsen.

I Bayamo skulle ingen kunna säga exakt varför angreppet slog fel. Av tre grupper angripare blev två fullständigt utplånade. Den tredje lyckades nästan ta sig in i kasernen, men ett oväntat buller alarmerade vakterna, och den fortsatta striden var fåfång. Utgången av angreppet på Moncadakasernen i Santiago avgjordes likaså på några minuter. Angriparna närmade sig kasernen i ett tjugotal bilar. Men hälften av styrkan tog fel på vägen under färden genom staden och gick vilse. Av nittiofem man som skulle tränga in i kasernen kom sålunda endast fyrtiofem i närheten av den.

När den första bilen kommit in på förläggningen, sedan vaktposterna hade avvärjats, stötte den andra, som fördes av Fidel Castro personligen, oväntat på en patrull. Fidel ansåg det lämpligt att försöka arresterade de två soldaterna och slog av motorn. De två insåg att någonting hotade dem och höjde vapnen. Fidel accelererade plötsligt och försökte ta sig upp på trottoaren för att välta omkull soldaterna, men motorn hade inte tillräcklig kraft, började krångla och stannade. På så sätt kom de första skotten, som slog larm, att avlossas utanför kasernen.

Från de andra bilarna, som stod instängda bakom den första, rusade angrifarna ut i tro att man redan var inne på kasernområdet. Sedan överraskningsmomentet slagit fel, måste angrifarna slåss i omedelbar och förkrossande underlägsenhet: fyrtiofem mot ettusenfemhundra. En annan grupp på tio man, anförd av Raúl Castro, hade ockuperat domstolspalatset och en tredje – tjugoen man med Abel i spetsen – sjukhuset. Av dessa bägge grupper genomförde Raúl planen och drog sig sedan tillbaka utan förluster; Abels grupp kämpade inne i sjukhuset. När de skulle försöka dra sig tillbaka, var det för sent. Förklädda till sjuka och sjukskötare blev de efter några timmar igenkända av en spion, och samtliga togs till fånga. På Abel stack de ut ögonen och visade honom för hans syster. De sade också att hennes fästman – en annan av angrifarna – var utsatt för tortyr, att de hade skurit av honom testiklarna, men om hon, Haydée, avslöjade allt, skulle de ännu kunna rädda hans liv. Haydée svarade, att om hennes bror och hennes fästman inte hade talat under dessa förhållanden, så skulle inte heller hon någonsin göra det.

Utanför varade striden tre timmar förgäves. Endast ett tiotal av angrifarna dog under striden. Sextio andra togs till fånga och slaktades, ännu två eller tre dagar senare. De sökte dem överallt, ända till Havanna. Ett ingripande av ärkebiskopen i Santiago och allmänna opinionens påtagliga tryck till förmån för de hjältemodiga ungdomarna gjorde det möjligt att rädda dem som fångades sist. Borgerligheten hade inte insett, att det var fråga om en ungdom som redan var annorlunda.

När Fidel drog sig tillbaka, följde han en riktig impuls, den som senare skulle leda honom till gerillakrig: han begav sig till bergstrakterna som partisan, till skillnad från många andra, som instinktivt sökte skydd i staden och genast blev gripna. Fidel gömde sig, och de fann honom först sju dagar senare. Han var utmattad, då en patrull under befäl av löjtnant Sarria överraskade honom. Han skulle ha dödats på fläcken eller förts till Moncadakasernen, men Sarria hade beslutat att rädda Castro och sade det till honom: 'De kommer att slå ihjäl dig', svarade Fidel honom. 'Låt dem döda mig – var och en har sin moral.' Sarria förde Castro till det civila fängelset. Advokaterna underrättades genast, och på så sätt hade Fidel inte kunnat dödas under strid, dvs. i lönnod, i ett hörn av kasernen eller i någon bortglömd avkrok långt från staden.

Den proklamation som skulle läsas i radio från Santiago, om Fidel hade segrat vid Moncada, förklarade att revolutionen inte hade gjorts av en 'kast' och att den framför allt var skyldig 'arbetarna och studenterna sin respekt såsom massor, som är i stånd att försvara folkets legitima rättigheter och hävda en total slutgiltig social rättvisa, grundad på ekonomiska och industriella framsteg'. Revolutionen återopade sig på Martí's ideal och på det av honom grundade kubanska revolutionära partiets program; dessutom anslöt den sig till de revolutionära programmen från Kubas Ungdom – Antonio Guiteras' sammanslutning, som var patriotisk och internationalistisk – från det radikala ABC och från det ortodoxa partiet. Den deklarerade slutligen avsikten att respektera författningen av 1940, som hade kränkts av Batista.

När rättegången mot de överlevande från anfallet mot Moncada började, hölls Fidel Castro så länge som möjligt utanför rättssalen. Men med hjälp av andra häktade och av vänligt sinnade fångvaktare lyckades rörelsens ledare till Melba Hernández överbringa ett brev till domarna, i vilket han avslöjade den uppenbara avsikten att döda honom i fängelset. Melba vek ihop brevet till litet format och dolde det i håret. På så sätt kunde hon bringa det inför domarna och tvinga dem att läsa upp det offentligt. För övrigt gjorde domarna i sin tur allt möjligt för att Castro skulle kunna framträda och tala. Ända från början av processen godtog de principen att de åtalade med advokattitel kunde försvara sig själva. Detta gav Castro en ovanlig fördel redan från början: ett tecken på att rörelsen, som hade besegrats militärt, höll på att befästas politiskt.

När turen kom till Castro, gav domstolen honom ordet för obegränsad tid. Castro talade fem timmar. Vad han sade stenograferades ned av journalisterna. Sedan rättade Fidel Castro själv texten: han skrev praktiskt taget ned den igen på baksidan av oskyldiga brevpapper, med osynligt bläck, i sin isoleringscell i fängelset på Isla de Pinos. Han skickade breven till vänner och släktingar, och rörelsen tog hand om dem ett efter ett. Så rekonstruerades den fullständiga texten till hans plädering.

Numera är *Historien skall frikänna mig* ett historiskt dokument. Det betraktas som 26 juli-rörelsens första programmanifest, som inledde revolutionen på Kuba. Det är inte nödvändigt att än en gång återge det. När Fidel Castro talade till domarna i den trånga sal i sjukhuset, dit hans mål hade förflyttats, efter att ha skilts från de andra, hade han i tankarna framför sig nationen, folket och sitt lands historia. Få gånger har man sett en man mera medveten om sin egen bestämmelse. Det blev ytterligare ett tillfälle att mäta hans viljestyrka och hans personlighets utomordentliga halt. Men i det ögonblicket kunde endast få känna till detta. *Historien skall frikänna mig* skulle endast två år senare redan vara en politisk agitationsskrift.

Eftersom han inte hade anledning att dölja sitt eget självförtroende under falsk blygsamhet, utbreddes sig Castro i en analys av rörelsen, som var självkritisk men samtidigt positiv. Han tog emot erkännandena för den fulländade militära teknik varmed anfallet hade organiserats; han avslöjade de två oförutsedda omständigheter som hade förorsakat misslyckandet, dels att en del av angrifarna gått vilse, dels det slumpartade sammanträffandet med patrullen. Han belyste angrifarnas storsinnet: de hade tagit fångar men de hade inte krökt ett hår på dem. De hade kunnat ockupera radion med ett tiotal man och skickat folket i fördärvet; de hade inte gjort det för att undvika onödig blodsutgjutelse. De hade gått till anfall klädda som soldater, och även detta hade hindrat Santiagos medborgare att förena sig med dem och göra uppror – av denna anledning hade folket trots att skottlossningen var en följd av bråk mellan druckna soldater. Castro förklarade utförligt, med absolut övertygelse, hurusom folket stod säkert samlat på deras sida. Vilka var revolutionens sociala grundvalar? De sexhundratusen arbetslösa, dvs. 30 % av arbetskraften; de femhundra tusen lantarbetarna; de fyrahundra tusen industri- och grovarbetarna; de hundratusen småbönder som hade berövats sin jord; de trettio tusen lärarna och professorerna, besvikna och underbetalda; de tjugotusen småhandlarna som kvävdes av skulder; de tiotusen unga akademiker som just lämnat universitetet och saknade arbete.

Han utvecklade de lagar som skulle ha utfärdats, om rörelsen hade segrat: återställelse av författningen av 1940; utdelning av jord till småbönder; delaktighet i vinsterna för industrins arbetare och tjänstemän; delaktighet i sockervinsterna för de 'självständiga jordbrukare' som hade offrats till fördel för storgodsen; konfiskation av förskingrarnas egendom. Man skulle ha genomfört jordreformen, en fullständig reform av skolväsendet, nationalisering av elektriciteten och telefonväsendet, som låg i amerikanska händer. Kort sagt, ett program som bestod av sex problem att lösa: jordproblemet, industrialiseringsproblemet, bostadsproblemet, arbetslöshetsproblemet, undervisningsproblemet och problemet om folkets välfärd.

Medan Castro talade öppnade ingen munnen. Även domarna var fascinerade. Soldaterna stod som marmorstatyer i den svettiga salen. Castro berättade utförligt om hela bestialiteten vid massakern den 26 juli och de följande dagarna. Han slutade med att säga sig vara övertygad om att han hade fullgjort sin plikt som kubansk medborgare. Juridiskt var anklagelsen att ha konspirerat och organiserat en resning mot den konstitutionella staten ohållbar: det existerade inte någon konstitutionell stat på Kuba. Allmänne åklagaren hade begärt 27 års fängelse. Domarna stipulerade 15, och Fidel Castro förenades på Isla de Pinos med sin bror Raúl och de andra, som redan hade dömts till mindre straff. Batista hade blivit rädd. Denna rädsla skulle i fortsättningen inte släppa honom. Den kubanska ungdomen började känna stolthet över att i sina led ha folk som förmådde visa mod och var fulla av intelligens.

Det är sällsamt men inte otroligt, när man ser tillbaka, att varken de kubanska politikerna kring Batista eller USA:s ambassadör eller på avlägsnare håll amerikanska utrikesdepartementets experter förmådde att genast fatta den verkliga räckvidden i Fidel Castros politiska plan. Hans föregående i utlandet och på Kuba tillsammans med hans försvarstal och hans bror Raúl's vittnesmål under Moncadaprocessen (vi skall senare se vad som där hade förekommit) utgjorde tillsammans en uttrycklig trosbekännelse, som inte var rätt och slätt nationalistisk på det gamla sättet. Kanske räckte det inte att känna till de inre spänningarna på Kuba och Latinamerikas problem för att ha klart för sig, att Castros dynamiska taktik i förening med hans utomordentliga politiska mod och massornas inre beredskap gjorde hans program till något väsentligt annat och oändligt mycket allvarligare än programmen för de partier och rörelser i det förgångna till vilka Castro själv hänvisade. I jämförelse med traditionen uppvisar hans aktion ett klart inslag av en ideologi: den ideologi som på Kuba ända sedan slutet av föregående århundrade höll på att mogna i antiimperialistisk anda ur de djupaste skikten av José Martí's tanke. Liksom Sun Yat-sens nationalism i Kina hade åstadkommit Maos proletära och antiimperialistiska nationalism, skulle Martí på Kuba och i Latinamerika ha kunnat ge liv åt en motsvarande revolutionär rörelse redan med män av Julio Antonio Mella's skaplynne. Anledningen till att denna rörelse i och med Mella för tidiga död hade upplöst hade ännu inte studerats tillräckligt; men det är möjligt att Fidel Castro redan vid tiden för Moncadaepisoden hade insett, att någonting i den rätta historiska mekanismen måste ha låst sig genom att inslag av oförståelse eller stagnation hade kommit emellan, vilkas 'epicentrum' fick sökas långt borta. 'Browderismen' var t. ex. bara det sista av dessa negativa fenomen, och dess ursprung låg förvisso närmare Europa än Latinamerika.

Senare skulle dessa stagnations- och återgångsfenomen delvis komma att fördömas av den gamle ledaren inom Tredje Internationalen, Kuusinen. Men vid tiden för Moncadakuppen skulle endast mycket uppmärksamma iakttagare av den moderna epokens revolutionära rörelser ha kunnat vara i stånd att i en sådan rörelse som Castros upptäcka elementen till en tänkbar ny utveckling i Latinamerika. Sådana forskare fanns inte bland de kubanska politikerna och lika litet i amerikanska utrikesdepartementets krets.

Det fanns hos Castro vissa subjektiva inslag, som hade kunnat kräva Washingtons oroliga uppmärksamhet. Vi har redan pekat på hans politiska likhet med Julio Antonio Mella. Men kom CIA:s tjänstemän ihåg Mella? Och om de kom ihåg honom, var de då i stånd att rätt bedöma den historiska gestalten? Denna likhet – förvisso inte tillfällig – placerade omedelbart Fidel Castro i den mest genuina latinamerikanska revolutionära traditionens fåra: Martí's, Zapatas och Sandinos, inte Maderos, Haya de la Torres eller Rómulo Betancourts. Klarare uttryckt, Fidels likhet med Mella gjorde honom mer besläktad med martyrerna än med medlarna. Dessutom ställde den honom vid sidan av dem för vilka det egna landet eller vilket annat land som helst i Latinamerika representerade samma sak: den egna jorden, dvs. fosterlandet, som måste befrias. Även detta skulle ha kunnat kräva uppmärksamhet av amerikanska utrikesdepartementet: Fidel hade försökt att ge sig i väg för att kämpa för Santo Domingos frihet år 1947; och 1948 hade han i Bogotá oförberett kastat sig in i en revolution, liksom om det hade varit på Havannas gator.

Om nordamerikanska utrikesdepartementets experter hade närmare studerat Castros tanke allt ifrån 1953 (och inte med en för ett industrisamhälle typisk mentalitet, utan med förståelse för de särskilda historiska problemen i ett halvkolonialt land, som ännu inte hade genomfört en agrarrevolution) skulle de inte ha begått felet att betrakta den som en tanke blottad på ideologi. Varje ideologi, som ikläder sig en viss bestämd verklighets form, 'förkläder sig' en smula, och den 'förkläder sig' desto mer, ju mindre den på ett konstlat sätt applicerar sig på en verklighet utan försöker konkret anpassa sig till denna, i detalj.

Med Fidel Castro ingöts redan från början en modern och samtidigt traditionsbunden ideologi i den latinamerikanska verkligheten på ett äkta sätt och återknöt till oförgängliga aspekter av Bolívars och Martis befrielsearbete: den aktion som öppnar sig väg samtidigt med hjälp av tanken, den kontinentala kallelsen, dödsföraktet proklamerat som bevis på obesticklighet, behovet att konkret väcka alla folkliga energier mot förtryckaren, utan sociologiska scheman, som hör hemma i andra faser av revolutionen och i olikartade historisk-sociala gestaltningar.

Instinktivt utförde Fidel Castro samma operation som hade gjort marxismen förenlig med den kinesiska revolutionens tradition och särskilda behov trettio år tidigare. Det räcker att tänka på följderna av 'browderismen' på Kuba för att förstå, hur Fidel Castro – genom att bekämpa de djupa orsakerna till detta inflytande utifrån – verkade till förmån för en konkret, inte konstgjord internationalism.

Få länder i Latinamerika hade förunnats att genomgå en så äkta och stark internationalistisk undervisning som den som Kuba hade fått under Mellas och Villenas år. Av denna anledning hade kubanerna kanske blivit mer besvikna än de andra över de upprepade och delvis obegrip- ligen kursförändringar som påtvangs dem utifrån i namn av den proletära internationalismens rätta principer.

År 1945 hade ständigt samma entydiga uppfattning av internationalismen – med sin medelpunkt långt bort – påbjudit en obarmhärtig kritik av 'browderismen', men den hade inte för- mått gynna utvecklingen av en särskild revolutionär väg, som passade för Kuba och dess speciella spänningar. Dessa växlingar hade följt på varandra, utan att det i de kontinentala förbindelserna – dvs. mellan Förenta staterna och subkontinenten – hade ändrats någonting väsentligt i det klassiska imperialistiska förhållande som Lenin hade brännmärkt. Bortom dessa kastningar och därmed sammanhängande upplösningsfenomen återknöt Fidel Castro 1953 till en rätlinjig väg: den nationella vägen mot revolutionen.

I Castros tal till domarna i Moncada var appellen till en omfattande samling av olika klasser väsentligen likartad med den som återfanns i det kubanska kommunistiska programmet från 1935 och senare. Å andra sidan hade såväl Fidel Castro som hans bror Raúl inför domarna ganska klart understrukt, att ett av de väsentliga målen för deras aktion var en jordreform; och alla vet att uppriktigheten i angivandet av detta mål var och är ett av de uttryckligaste kriterierna för att bedöma allvaret i en revolutionär rörelse i Latinamerika.

Raúl Castro hade talat klart, redan då han arresterades. Och under processen bad allmänne åklagaren i början av förhöret att han skulle upprepa vad han hade sagt, och han var ganska försåtlig: 'Vilket system syftade ni på i era deklamationer, när ni arresterades, med uttalandet att revolutionen hade ett nytt program, att jorden skulle ges till bönderna ... Ert syfte var sålunda inte enbart att störta den nuvarande regeringen?' Raúl Castro svarade: 'Det var nödvändigt att förrinta denna regering, först av allt, för att sedan göra vårt land mera anständigt och få det att utvecklas som sig bör. När jag gjorde mina första deklamationer syftade jag på jordreformen, såsom på en av grundsatserna för denna revolution; men det är inte som ni säger: att ge jorden till bönderna. Det som vi för vår del vill göra är någonting mer: dela ut jorden och bringa den att producera... Det var nödvändigt att störta regimen för att sätta i gång revolutionen ...'

Ett ytterligare bevis på det konkreta revolutionära innehåll ur vilket 26 juli-rörelsen allt sedan dess hämtade näring lämnas av närvaron inom rörelsen av män som Raúl Castro. I 26 juli-rörelsen skulle under lång tid var och en ha sina egna idéer, och det skulle inte uppstå konflikter på grund av dessa motsättningar, vilka skulle uppskjutas till morgondagen, dvs. till den tidpunkt då – redan under gerillan – förberedelseetappen för revolutionen skulle börja. Då var det en kamp mot diktaturen, ett fältslag för friheten. Men närvaron av män som Raúl – och senare Ernesto Guevara – skulle förstärka rörelsens inre *antiimperialistiska kallelse*. Under

studentåren, medan Fidel ofta slogs med kommunisterna om revolutionens taktiska och strategiska problem på Kuba, hade Raúl slutit sig till ungmunisterna och hade till och med deltagit i ett möte med Demokratisk ungdoms världsfederation i Wien 1952. Under hemresan hade han blivit god vän med två unga kommunister från Guatemala. Då han ville hjälpa dem, hade han hamnat i fängelse strax efter att han landat i Havanna. Han hade sedan formellt tillhört den kubanska kommunistungdomens organisation endast några få månader, då han uppmanades att ansluta sig till den grupp som skulle utföra anfallet på Moncada.

Då Raúl bröt med partidisciplinen och gick med på att delta i Moncadakuppen, hade han inte handlat under påverkan av sin äldre bror, utan därför att någonting i denna aktion övertygade honom djupt. Detta kunde inte vara någonting annat än det politiska perspektivet: 'Det var nödvändigt att störta regimen för att sätta i gång revolutionen.'

Om man inte grovt förenklat med ideologi menar en beslutsam ohistorisk anslutning till ett moment i den världsomfattande kommunistiska arbetarrörelsens internationella organisation, så avtecknade sig även i Castros tanke ända sedan 1953 ett ideologiskt mönster. Syftet att likvidera storgodsen utgår i Latinamerika från en exakt ideologi; nationaliseringen av allmännyttiga företag i nordamerikansk ägo förutsätter en ideologisk motivering; en verklig jordreform är det första utmärkande tecknet på en klart avgränsad ideologi; och slutligen behövs också för att i ett underutvecklat land verkligen likvidera arbetslösheten en kamp som baserar sig på ideologiska grundvalar, på vilka man i längden inte kan ta miste. Den liberala andan räcker inte. Och framför allt antyder samlingen av dessa mål en allmän hänsyftning på en revolutionär ideologi.

När Fidel Castro begav sig till Santiago, hade han medfört en bok av Lenin. Polisen återfann den senare på den egendom där angriparna mot Moncada hade tillbringat aftonen före den 26 juli: den boken på den platsen kunde inte utgöra ett materiellt bevis för att Castro var kommunist. För övrigt svor sig kommunisterna fria från anfallet mot Moncada såsom en putsch-metod, vilken i det förflutna hade varit det lika typiska som fåfänga instrumentet för 'pseudorevolutionära småborgerliga' grupper. I överensstämmelse med de allmänna värderingar som godtagits i den internationella rörelsens teser bedömde de latinamerikanska kommunistiska ledarna castristernas aktion som en farlig provokation. Den mest avancerade av Internationalens teser beträffande revolutionära rörelser som ledda av småborgerliga krafter hade varit de som antogs av VII. kongressen 1935. I fortsättningen hade det inte förekommit några försök att aktualisera det som Van Min hade sagt, då han i sitt inlägg hade erkänt, att de brasilianska kommunisterna borde etablera enhet med Tenenti-partiet, 'som till större delen består av revolutionära småborgerliga element'. Van Min hade också med rätta betecknat den grupp på Kuba som leddes av Guiteras som 'nationalrevolutionär'; Graus autentiker var 'nationalreformistiska', dvs. socialdemokrater i den halvkoloniala situationen.

Efter Castros felsegna företag i Santiago de Cuba publicerade de chilenska kommunisternas dagstidning *El Siglo* en kommentar, i vilken insinuerades, att dessa former av putschism också skulle kunna dölja en manöver av den imperialistiske motståndaren. Enligt samma bedömning och nästan i samma ordalag åstadkom en kommuniké från det franska kommunistpartiets politbyrå att tvivel kunde sprida sig, huruvida inte de kolonialistiska kretsarnas 'långa hand' dolde sig bakom det algeriska upproret den 1 november 1954. Sammanträffandet (1953 och 1954) är inte en tillfällighet. Den internationella rörelsens teser hade aldrig korrigerats eller omarbetats med hänsyn tagen till den komplicerade och nya erfarenhet som började samlas allt tydligare i de koloniala och halvkoloniala länderna, i synnerhet efter andra världskriget. Det kubanska PSP:s inställning berodde till stor del på dess beredvilliga ansträngning att fortsätta att 'medla' mellan det egna landets jäsande verklighet och den internationella kommunistiska arbetarrörelsens generallinje. Men liksom Ho Chi-minh i Vietnam eller Abán Ramdán i Algeriet var Fidel Castro på Kuba inte övertygad om att man

ännu länge borde vänta med att i handling sätta in en enskild kritik beträffande användningen av de spridda och växande revolutionära krafterna i hela världen efter den stora segern över fascismen. Med anfallet på Moncada hade uppstått en rörelse, som inom ramen för den 'ortodoxa' grupperingen tenderade att bli självständig. Målet för denna rörelse var en kamp, även med våld, för att störta Batistas regim – en taktisk variant i den strategiska linjen för opposition mot Batista. Men genom de politiska dimensioner som den hade fått, och genom den historiska innebörd som Fidel tillskrev den i sitt tal inför domstolen, förutsatte den – som vi har sett – en fortsättning efter diktaturens likvidering.

Just under dessa månader mognade i Guatemala en episod, som var ägnad att bekräfta fåfängligheten i försöken att på det fredliga planet lösa problemet med en demokratisk omvandling av de latinamerikanska ländernas liv. Vald i regelrätt ordning av folket till president i Guatemala efter den konstitutionella och progressiva regeringen Arevalos fall, hade överste Jacobo Arbenz lanserat ett jordreformprogram. För att undvika beskyllningar för att spela kommunisternas spel och använda diktatoriska metoder hade Arbenz rent av underkastat sig att diskutera med storgodsägarnas advokater och med representanter för de stora bolagen beträffande alla sidor av reformen. De nordamerikanska intressena berördes endast obetydligt på någon sektor av ett dotterbolag till United Fruit Co., men det var allt som behövdes, i synnerhet som prejudikat. Det mycket mäktiga bolaget fick genast stöd av utrikesdepartementet. Foster Dulles försökte förmedelst OSA inveckla de latinamerikanska regeringarna i ett korståg mot den 'farliga kommunistiska härden' i Guatemala. Han fick inte stöd av den erforderliga majoriteten. Alltså måste CIA handla på egen hand: tack vare en legohär och med inhemsk hjälp av några höga officerare i Guatemalas armé, som kommit överens med Förenta staternas ambassadör, likviderades regeringen Arbenz på några dagar på sommaren 1954.

Folkets reaktion blev nästan ingen: det fanns ingen beväpnad arbetar- och bondemilis. Man hade naivt tillämpat den fredliga vägens principer. Man hade invaggats i illusioner om den goda saken, om demokratiska metoder, om Förenta Nationernas makt att ingripa. Kongo var ännu avlägset, i framtiden. Men andra jämförelser var redan möjliga. Medan det från vissa sektorer av den internationella kommunistiska arbetarrörelsen slungades bittra fördömanden mot Castros aktion på Kuba liksom mot FLN-patrioterna i Algeriet, fick Arbenz-regimen i Guatemala beröm utan alltför stora reservationer. Den föll sedan utan att någon kunde stödja den, medan castrister och algerier avancerade, förlitande sig framför allt på sina egna krafter och på sin beslutsamhet i den väpnade kampen.

Talet till domarna i Santiago omarbetades av Castro i fängelset 'med uppmärksamhet'. Som han själv skulle säga senare, borde den rörelse åt vilken han ville ge liv inte bli 'alltför snäv eller alltför begränsad'. Därav försiktigheten: 'Om vi inte hade skrivit det med försiktighet, detta dokument, dvs. om ett radikalare program hade skyntat ... är det klart att kamprörelsen mot Batista inte skulle ha fått den bredd som den erövrade och som gjorde segern möjlig.' Såsom läsaren torde erinra sig, hade även José Martí mer än ett halvsekel tidigare framhållit, att i en situation sådan som Kubas fanns det 'saker som bör förbli dolda, om man skall uppnå dem, ty om de förkunnades i alla väderstreck skulle de framkalla svårigheter, som vore alltför besvärliga för att man sedan skulle kunna besegra dem och nå målet'.

Förmedelst brev till sina vänner gjorde Castro noggrannare upp sina planer. Vi får på detta sätt ytterligare en bekräftelse på den moderna revolutionära prägel inom ramen för den marxistiska åskådningen som Castros rörelse objektivt ägde ända från början, – ett sätt att återuppleva de erfarenheter som andra revolutionärer i andra världsdelar redan hade gjort under socialismens epok, och följaktligen en bekräftelse på att marxismen är en vetenskap som lever sitt eget liv.

Castro fortsatte att kalla sig 'chibasist', dvs. trogen Eduardo Chibás' politik. Det ortodoxa partiet var inte längre detsamma som när Chibás levde, men genom anspråket på 'chibasism' försökte Fidel behålla kontakten med massorna, inte med de politiska medelmåttor som hade försökt fylla det tomrum som uppstått efter den försvunne ledaren. Fången på Isla de Pinos kände, att han kunde träda i Chibás' ställe. Han förblev trogen de ståndpunkter som denne hade uttryckt efter Batistas statskupp, på sommaren 1952: 'Denna väldiga massa av kubanska folkpartiets anhängare står beredd, mer beslutsam än någonsin. Under dessa stunder av offer frågar den ... var finns de som gjorde anspråk på att vara de första på hedersplatserna i församlingarna och i de ledande organen, de som talade mycket och gav upphov till fraktioner; de som vid de stora folkmötena krävde en plats på tribunen och som nu inte längre talar så mycket, inte mobiliserar massorna och inte kräver hedersplatser i första linjen i striden. Den som hyser en traditionell uppfattning om politiken skulle kunna känna sig pessimistisk inför denna bild av sanningen. Men för dem som hyser en blind tilltro till massorna, för dem som tror på de stora idéernas oförstörbara kraft, kommer obeslutsamheten bland topparna inte att bli någon anledning till nedslagenhet och besvikelse, därför att dessa tomma poster ganska snabbt kommer att intas av hederliga män, som stiger upp ur leden. Rörelsen är revolutionär ...' (Ur *El Acusador*, 12 augusti 1952).

'Blind tilltro' till massorna betydde inte ens då att helt överlämna sig åt spontaniteten. Fidel Castro tycktes känna till (eller intuitivt ana) den leninistiska förutsättningen om organisationen och en medveten förtrupp, som massorna behöver för att kämpa med framgång. Då var emellertid hans kamp först och främst inriktad på att avlägsna den gamla ledargruppen 'inom ortodoxin'; och han utnyttjade alltjämt i viss mån en traditionell terminologi: ögonblicket, skrev han, 'är revolutionärt, inte politiskt' (på Kuba var 'politik' i vanlig bemärkelse likvärdigt med 'politiserande'), och följaktligen: 'mot ett revolutionärt parti bör svara en revolutionär, ung ledning av folkligt ursprung, som kan rädda Kuba'.

Efter fyra månader och en veckas isolering skrev Fidel Castro den 19 juni 1954 ett brev till en vän, i vilket han trots sin otålighet över inspärningen relativt kallt bedömde manövrerna från de politiker som rörde sig kring Batista och föreslog en systematisk och välorganiserad kampanj för att försöka ändra hans ställning som fånge. Han begärde att tidningarna skulle ingripa, han kritiserade advokaterna och föreslog att man skulle tillsätta en kommitté, bestående av Melba, Hernández, Haydée Santamaría, hennes syster Lidia och Roberto Agramonte för att arbeta till de häktades förmån och blåsa liv i en rörelse med detta mål i sikte.

I hans sinne höll tanken på ett sant och äkta nytt parti på att ta gestalt. Det förtryck av fascistisk typ – vulgärt i sin demagogi – som utövades av den 'batistianska' populismen, vilken försökte dölja de gemena tjänster som gjordes åt den utländske beskyddaren och åt lokala lycksökare, och å andra sidan kampens krav betingade i Castros revolutionära sinne logiskt de rätta reaktionerna, nationella i befrielseörelsens riktiga historiska mening. I ett brev av den 14 augusti 1954 skrev Castro till Luís Conte Aguero, som då var servilt vänskaplig mot honom: 'Vad beträffar huvudinnehållet i ditt brev, den politiska rörelsen, som håller på att bli ett historiskt krav, är jag fullständigt enig med dig om denna nödvändighet. Du kan inte föreställa dig, hur många timmar jag har tillbringat med att grubbla på detta problem och de oräkneliga idéer som jag har hållit på att utveckla ... Jag tror djupt och fast, att ett av de största hindren för att skapa en sådan rörelse är överdrivet personintresse och ärelystnad hos grupper och *caudillos*. Svårigheten att åstadkomma att varje tapper och ansedd man skall ställa sin egen person i tjänst hos en sak, hos en rörelse, en ideologi och en disciplin och lägga av all fåfänga eller personlig ärelystnad ...' Castro erinrade om det 'oändliga tålmod' som Martí hade visat under sin strävan att ena de goda kubanerna i kampen för självständighet, och han tillade: 'Kanske av denna anledning är de sidor i Kubas historia som

jag beundrar mest inte så mycket bedrifterna på slagfälten som denna gigantiska, hjältemodiga och tysta strävan att ena kubanerna för kampen.’

Han fastslog därefter praktiskt taget leninistiska förutsättningar för att skapa ett parti, lämpat för kamp: ‘Ideologi, disciplin, befäl. Alla tre’, tillade han, ‘är väsentliga, men befäl är av fundamental betydelse ... Man kan inte organisera en rörelse, i vilken alla tror sig ha rätt att utfärda offentliga deklARATIONER utan att rådfråga någon; och man kan inte vänta sig något gott av en rörelse, bildad av anarkistiska människor, som vid första meningsskiljaktighet tar den väg som förefaller dem bekvämast och därmed bryter sönder och förintar rörelsen.

Propaganda- och organisationsapparaten bör vara tillräckligt stark för att obönhörligt förintar dem som försöker skapa fraktioner, kamarillor, schismer eller att resa sig mot rörelsen.’

Under andra förhållanden fanns här en reflex av teserna om den demokratiska centralismen. Castro underströk å andra sidan sin avsikt att på Kuba skapa ett parti av ny typ; och även med tanke på en viss broderlig polemik från universitetstiden med de allvarligaste företrädarna för den traditionella politiska världen, dvs. kommunisterna, tycktes han vilja precisera någon punkt, när han sade: ‘Politikens realiteter måste tas med i räkningen, dvs. att det kommer att bli nödvändigt att hålla fötterna fast på jorden, men utan att någonsin offra principernas stora verklighet. Programmet bör brett, konkret och giltigt omfatta de allvarliga ekonomisk-sociala problem som trycker vårt land, så att man till massorna kan rikta ett verkligt nytt och lovande budskap.’

Den 18 mars 1955, två månader innan han åter försattes i frihet, skrev Fidel Castro ett brev om ett annat väsentligt ämne, som alltjämt diskuterades. Det fanns utanför fängelset personer som fortsatt att kämpa inom den batistianska ‘legalitetens’ ram och föregav, att det var möjligt att på denna väg till och med kunna störta diktaturen. Castro anklagades för att vara våldsam av naturen, extremist. Han svarade: ‘Vi är inga professionella fredsstörare eller blinda dyrkare av våldet, om det bättre fosterland som vi önskar kan förverkligas med förnuftets och intelligensens vapen. Inget folk skulle följa en grupp äventyrare som ville driva landet till ett inbördeskrig, om inte orättfärdigheten vore förhärskande och om de fredliga och lagliga vägarna garanterade alla medborgare möjlighet till civiliserad konfrontation av idéer. Vi anser i likhet med Martí att *brottslig är både den som i ett land framkallar ett krig som kan undvikas och den som avstår från att framkalla ett oundvikligt krig*. Den kubanska nationen kommer aldrig att få se oss anstifta ett inbördeskrig, som skulle kunna undvikas; och samtidigt upprepar jag, att varje gång som de nesliga förhållanden som följde på statskuppen den 10 mars skulle upprepas på Kuba, skulle det vara ett brott att avstå från att framkalla den oundvikliga resningen. Om vi ansåg, att ändrade förhållanden och ett klimat av positiva författninggarantier skulle kräva en förändring av kampens taktik, skulle vi genomföra denna ändring av respekt för nationens intressen och önskan, men aldrig i kraft av en kompromiss med regeringen, vilken skulle vara feg och skamlig.’

På masskampens område, där PSP försökte operera, hade från 1953 utvecklats en kampanj för att demaskera Truslowplanen. Vi har sett att denna var ett slags ‘framstegsallians’ i förskott, framlagd av nordamerikanska finansgrupper som en vägledning för att lösa de mest akuta motsättningarna i Kubas ekonomiska utveckling: frånvaron av en stark inhemsk kapitalism, arbetslöshet, bristande balans mellan stad och landsbygd, spekulativa företeelser etc. Vid mitten av 1953 hade det förekommit en stark strejkrörelse mot avskaffandet av tidigare fackliga erövringar och mot den ‘mujalistiska’ fackföreningsledningens kompromisser med regeringen och den ekonomiska makten. Under de följande åren utvecklade sig samtidigt två strömningar av politiskt tryck, som Batista (mot bakgrunden av det truslowska perspektivet) var tvungen att tolerera: en strömning för nyval och för återupptagande av dialogen mellan diktaturen och den för laglig ordning kämpande oppositionen; den andra slogs framför allt för amnesti åt politiska fångar mot bakgrunden av det valpolitiska perspektivet. Batista avvisade

alla förslag att anordna 'hyfsade' val, men liksom för att rättfärdiga sitt avvisande blev han tvungen att bevilja amnestin. På så sätt blev Fidel Castro och hans anhängare befriade från Isla de Pinos långt före strafftidens utgång.

För frigivningen av Moncadamännen verkade mäktiga inre faktorer, framför allt det växande stödet från ungdomen och stora delar av den nationalistiska småborgerligheten åt 26 juli-rörelsen, som då var i tillblivelse. Detta stöd kontrasterade mot kommunisternas relativa kyla och stärkte följaktligen Batista och den amerikanska underrättelsetjänsten i deras förmodan, att Castros revolutionsappeller först och främst var ett ungdomligt ordsvall, en entusiasm som så småningom skulle bli medgörlig. Ännu en gång verkade närsyntheten hos 'Intelligence Service' till revolutionens favör.

Fidel Castro fick i Havanna ett triumfartat mottagande. Han möttes vid stationen av alla de ledande i det ortodoxa partiet, i universitetsfederationen och en mängd entusiastiska studenter och aktiva kämpar i Chibás' parti. De lät honom inte stiga ned: de drog ut honom med våld genom vagnsfönstret och bar honom på skuldrorna i triumf. Beundrare, släktingar till de vid Moncada stupade och intimare vänner belägrade den unge ledaren för ortodoxins vänstra flygel en hel dag. Den tjugonioårige Fidel hade redan blivit en ledare.

Denna explosiva förnyelse av kontakten mellan Castro och folket skrämde på nytt Batista. Vid utträdet ur fängelset hade den unge ledaren förklarat för journalisterna, att han tänkte stanna på Kuba och att han inte planerade att skapa något nytt parti; men han hade genast preciserat uttalandet i motsatt riktning: 'Vi hyser åsikten, att alla landets moraliska krafter bör enas på grundval av den revolutionära chibasismens teser. Alla de som tänker på samma sätt, dvs. de som hyser samma sociala uppfattning och en framstegsvänlig ideologi, bör enas i ett enda organ.' Det finns inte någon exakt stenografisk uppteckning av Castros deklamationer, då han lämnade fängelset. Men innebörden av hans ord var följande: enhet under Chibás' pånyttfödda partis fana, och påtryckning för allmänna politiska val inom kortaste möjliga frist. Han upprepade det i en intervju följande dag i tidskriften *Bohemia*: 'Val till en konstituerande församling skulle endast tjäna till att förlänga den nuvarande regimen genom återval av general Batista. Partiella val löser inga problem, de intresserar inte nationen utan bara en liten grupp opportunister, som syftar till att installera sig på borgmästarposter eller i kongressen. Det finns ingen annan nationell lösning än allmänna val inom kortaste möjliga frist, med garantier för alla. Jag har studerat programlinjerna för mitt parti och för de nya rörelser som uppstått på sista tiden – Radikal befrielse, Nationspartiet, Humanistpartiet, MNR och Nya partiet. Alla är överens på en fundamental punkt: nödvändigheten av stora politiska, sociala och ekonomiska reformer för att införa en rättvisans och frihetens ordning. Det finns inga motsättningar, som i en så svår tid som denna skulle rättfärdiga en splittring av dessa krafter.'

Allt det som Fidel senare skulle göra inryms i dessa programmatiska antydningar. Den enda sak om vilken han inte talar är PSP:s tillvaro. Men uteslutningen är värtalig; eftersom alla angrep kommunisterna, betecknade redan tystnad på denna punkt en inställning som avvek från det vanliga: att inte kritisera dem offentligt. Castro fick motta besök, och myndigheterna var nödsakade att låta honom tala. Men hans popularitet var sådan (han samtalade med alla, på gatan, vid alla tillfällen), att Batista beslöt att sätta i gång en kampanj mot honom. I *Bohemia* inflöt ett brev från överste Chaviano, chef för garnisonen i Moncada, som kallade dem som hade utfört angreppet på kasernen 'brottslingar och hatets säningsmän'. Castro svarade i tidningen *La Calle*, som leddes av hans vän Luís Orlando Rodríguez: han underströk på nytt, att hans män endast hade dödat i strid, medan Chaviano hade låtit tortera och massakrera åtminstone sextio angripare, som redan var fångna.

I slutet av maj ingrep censuren: kommunikationsministern förbjöd radionäten att ställa sig till förfogande. De första dagarna i juni anklagade Fidel Batista för att på nytt ha infört undertryckningsåtgärder. Castro krävde ännu en gång offentligt omedelbara val. Batista svarade cyniskt vid en offentlig ceremoni: 'Även vi har händer.' En känd motståndare till Batista, sjöofficeren Agostini, föll för mördarhand. Raúl Castro blev anklagad för att ha lagt en bomb i en biograf.

När Fidel släpptes ur fängelset, hade han fördömt terrorism med hjälp av bomber. Bomber, hade Castro sagt, placeras ut av sådana som har intresse av att få folk att tro, att våra vapen är den individuella terrorn: 'Vi förkastar de terroristiska metoderna, eftersom de är omänskliga, antirevolutionära, och därför att de indirekt gynnar regeringen. Vad oss angår, kan Batista sova ensam, utan någon eskort, i Centralparken i Havanna. Vår linje är mobilisering av massorna, inte konspiration ...: När bomben exploderade i biografen befann sig Raúl i Oriente, tusen kilometer därifrån. Men anklagelsen var en varning. Det var bäst för honom att avlägsna sig från Kuba. Han avreste till Mexiko. I tidningen *La Calle* skrev Fidel Castro mer än en artikel under dessa få veckor. I en försvarade han järnvägsmännen, vilkas löner hade sänkts: 'Medan de pennor som står i tjänst hos de etablerade intressena skriver ledare till förmån för det utländska järnvägsbolaget, bör vi tala ur hjärtat vid arbetarnas sida. Det råder hunger efter bröd och frihet.' Tidningen *La Calle* förbjöds. *Bohemia* publicerade en enkät kring ämnet: 'Kan Carlos Prío Socarrás återvända?' Castro svarade nej, och tillade: 'Jag håller på att packa kappsäckarna för att resa från Kuba, även om jag hittills inte har kunnat låna ihop pengarna till passet ... Vi skall återvända, när vi kan ge vårt folk friheten och rätten att leva anständigt, utan svält och utan despotism. Sedan sex veckor ... tror jag inte längre ens på allmänna val. Eftersom varje möjlighet till laglig kamp är utesluten, återstår ingen annan lösning än den som kom till användning 1868 och 1895. Vi måste avtvå den skymf som denna regim innebär.' Någon skulle kunna undra, varför Castro erinrade om årtalen för frihetskrigen mot Spanien, om hans mål endast var att befria landet från en korrumpierad regim. I utrikesdepartementet i Washington fann man kanske det rätta svaret: kampen mot Batista stegrades, men också kampen mot dem som stödde honom utifrån. De började kanske tänka på möjligheten att beröva Batista detta stöd, men ännu kunde de inte bestämma sig för vem som skulle bli den lämplige mannen att ersätta honom. De litade inte på Prío Socarrás och inte heller på den ortodoxe Agramonte, kommunisternas allierade. Fidel Castro måste man uppmärksamta följande: de var inte rädda för honom, såsom de hade bort vara, därför att han inte hade kommunistpartiets medlemskort i fickan, han hade aldrig varit i Moskva, han hade aldrig haft hemliga kontakter med Kominform. Men de betraktade honom med misstro.

Det finns uttalanden av José Martí, som ofta upprepas på husväggarna på Kuba, på svarta tavlan i skolorna och i officiella tal. Ett av dessa lyder: 'När det finns många människor utan heder, finns det alltid andra, som i sig bär många människors heder.' Fidel skrev av detta på en bok och tillade även den mening som följde: 'Och det är de som reser sig med fruktansvärd kraft mot dem som stjälar friheten från folket, vilket är som att beröva människor deras heder.' Sedan reste Castro de första dagarna i juli med uppenbar avsikt att 'i sig bära många människors heder'. I Mexiko väntade honom Raúl. Hemma hos María Antonia, en väninna, stiftade Fidel Castro bekantskap med Ernesto Guevara, en argentinsk läkare, son till en berömd arkitekt. Han presenterades för honom av sin bror, som hade lärt känna honom kort efter sin ankomst till Mexico City och genast sympatiserat med honom. Guevara – som reste runt hela kontinenten – intresserade sig mindre för medicin än för revolutioner. I Guatemala hade han försökt samarbeta på det militära planet med Arbenz' anhängare. Efter regeringen Arbenz' fall hade Guevara kunnat rädda sig genom att ta sin tillflykt till amerikanska ambassaden; med eskort hade han tagit sig till Mexiko, och nu ville han åter slå in på den revolutionära vägen. Fidel Castros uppfattning om nödvändigheten av att försöka föra en

väpnad strid sammanföll exakt med hans egna övertygelser, som hade förstärkts av hans erfarenheter i Guatemala; en väpnad expedition till Kuba var en plan som lockade honom mycket. Han inträdde i gruppen.

Den 2 augusti återupptog Fidel Castro kontakten med rörelsen på Kuba. Han skickade ett långt brev, som är ett mycket viktigt dokument för den som vill lära känna Castros karaktär och hans politik. På ön talades nu om Carlos Prío Soccarás' återkomst i spetsen för en upprorsrörelse. Fidel varnade kamraterna: det fanns ingen möjlighet att detta var allvarligt menat, och det kunde till och med hända, att det var fråga om en provokation mot Prío själv. Brevet var fyllt av konkreta anvisningar, planer, rekommendationer, som utgjorde ett mått på Castros stora organisationsförmåga: 'Senast på söndag kommer ni genom en fullt pålitlig person att få det första manifestet till folket. Åtminstone hundratusen exemplar av detta måste tryckas. Det bör finnas fullt färdigt, så att man omedelbart kan sätta upp det och börja trycka det. Det bör vara i cirkulation den 16 augusti, den fjärde årsdagen av Chibás' död, därför att man då kan distribuera åtskilliga tusental exemplar på kyrkogården. Det skall också komma ett budskap till de ortodoxa, skrivet för detta tillfälle, som bör stencileras och beträffande vilket jag skall ge uppdrag till en av er i ett särskilt brev. Jag tror att det kommer att finnas tid att redigera ett annat budskap, som skall distribueras den 15 vid sammankomsten med ortodoxa aktivister, vilken skall hållas på Martiteatern och i vilken delegater från hela ön kommer att delta. Detta arbete inom det ortodoxa partiet är synnerligen viktigt för att bromsa dem som kräver val och förbereda sinnena för ekonomiska bidrag ... Försumma inte att dra nytta av denna kongress av aktivister, nästla er in där, skicka era mest entusiastiska män för att applådera den revolutionära linjen, kräva en minuts tystnad för dem som fallit i kampen och utföra ett omfattande värvningsarbete bland massan av deltagare. Låt oss märkas där ... Ni skall få se hur vi skall bryta tystnadens ridå och steg för steg öppna vägen till den nya strategin.

Det andra manifestet skall bli en kritik av föråldrade taktiska metoder, och vi skall sedan lansera de första lösenorden för en resning och generalstrejk. Det tredje manifestet, som skall utgå i början av september, kommer sedan att vara en appell om bidrag, även om det i alla de föregående skall finnas en hänsyftning på denna punkt ... Av detta manifest som är livsviktigt, är det nödvändigt att trycka åtminstone hundratusen exemplar. Det fjärde skall riktas till de väpnade styrkorna, osv. Det är nödvändigt att jag får veta hur arbetet utvecklar sig på varje sektor: arbetarna, den ortodoxa ungdomen, kvinnosektorn, kampgrupperna, apparaten för spridning av hemlig propaganda, pressorganisationen, de ekonomiska sektionerna ...'

Förutom att ännu en gång ange, vilken vikt och betydelse som Castro tilldelade de olika sektorer av befolkningen av vilka han väntade sig stöd, bevisar dessa anvisningar en vaksamhet beträffande de politiska och organisatoriska problemen, som endast ett modernt revolutionärt parti som det kommunistiska dittills hade kunnat berömma sig av på Kuba: 'Hur går organisationsarbetet bland den ortodoxa ungdomen på alla viktiga platser på ön?' frågade Castro. Och han hamrade med frågor: 'Hur fungerar den grupp som är avdelad för detta arbete? Vilken ståndpunkt har Max Lesnick de Rivadulla, Borges osv. intagit efter min avresa? Samarbetar de? Hindrar de? Det är angeläget att jag får veta detta i detalj för att kunna skriva till var och en av dem och till alla som det är nödvändigt att skriva till. Hur går arbetet i fackföreningarna? Har man lagt ner allt det intresse på denna uppgift som den kräver? Har ni någon gång glömt bort vad som är det väsentliga? Har man ännu organiserat den grupp som är ansvarig för detta arbete, i Havanna? Vilka är informationerna från vår arbetarledare i denna fråga? Har man vidarefört kontakterna med de martianska damernas medborgarfront? (*En patriotisk front, som tog José Martí's namn.*) Vi bör sikta på att omvandla denna grupp till Kvinnoorganisationen av den 26 juli. Läkaren och advokaten hade påtagit sig ansvaret för detta arbete.

Cellen för spridning av propaganda kommer från och med nu att ha ett överflöd på arbete; och jag förutsätter att den kommer att samarbeta intensivt med ungdomsgruppen. Jag ber er enträget, att ni inte skall förlora tilltron till möjligheten att insamla alla nödvändiga pengar. Underlåt inte att pressa på organisationen av de ekonomiska sektionerna på alla orter. Varje medlem av ungdomen bör vara skyldig att betala sin kvot, dvs. så mycket som han kan, och att samla pengar bland folkets massa; göra likadant inom varje arbetargrupp ... Gör upp en lista åt mig med namnen på alla välställda personer, till vilka ni anser det lämpligt att jag skriver för att begära hjälp, även om jag måste skriva tusentals brev. Åtskilliga personer har redan erbjudit sig att hjälpa mig; ni skall få se, hur jag får detta löfte infriat. Glöm inte bort Santiago de Cuba och dess väldiga skattkammare: bara där bör vi insamla åtminstone 40 000 pesos. Vi skall skicka ut proklamationer, ställda till Santiagoborna. Allt beror på vår insats! Ingenting är omöjligt, när kampviljan finns!' Brevet slutade efter ytterligare två eller tre sidor med appellen: 'Kämpa! Kämpa!'

I oktober månad fick Castro ett visum av Förenta staternas ambassad i Mexiko och reste till Miami, där han träffade andra kubanska landsflyktingar. Han utnämnde Juan Emanuel Marquez till ansvarig för den hemliga organisationen M-26-7 i Miami och började insamling av pengar. I Miami sade han offentligt vilka planer han hade: senast 1956 debarkera på Kuba med en väpnad expedition för att inleda upprorskampen. 'Några kommer att bli förvånade', förklarade Castro vid ett möte på en teater i Miami i början av november 1955, 'över att vi redan har fastställt årtalet för revolutionen. Jag säger årtalet, men jag säger inte månaden, eller dagen, eller klockslaget, eller hur eller var. Vi kan till och med tala om, vilken strategi vi skall utveckla: resning, sekunderad av en revolutionär generalstrejk, organiserad från botten. Vi vet vad som är lämpligt att säga och vad som inte är lämpligt att säga. Ingen kan ge oss lärdomar på detta område. Det är inte samma sak att konspirera med en grupp missnöjda som att konspirera med folkets stora massa. Folket bör få veta vilken dess roll kommer att bli i kampen ...'

Sedan begav sig Castro till Key West och till Tampa och slutligen till New York, alltid i samma syfte: att insamla pengar. Under resan, innan han återvände till Mexiko, skickade han till Nassau (Bahamas) rörelsens andra manifest till Kubas folk. Han beskrev organisationen och effektiviteten i samlingsarbetet i Förenta staterna. Han polemiserade mot dem som ansåg att hans uttryckliga löften kunde sätta fienden på sin vakt: hur skulle han få hjälp utan att be om den och utan att säga varför? 'Vi skall vända oss direkt till folket för att det skall hjälpa oss ... Vi skall ge instruktioner, som massorna överallt skall följa, då det nationella upproret bryter ut som en storm, så att de stridande avdelningarna, väl beväpnade och väl ledda, och ungdomskadrerna för aktion och agitation kan få stöd av arbetarna i hela landet, organiserade nedifrån i revolutionära celler, i stånd att släppa lös generalstrejken.'

Han skisserade en sann bild av situationen och utgick från förutsättningar av klasspolitisk typ: 'Fakta håller på att ge oss rätt. Massakrerna på arbetarna, torgstriderna mellan studenter och polis, den stegrade ekonomiska krisen ... Den ohejdade ökningen av statsskulden, som komprometterar nationens kreditvärdighet i trettio år, folk som försvinner utan att lämna spår efter sig, de obestrafade brotten, de dagliga röverierna och diktatorns andra, inställsamma nej till de hundratusen medborgarna som församlades på Luz-piren (*vid ett folkmöte organiserat av föreningen Republikens vänner hade ett fåfängt försök gjorts att starta en kampanj för en författningsenlig lösning av det kubanska problemet*) bevisar för landet att det inte återstår någon annan väg än revolution...' Och till slut, alltjämt med örat lyhört för den organisatoriska aspekten: 'Må varje medborgare ge en peso ... varje arbetare lönen för en dags arbete ... och ni skall få se, hur tyranniet störtar samman med buller och brak på kortare tid än många föreställer sig. Ingen skall ge åt någon som inte är känd för honom för sin hederlighet, uppriktighet och moraliska resning. Ingen skall presentera sig med identitetskort, som det

skulle vara farligt att bära på sig. Den enda giltiga legitimationen för en aktivist i 26 juli-rörelsen skall vara det anseende han åtnjuter på den plats där han lever och arbetar. Följaktligen bör ingen ge en centavo åt folk som kommer utifrån. Ingen skall få kvitto. En dag kommer hederslistor över bidragsgivarna att sammanställas.

I Mexiko pågick förberedelserna nästan ett år, kanske längre än som hade förutsetts. Men denna fördröjning, som delvis var nödvungen, gjorde det möjligt för många att förbereda sig för ett långvarigt gerillakrig. Fidels män tränade sig i att marschera, springa, skjuta och tåla alla mödor som följer med ett hårt liv i bergen. 'Che' Guevara visade sig vara den bäste.

På Kuba fördjupades klyftan mellan 26 juli-rörelsen och ledarna för den borgerliga opposition som arbetade legalt. Den 19 mars 1956 beslöt Fidel Castro att bryta varje band med borgerlighetens partier, däri inräknat det ortodoxa. För övrigt stöd de ortodoxins nationella exekutivkommitté honom inte längre. Castro tillkännagav bildandet av 26 juli-rörelsen i ett annat artikelmanifest. Vid det ortodoxa partiets möten på Kuba avbröt ungdomarna de gamla ledarna med ropet: 'Revolution!' Castros budskap till de ortodoxa aktivisternas kongress den 16 augusti 1955 hade hälsats med en applåd, som hade varat en hel minut. Fidel hade nu likviderat det gamla partiet och hade skapat fröet till något nytt; applåden var ett uttryck för majoritetens gillande av hans linje: 'Många av de officiella ledarna var närvarande, och ingen av dem begärde ordet för att uttala sig emot. Från detta ögonblick har vår revolutionära linje blivit programmet för partiets massor.'

Nu gällde det att komma till Kuba. De krafter med vilka Castro skulle ha funnit sig allierad var Studentdirektoratet, lett av José Antonio Echeverría och, med ett visst förbehåll, PSP. Med Direktoratet ingick Castro i Mexiko en uttrycklig allians. Med PSP hade han också ett sammanträffande i Mexiko. För PSP var Lázaro Peña och Flavio Bravo närvarande. De båda parterna fann sig vara i allt väsentligt solidariska. Kommunisterna bad Castro att han skulle uppskjuta landstigningen på Kuba några månader så att den om möjligt kunde sammanfalla med en omfattande aktion bland de av PSP påverkade arbetarna. Men Fidel kunde inte uppskjuta saken: han hade lovat att landstiga senast 1956, och han och hans män var ständigt hotade av förvisning och häktning. Vilket ögonblick som helst kunde vapnen bli beslagtagna. Fidel Castro hotades av död för en lönnmördares hand, såsom det hade gått med Mella 1929. Redan hade en del av gruppen satts i fängelse på 23 dagar i juni. På Kuba hade det förekommit två fruktlösa konspirationer, en av officerare (Ramón Barquín och Enrique Borbonnet var dess ledare) och en av anonyma patrioter, som hade försökt angripa en kasern i Matanzas. Officerarna hade hamnat på Isla de Pinos. I Matanzas hade alla dödats vid det misslyckade angreppet.

På det politiska planet måste PSP:s hållning ha berett Castro en viss besvikelse. I augustinumret av den hemliga upplagan av Carta Semanal, partiets officiella organ, hade förekommit några kritiska anmärkningar. En kort notis handlade om ett angrepp av 'mujalistiska' element mot ett möte med en arbetarkommitté: det dementerades att en av arbetarna skulle ha hyllat de fallna vid angreppet på Moncada. Det fanns också en minnesartikel om augusti 1933, som tjänade till att understryka, att Machado inte hade störtats 'vare sig genom putschistiska äventyr eller genom personliga attentat, och inte heller genom individuell terrorism, utan genom massornas enhetskamp'. Slutsatsen var: 'Vägen går genom enhet och massornas kamp ... Lösningen består i att använda samma medicin mot Batista som vi gav Machado att svälja: en ny 12 augusti!'

Fidel tycktes vilja svara även kommunisterna i en artikel som publicerades i *Bohemia* den 10 november. Framför allt, sade han, borde den aktuella revolutionen återropa sig på 1895, dvs. befrielsekriget mot det koloniala herraväldet, och inte på 1933, revolten mot Machado, som hade likviderat tyrannen men utan att väsentligen ändra landets öden. Hänsyftningen var klar:

väpnad kamp, inte en enkel generalstrejk, utan ett verkligt revolutionärt politiskt perspektiv. Fidel Castro tycktes se garantin för rörelsens långa räckvidd i vapnen. Han visste att i en halvkolonial stat skulle likvideringen av det gamla samhället och dess förvandling inte vara möjlig utan förintelse av armén; den frihet som uppnåts genom att störta Batista skulle snabbt ha usurperats av andra personer, som inte längre stod i tjänst hos en stark lokal borgerlighet utan hos en utländsk herre.

I fortsättningen hänvisade Fidel Castro till episoden i Hotel Nacional, dit officerarna i Machados gamla armé den 4 september 1933 tog sin tillflykt för att försöka undfly de upproriska sergeanternas hämnd. Officerarna hade blivit massakrerade. Men sedan sergeanterna hade blivit överstar, var de inte bättre än sina föregångare. 'Episoden i Hotel Nacional, dit den militära oligarki som var komprometterad genom Machadoväldet tog sin tillflykt, kan inte jämföras med angreppet på Moncadakasernen ...', sade Castro; och han fortsatte med andra träffande historiska paralleller: även den strejk som slogs ned i mars 1935 'misslyckades därför att den inte åtföljdes av väpnad resning, såsom hade varit det riktiga; folket var förblött efter nästan tio års inre strider, och förtryckets krafter kunde ägna sig åt att slå ned strejken ...: Han pekade slutligen uttryckligen på Antonio Guiteras. Denne hade, som vi vet, försökt egga till väpnad kamp, men många hade inte betraktat honom som en verklig revolutionär, eftersom han var av borgerligt ursprung och opererade med en benägenhet för att agera genom nödvändigtvis begränsade avantgarden.

Artikeln skulle enligt Fidel Castros avsikt uppenbarligen tjäna till att röja terrängen från en polemik, som senare skulle lösas i verkligheten. Det är betecknande, att han omedelbart före landstigningen tänkte på liknande ting: de historiska parallellerna utgjorde inte en abstraktion eller en onödig utvikning. En konkret, oundgänglig kraftsamling stod på spel, och Castro ville med rätta att de kommunistiska arbetarna skulle förena sig med hans strävan. Av denna anledning erinrade han dem om att många stolta ögonblick i deras historia under ledning av arbetarklassens organiserade parti hade blivit resultatlösa på grund av en inställning, som i Kubas koloniala situation var otillräcklig. Å andra sidan fördes polemiken mellan två tendenser inom samma politiska riktning: detta bevisades av den djupa samstämmigheten mellan Castro och kommunisterna i analysen av Kubas ekonomiska situation. Oenigheten gällde vilka krafter som först skulle sättas i rörelse och metoderna för kampen. Kommunisterna insisterade på massornas roll men förmådde inte längre så som krävdes sätta dem i rörelse på det politiska fältet; Castro framhöll den väsentliga uppgift som fullgjordes av en väpnad förtrupp för att kunna sätta massorna i rörelse mot Batista.

Kommunisternas arbete på det fackliga planet hade inte varit förgäves under dessa år. Men det förblev begränsat till den fackliga verksamheten och åstadkom inga kvalitetsförändringar i allianserna och följaktligen inte heller i den politiska situationen. Från 1953 till 1956 hade kommunisterna satt i gång många strider mot sänkningen av lönerna för sockerarbetarna till följd av den konstgjorda begränsning av skördarna som i sista hand hade fastställts av Förenta staterna. Kommunisterna hade stött de talrika löneaktionerna bland järnvägsmännen, hamnarbetarna, de offentliga serviceföretagens anställda. På mera specifikt sätt hade den revolutionära potential som kunde mobiliseras bland massorna framträtt i sockerarbetarnas strejk på hösten 1955.

Den berömda *huelga azucarera* (sockerstrejken) detta år skapade en så mäktig strömning, att man ibland undrade, om den inte hade kunnat förvandlas till en generalstrejk och resning. Batista störtade till skansarna och anbefalldes mobilisering av armén och undantagstillstånd i hela landet. Vad hade inträffat? När finansgrupperna i Förenta staterna minskade kubanska kvoten, hade de överskridit gränserna för Kubas kommersiella och agrara borgerlighets intressen. Till och med en reaktionär tidning som *Diario de la Marina*, organ för de stora

jordägarna, hade talat om det dramatiska dilemma i vilket den kubanska borgerligheten hade försatt sig genom att alltför passivt tjäna de nordamerikanska intressena.

Under dessa förhållanden hade Kommittén till försvar för arbetarnas krav och andra oppositionsorganisationer, med vilka kommunisterna stod i kontakt, i oktober 1955 börjat resa problemet om oinskränkt utbetalning av den vanliga premien (den s. k. *diferencial azucarero*) till arbetarna. Kommittén var en enhetsfront av aktivister från PSP, ortodoxa, autentiker och independenter, som hade utgått från kommittéer i botten och vidgats därhän, att den fick en halvt hemlig nationell prägel som facklig kamporganisation mot diktaturens organ. Dess förste ordförande, Carlos Rodríguez Carega, skulle senare mördas av Batistas folk.

Inför kravet på utbetalning av premien lyckades jordägarna bringa sockerpriset att sjunka, och följaktligen ansåg de sig ha tillräckliga argument för att avvisa arbetarnas legitima krav. Batista och hans trogne fackföreningsledare, Mujal, försökte utnyttja konflikten för en demagogisk manöver: de utsände en paroll om en strejk, som var avsedd att bli symbolisk. Men strejken förvandlade sig till en folkrörelse, och denna undandrog sig regeringens kontroll. Lösenordet '*diferencial*' förvandlades snabbt till appeller mot tyranniet. Strejken, som stöddes av breda folklager, blev nationell och hotade att bli en resning av samma slag som mot Machado 1933. Sedan brast enheten, och regeringen underlättade de begärda medgivandena. Antikommunismen underlättade brytningen, men sekteristernas vacklande hållning gynnade antikommunisterna. På det fackliga planet ledde kampen under dessa dagar till framgång. På det politiska planet kvarstod den som ett bevis på vilka stora kampresurser som kunde mobiliseras bland folkets massor.

Den fortskridande minskningen av sockerskörden försatte på nytt stora skikt av befolkningen i en krissituation, trots att regeringen med hjälp av de offentliga utgifterna försökte berika avsevärda grupper av privilegierade familjer ur den parasitära borgerligheten. År 1956 köpte Sovjetunionen för första gången 443 000 ton socker under ett år, då marknaden var mager. Men statens medel förslösades i form av krediter med tjugo eller till och med trettio års löptid, något exempellöst i Kubas historia. Härav uppstod vissa improviserade förmögenheter och relativa framgångar för grupper av spekulanter. I huvudsak hade det kubanska folkhushållet från 1953 till 1956 noterat en försämring, och denna – sade *Carta Semanal* – 'är klart synlig för flertalet arbetare, bönder, statsanställda, köpmän och industriidkare... I bankstatistiken och vissa andra sifferuppgifter, såsom de som sammanhänger med handelsbalansen, återspeglar sig inte nedgången i sin helhet på grund av regeringens improduktiva utgifter, som uppgår till hundratals miljoner pesos: vägar, gator och monumentalbyggnader i stället för fabriker och nyodlingar. Härav kommer sig den skenbara kontrasten mellan eländet och de delindex som manipuleras av regeringens propagandister. Batista', slutade *Carta Semanal*, 'är som Ludvig XV: "Efter mig syndafloden ..." '

I sin artikel i november i *Bohemia* intog Fidel Castro en liknande ståndpunkt beträffande de ekonomiska problemen: 'Till dem som säger att aktionen stör landets ekonomi, svarar jag: För *guajiros* utan jord existerar ingen ekonomi; för den miljon kubaner som saknar arbete existerar ingen ekonomi; för arbetarna – järnvägsmän, hamnarbetare, sockerarbetare, textilarbetare, arbetare inom transportväsendet och alla de många andra sektorer för vilka Batista hänsynslöst har sänkt lönerna – existerar ingen ekonomi, och endast revolutionen skänker dem vissheten att de en dag kommer att få en ekonomi, som i dag inte existerar för dem.'

I sin strävan att övervinna svagheterna hos den folkliga oppositionens grupper, och framför allt för att kunna träda i stället för de krisdrabbade ledarkadren, var det uppenbart att Castro försökte att utanför ramen för arbetarrörelsens eller partibyråkratins sekterism utnyttja och bredda föreställningen om partiet såsom ett instrument för den revolutionära aktionen. Ett annat bevis härför var det samband som han förmådde etablera med många reella krafter i

landet, t. ex. med den patriotiska studentrörelsen i Santiago de Cuba. En löst sammanhållen grupp skulle inte ha kunnat genomföra denna operation utan att sönderfalla.

Den planerade landstigningen måste ske i samband med en resning av upprorskaraktär i Santiago, Orienteprovinsens huvudstad, nära Sierra Maestras berg och på de historiska platserna för alla befrielseföretag på Kuba. I Santiago arbetade sedan en tid en stark avdelning av 26 juli-rörelsen, ledd av en ung journalist vid namn Frank País. Manzanillo – inte långt avlägset, vid motsatta änden av Sierrakedjan – var öns kommunistiska högberg: den ‘röda staden’ framför andra.

De mest beprövade aktivisterna hade Frank País hämtat från studentkretsarna. Ledaren för de revolutionära studenterna vid Orienteuniversitetet hette Pepito Tey. Även Frank País hade tagit de första stegen inom dessa ungdomsgrupper. Deras organisation var Nationella revolutionära aktionen (ARN), som arbetade mot Batistas diktatur redan före 26 juli-rörelsens tillkomst. Under de få veckor som Fidel Castro hade tillbringat i Havanna mellan frigivningen och avresan till Mexiko hade Frank País och Pepito Tey haft långa samtal med honom. Man hade lyckats uppnå en sammanslagning av ARN i Santiago med de castristiska grupperna, och på detta sätt hade fröet sått till 26 juli-rörelsens organisation i landets östra del. Kort uttryckt hade denna organisation utsträckt sig till olika medelpunkter, och Frank País hade, som man då sade, blivit ‘ansvarig för aktionen’ för hela Orienteprovinsen.

Det finns en artikel av Frank País, publicerad i en studenttidning i Santiago 1954, som visar hur hans aktion medvetet bottnade i en direkt kontakt, som han fått med landets speciella problem. Han berättar om ett studiebesök, som fem studenter då hade gjort i området vid Realengo 18, på en resa som samtidigt var ett äventyr: tjugo gånger hade jeepen löpt fara att uppslukas i dy eller vatten. Jordbrukarna levde i ett tillstånd av brutal isolering. Av Realengo 18:s ärorika öden – de ‘precaristiska’ böndernas försvar av sina jordlappar – återstod bara minnet, närt av de gamla invånarnas tro på möjligheten till friköp i en avlägsen framtid. En av dessa gamlingar hade sagt till Frank (två år innan Fidel begav sig till sierran): ‘Det är illa ställt med Kuba, bröder. Må Gud lyssna till sina olyckligaste barn och inte låta dem dö av hunger och elände, ty därav håller vi alla på att dö ... Men jag hyser tillit till er, ungdomar, Kubas hopp ... *Vi har inget annat hopp än att dö i förväntan på någon med ett hjärta som folket, en poets själ och en människas, inte en hyenas, känslor, som skall komma till dessa trakter, inte för att be om röster men för att bringa broderlig kärlek – som inte tänker på hur han skall lura en stackars guajiro utan tänker på att Kubas framtid ligger i bergen. Glöm inte detta ...*’

Den artikel i vilken Frank País återger detta samtal med bonden bär det över varje misstanke höjda årtalet 1954. Det rör sig alltså om ett direkt och äkta vittnesbörd, som bland annat visar, vilket virke det var i de ‘nationalistiska’ ungdomarna på Kuba vid denna tid. Senare skulle någon försöka att utså tvivel genom att framhålla Frank País’ ‘antikommunistiska’ ståndpunkter inför händelserna i Ungern i oktober 1956. Men hur många uppriktiga kommunister blev inte oroade av dessa händelser? Avgörande för bedömningen av en politisk ståndpunkt var inställningen i fråga om Kuba; och Frank País hade rest till Mexiko i augusti 1956 för att tillsammans med Fidel Castro färdigställa en samordnad plan. Även Frank föreslog att man skulle uppskjuta tidpunkten för landstigningen. Men sedan godtog han Castros beslut. Den 27 november mottog Frank País det chiffertelegram, som tillkännagav expeditionens avresa: ‘*Begärda verk utgången. Förlaget Bokspredning*’. Enligt vad som överenskommits skulle en allmän resning på hela ön inträffa tre dagar efter telegrammets avgångsdatum. Castro hade arbetat grundligt, och organisationen föreföll stå färdig. I en skrift från denna tid, avsedd för publicering och följaktligen troligtvis ‘övergödd’ på grund av propagandistiskt nödtvång, tillkännagav Castro, att 26 juli-rörelsen kunde räkna på ‘hundratusen kämpar’ på hela ön, organiserade ‘i arbetarceller, kampgrupper och ungdomsavdelningar ...’

Ombord på en liten tvåmotorig yacht för åtta personer – *Granma* – lyfte åttio två män under Fidel Castros befäl ankar den 25 november från Tuxpan i Mexiko på väg till Kuba. De började navigera i bukten på ett hav i storm. *Granma*, som var överlastad och hade dåliga motorer, avancerade långsammare än förutsett. När Fidel hade förbundit sig att landstiga på Kuba senast 1956, hade han förklarat: 'Det kubanska folket önskar någonting mer än ett enkelt regeringsbyte. Kuba åtrår hett en radikal förändring på alla det offentliga och sociala livets områden. Man måste ge folket något mer än frihet och demokrati i abstrakt bemärkelse' (anförande i Palm Garden i New York i december 1955). Kort innan Castro lämnade Mexiko hade han sagt sig vara säker på att komma fram till Kuba: 'Och om vi anländer, kommer vi att stiga i land; och om vi stiger i land, har vi segrat.'

Hans tveklösa säkerhet skulle sättas på hårt prov, men de grundvalar på vilka han stödde denna tillförsikt var inte illusoriska. Processen att anpassa de politiska medlen till en vederbörligen analyserad verklighet hade inletts. Aktionen skulle göra det möjligt att mäta resultaten, korrigera bristerna, förbättra de politiska medlen och ge konkret gestalt åt det parti som börjat ta form under det hemliga arbetet med förberedelserna för kampen.

På kvällen den 30 november lyssnade sjöfararna på en kubansk radiostation och fick veta, att Frank País hade hållit sitt löfte: i Santiago hade ett upprorsförsök gjorts. Men *Granma* var ännu långt borta. I Santiago var upprorsmännens plan att ännu en gång angripa Moncada-kasernen och samtidigt nationalpolisens och sjöpolisens högkvarter. Pepito Tey skulle i radio läsa upp Ernst Thälmanns berömda proklamation vid upproret i Hamburg. Bombexplosionerna vid attacken på Moncada skulle bli signalen för de andra gruppernas aktion. Men de kamrater som skulle ge eld med mörsaren blev överraskade och gripna innan de hade kunnat avlossa ett enda skott. På så sätt stod de andra förvirrade. Alla handlade enligt schemat, men synkroniseringen av planen hade slagit fel, och upproret utvecklade sig kaotiskt.

Upprorsmännen bar olivgrön uniform med 26 juli-rörelsens rödsvarta armbindel. Det var första gången som dessa färger kom till synes. Skottväxlingen varade fem timmar, och under alla dessa timmar hade männen i olivgrönt överhand på gatorna. Vid anfallet mot polisens kvarter stupade Pepito Tey, och tillsammans med honom dog två andra av de tappreste företrädarna för rörelsen i Santiago. Sjöpolisens kvarter intogs. I Boniatofängelset gjorde fångarna uppror och befriade sig. Men långsamt återtog regeringsstyrkorna överhanden. Klockan elva på förmiddagen, efter fem timmars strid, måste revoltmännen dra sig tillbaka och skingra sig. I Guantánamo hade arbetarna gått i strejk, och en grupp under befäl av Julio Camacho hade ockuperat el batey (fabriksområdet) vid sockerbruket Ermita. Det hade bevisats att rörelsen lyckats upprätta konkret samband med vissa ungdomliga avantgarden i öns östra trakter.

Granma avancerade fortfarande långsamt. Från det överlastade däcket föll en man i havet på natten. Fidel Castro gav order att vända tillbaka och leta efter honom, och letandet pågick mer än en timme. Det började bli ont om livsmedel och vatten. Motorbränslet var på upphållningen. De hade kommit ur kurs och hade utan att veta det drivit mycket längre åt väster än den beräknade landningspunkten, följaktligen långt ifrån Sierra Maestras sluttningar. I gryningen den 2 december, tre dagar försenade, kom de slutligen inom synhåll för kusten. Från ett litet kustfartyg iakttogs *Granma*, medan den närmade sig stranden.

De befann sig nära Belic, på ett ogynnsamt ställe: stranden stängdes av en barriär av *manglares*, buskar med mycket hårda grenar, rotade i ett kärr. Ingen kände till dessa trakter, och alla var törstiga och hungriga. De trängde in mer än en kilometer, men snårskogen fortsatte. Tanken hade varit att landstiga i Niquero, ockupera den lilla staden och sedan kasta sig över Manzanillo, medan resningen i Santiago bröt ut. Därifrån skulle en rad sabotage- och

agitationsframstötter utvecklas, som skulle ha kulminerat i en generalstrejk. Dessa planer hade redan slagit fel.

De tog sig igenom *manglares*, stötte på ett hus, och medan de väntade på att en bonde skulle laga till en gris, kom flyget och började skjuta med kulsprutor på området omkring den punkt där den lilla båten låg. De åttiotvå måste rätta sig till sockerfälten och började skingras. Med möda trängde de fram mot öster och sierrans sluttningar. Tre dagar efter landstigningen var de utmattade. Utan stridsvana, med sju dagar till sjöss och tre nattliga marscher bakom sig, plågade av törst och hunger, var de nu på vanmaktens gräns. Vid gryningen den 5 december beordrade Fidel en rast i kanten på ett stort sockerrörsfält på en plats som kallades Alegría de Pío, i närheten av den punkt där de hade bort landstiga sex dagar tidigare. Några få timmar senare överraskades de av trupperna, som hade störtat i deras spår, och skingrades fullständigt. Förgäves skrek Camilo Cienfuegos mitt uppe i dånet från kulorna: 'Här får ingen ge sig.' Några gav sig, andra räddade sig så gott de kunde, många bara för ännu några timmar. Det var ytterligare ett militärt nederlag efter Moncada, tre år tidigare. Men en revolutionär rörelse måste också ha styrkan att hålla ut. Striden fortsatte.

Gerillakriget skulle få alla de riktiga förutsättningarna för Castros rörelse att mogna: 'disciplinen', 'ideologin' och 'befälet' skulle ta konkret form i en revolutionär armé, utrustad med en kompetent ledning. Armén skulle bli skolan för kadrerna i det parti vars karaktär och nödvändighet Fidel Castro hade haft i tankarna ända sedan tiden på Isla de Pinos. Under landsflykten och förberedelserna hade Castro också lagt grunderna för organisationen och propagandan, men på det praktiska området hade planen till stor del slagit fel. Den grupp som hade handlat effektivt vid tiden för landstigningen hade varit Frank País' i Santiago, med några utlöpare i Orientprovinsen. Några dagar senare hade det biståndsnät bland bönderna som organiserats av Celia Sánchez vid Sierra Maestras fot trätt i funktion för att hjälpa kämparna efter landstigningen. I allmänhet var resultatet inte särskilt smickrande. Det visade tvärtom, att man hade överskattat många anhängares trohet och att ledarna på lägre nivå hade undervärderat organisationens betydelse. Fidel Castros avsikt hade varit att förfoga över ett omfattande, disciplinerat och kampvilligt redskap för att förverkliga upprorsplanerna: ett sant och äkta parti, av vilket endast några sektioner fanns beredda. Erfarenheten skulle bli nyttig för framtiden, och arbetet skulle under alla förhållanden inte ha varit bortkastat, i synnerhet inte propagandan och de politiska kontakter som hade etablerats på hela ön.

I tre dagar efter katastrofen vid Alegría de Pío höll sig Fidel Castro dold bland sockerrören på en plantage, på samma punkt där fienden hade överraskat partisankolonnen och skingrat den. Tillsammans med Fidel återstod endast två män: Universo Sánchez och Faustino Pérez. På natten inrättade de sig i en dunge, på dagen tog de sin tillflykt till sockerrörsfältet, eftersom dungen var gles. Flygplanen flög oupphörligt över sockerfältet och spejade efter rörelser som kunde avslöja, var de skingrade befann sig. Och de beströk ursinnigt marken med kulsprutorna. Efter tre dagar började Fidel och hans två kamrater försiktigt rycka fram.

De färdades ytterligare tre dagar, snuddade ofta vid soldatpatruller och närmade sig aldrig ett hus. Först mot sjunde dagen efter den mördande skottlossningen vid Alegría de Pío tillät sig de tre att närma sig en bondes bohío (halmkoja) och be om mat. De bad om mat för tjugofem personer. De slaktade en liten gris och åt upp en del av den; och återstoden styckade de, lade den i sina ryggsäckar och bar den med sig. De var alltså endast tre: de började åter gömma sig.

Medan de var dolda dök en gammal bonde upp och stod stilla, länge, väl synlig i utkanten av sockerfältet, med en hink i handen. Fidel befallde Faustino att närma sig honom. Den gamle letade just efter dem. Han kom med mat; han sade att han hade fått veta om deras närvaro och

ville hjälpa dem. Sålunda inleddes det skickensedigra sambandet mellan gerillan och bönderna i sierran, som senare utgör den väsentliga delen av gerillans historia.

Den gamle bonden tillkallade sina söner och annat folk från orten. Han hade fått veta i *Bohemia*, att Fidel hade landstigit. Gubben vände sig just till Fidel och sade honom, att han såg ut som en 'stor ledare'. Han försökte förmå honom att avslöja vem han var. Faustino Pérez och Universo Sánchez blev oroliga: de fortfor att kalla Fidel vid hans krigsnamn 'Alejandro'.

Ett trettiotal unga män bad att få enrollera sig. Uppenbarligen var det inte möjligt. Om detta möte hade dragit ut på tiden, skulle soldaterna snart ha blivit underrättade. De beslöt att ge sig i väg. Då kom ytterligare en son till den gamle bonden, bärande på olja för att rengöra vapnen: 'Gubben säger att han har sett rätt. Han säger att Kuba behöver folk som er ...: Denne gubbe var som den andre bonden, som Frank Pals hade intervjuat för studenttidningen två år tidigare i trakten av Realengo 18, åtminstone 200 kilometer längre åt öster. Från Sierra Maestra till Guantánamo var hela Orienteprovinnsen befolkad av människor, som skulle kunna bli gerillans stöd.

Detta möte och det sätt på vilket det utvecklades var ingen tillfällighet. I den sista artikel som Fidel Castro hade skickat till *Bohemia* från Mexiko innan han avreste och som *Bohemia* hade publicerat den 10 november 1956, dvs. tjugo dagar före landstigningen, var språket klart; vi har citerat det i föregående kapitel: '... Till den som säger att (aktionen) stör landets ekonomi, svarar jag: För guajiros utan jord existerar inte någon ekonomi ...' Även om den bonde som Fidel träffade var analfabet, hade någon kunnat säga honom vad artikeln innehöll. Han tittade på fotografierna i *Bohemia* och kände igen Fidel Castro.

Minnet av dessa dagars händelser är förvirrat även hos deltagarna i första planet. Efter Alegría de Pío vet man endast obestämt vad som inträffade under ett tiotal dagar. De överlevandes redogörelser stämmer inte exakt. I allmänhet understryker berättelserna, att de första ögonblicken blev en verklig chock, och många förlorade huvudet. Av några har man rentav förlorat spåren för alltid. Andra gav sig i desperation efter en tids kringströvande utan vägvisare och blev likviderade av skallgångsfolkets brottsliga ursinne. En som befriade sig genom en plötslig utbrytning och flydde kunde berätta, hur soldaterna slog ned fångarna på fläcken i samma ögonblick som de infann sig med uppräckta händer.

De tappreste och mest turbegåvade sammanslöt sig i tre grupper, varandra ovetandes. En första grupp bildades, som vi har sett, endast av Fidel Castro, Faustino Pérez och Universo Sanchez. En andra grupp bildades på samma sätt under kulornas visslande och de ängsliga ropen i sockerrörsfältet: det var Raúl Castro, Ciro Redondo, Efigenio Amejeiras, Armando Rodríguez (som skulle desertera två månader senare) och René Rodríguez. Ernesto Guevara, Juan Almeida, Camilo Cienfuegos och Ramiro Valdés samt två andra, Benítez och Chao, fann sig församlade och marscherade tillsammans i flera dagar. Skingrade eller isolerade eller två och två tog sedan Calisto García, Julio Díaz, Luís Crespo, Pancho Gonzales, Gustavo Aguilera och andra samma väg. Men då de samlades första gången den 18 december i närheten av den punkt där de slutligen hade stött på en av de förberedda sambandspunkterna, dvs. bonden Crecencio Pérez' hus, bestod de tre grupperna enligt vad som allmänt berättas inte av mer än tolv män. I verkligheten borde de ha varit åtminstone femton.

De hade vandrat långt och hade begett sig in i ett låglänt men otillgängligt område av sierran. Raúls grupp hade anlänt först: de låg dolda i en *bohío* och vilade sig från sin trötthet. Fidel och hans båda kamrater avancerade fortfarande med stor försiktighet. De träffade bönder, som ännu en gång tog emot dem med stor sympati. En av dessa sade, att det fanns andra partisaner dolda i trakten. Fidel blev misstänksam: han fruktade ett försåt från lantpolisen. De sade honom, att bland dessa partisaner fanns hans bror. Fidel svarade, att om det var hans bror,

skulle han på något sätt ge ett tecken ifrån sig. Raúl skickade ett litet kvitto från Mexiko och tillade några ord, som med säkerhet bevisade hans närvaro och att han befann sig i frihet. Så förenades de bägge första grupperna. Guevaras grupp anlände kort efteråt. När Fidel sade: 'Nu kan vi vara säkra på att revolutionen skall segra', var hans 'kolonn' reducerad till mindre än en femtedel av den ursprungliga styrkan. Var de andra som säkert ingick i de tre grupperna från marschens början i detta ögonblick hade slutat är ännu inte fastställt med tillräcklig säkerhet. Vittnesbörden strider mot varandra. I varje fall var de fåtaliga, och endast en sådan vilja som Fidel Castros kunde hämta en så stor tillförsikt av så få överlevande.

Orienteprovinsens berg har alltid varit utgångspunkten för den kubanska patriotismen. Pablo de la Torriente, berömd journalist och författare från 30-talet, som stupade i Internationella brigaden i Spanien, hade skrivit lidelsefulla sidor för att skildra bergen och människorna i denna trakt: '... Om någon skulle falla på idén att tåga ut till dessa trakter på krigsfot, må han ta sig noga i akt: från dessa trakter gjorde Flor Crómbet och Guillermo Moncada och Perequito Pérez och Antonio José Maceo (hjältar från frihetskrigen mot Spanien) hackelse med sina *machetes* av spanjorerna med deras mausergevärv ... En man med bössa kan trotsa tio utan fruktan för kulorna ... en enda kvinna med kulspruta kan likvidera tusen män! De som känner lust att bege sig upp i dessa berg på krigsfot bör lita mycket till flygplan ... och när allt kommer omkring, må den tänka noga efter som skulle vilja jaga ut bergsborna därifrån, eftersom även de är som träden på deras berg, rotade i jorden på ett sådant sätt att även de själva är jord; och ingen har hittills lyckats rycka bort dem därifrån, och ingenting skall kunna få dem att avlägsna sig från dessa ställen, som bevarar hela historien om deras olyckor och deras strider ... De föredrar att dö söndersargade på bergen, mitt uppe i naturens vilda skönhet, hellre än att dö av svält genom en påtvungen omflyttning i de löjliga engelska trädgårdar som de landskap och städer utgör dit de skulle bli tvungna att gå och tigga allmosor ..

Kubas högsta berg, Pico Turquino, räcker inte upp till tretusen meter. Sierrans huvudkedja ligger på ettusen meter. Realengo 18, om vilken Pablo de la Torriente skrev, sträckte ut sig på ettusen meter. Svårigheterna i dessa berg är varken snön eller klipporna, även om berggrunden på öns östra del är av den stenart som kallas 'hundtänder' och som kan skära sönder skorna och inte gör det möjligt att ta stöd med handen. De största svårigheterna är bristen på vägar, den oftast snåriga vegetationen och nästan alltid hettan och lerjordens klibbiga och djupa dy, då det regnar.

Dessa områden har rik vegetation av kaffeplantor och spanskrör. Bonden sår där trädgårdsprodukter även för egen räkning. De första produktiva planteringarna skedde efter frihetskriget i och med fördelningen av jord till krigsdeltagarna. Efter krisen 1920-21 spred sig fenomenet med 'precaristerna'. När Castros revolution började, befann sig 80 % av Kubas 'precarister' i sierran. Det var bönder som hade fördrivits från slätten genom storgodsens invasion och arbetare som hade friställts vid sockerbruken genom krisen; de tog jorden i besittning och odlade den utan några som helst äganderättsbevis. De förvandlades därigenom till jordbrukare med osäker framtid: vilken dag som helst kunde de, om storgodsens bredde ut sig ytterligare, fördrivas även från den jord de tagit i besittning. Vi har redan sett detta fenomen, då vi i ett föregående kapitel talade om Realengo 18. Här erinrar vi om fenomenet med 'precaristerna', därför att det gäller den punkt där proletariseringen av småborgerligheten på landsbygden gått längst, vilket skulle få sin betydelse under revolutionen.

Småbönderna i Sierra Maestra beräknades uppgå till femtiotusen. Det är sannolikt att de var många fler, men folkräkningen 1953 hade inte trängt långt in i Kubas skogiga inre. Enligt samma folkräkning uppgick jordbruksarbetarna på hela ön till 596 800. Jordbrukarna var 221 900. Av de s. k. jordbruksarbetarna uppbar fyrahundratusen lön, dvs. att de praktiskt taget var arbetare: de arbetade åt sockerbruken och var den mest avancerade delen av det kubanska proletariatet. Av gruppen jordbrukare utgjorde arrendatorer och hälftenbrukare omkring 60 %,

‘precaristerna’ 10 %. Flertalet av de små hälftenbrukarna och arrendatorerna måste kämpa med storgodsen och var underkastade de stora jordägarnas övermakt vid fastställandet av priser och kvoter för produkterna, i synnerhet för sockerrör. I allmänhet var procenttalet jordbruksproletärer och proletariserade jordbrukare, dvs. jordbrukare som ingalunda var fria, mycket högre på Kuba i jämförelse med vad man vanligen möter i Europa. Direktbrukaren eller den ‘självständige bonden’ var en snarare formell än reell figur. Den yttersta tillspetsningen av denna situation uppträdde i Orienteprovinsens bergstrakter.

Den organiserade bonderörelsen för att få jord hade varit nästan uteslutande begränsad till Orienteprovinsen. Kontrasten mellan Oriente och Havanna var troligtvis den mest djupgående av landets sociala och politiska spänningar. När folket i sierran såg att upprorsmännen var i svårigheter, bisprang de dem därför genast med ett helhjärtat stöd. Partisanerna kom från staden och begav sig upp i bergen som ett tecken på en omstörtning i förhållandet till staden. För folket i bergen var Havanna huvudstad i en annan värld. *Guajiros* av spansk ursprung och svarta krigsveteraner, f. d. slavar, från kusten nedanför sierran, ‘precarister’ eller direktbrukare med ömkliga jordlotter, som utplundrats av storjordbruken på slätten, ofta utländska – hela befolkningen i sierran liknade mer eller mindre befolkningen i en koloni, utsatt för utsugning, hjälplöshet och övergrepp från en stadsmetropol, där den utländska finansmakten och dess hejdukars byråkrati var koncentrerad.

Hela den kubanska nationella frågan fanns i detta. Att lösa motsättningen mellan huvudstaden och landsbygden var liktydigt med att göra en agrarpolitisk och antiimperialistisk revolution på Kuba. Fidel Castro hade förvisso insett detta, men han lät det inte märkas. Sedan tog de övertygade kommunisterna Raúl Castro och Ernesto Guevara hand om frågan snabbare än andra. Men på det hela taget var ‘gerillan’ ännu döv för de ideologiska problemen. Under den första tiden talade Guevara en gång om nödvändigheten att skaffa sig ett revolutionärt program. En av de överlevande från Moncada svarade honom, att problemet var att störta Batista.

I sierran tolererade alla varandras åsikter, men politiskt var gruppen inte homogen. Det var den direkta resningens omvandling till ett långvarigt gerillakrig, som gav rörelsen en första grundval för ideologisk orientering.

Medan de överlevande från *Granma*-expeditionen tog igen sig en smula på sierrans första utlöpare mot väster, rasade Batistas män på slätten och i städerna mot varje person som misstänktes för sympatier med revolutionen. Orienteprovinsen ägnades särskild uppmärksamhet. Juldagen föreföll jämförelsevis lugn för männen i sierran. Men i Holguínområdet på slätten släppte överste Fermín Cowley lös sina män mot kommunisterna. Under några timmar på julfattningen släpades tjugosex unga arbetare, som nästan alla var inskrivna i PSP, från sina hem och massakrerades.

William Soler var studerande i Santiago. Han var 15 år och dolde inte sin sympati för Fidel Castro. En afton lät Batistas soldater under buller och bång öppna porten till hans hus och häkta honom inför hans mors ögon. Två dagar senare återlämnades William Solers lik till hans mor: de hade slitit av honom testiklarna. Detta var bara början till en lång undertryckningskampanj. Vid dess slut skulle man räkna omkring tjugotusen döda. Efter mordet på Soler demonstrerade Santiagos mödrar sorgklädda på gatorna. Trots den censur som rådde i hela Orienteprovinsen spred sig meddelanden om terrorn till Havanna. De väckte fasa och avsky. Till och med tidningsutgivareföreningen, där en vän till Batista var ordförande, föreslog åtgärder för ett stillestånd. Men terrorn hejdades inte. Band av poliser, som var specialutbildade för att slå ned uppror, började operera på hela ön. Batista hade gett order till den officiella propagandan att hävda, att Fidel Castro hade blivit dödad och att alla upprorsmännen numera var skingrade. Castro hade skickat en av sina mest betrodda män till Havanna: Faustino Pérez. Faustino Pérez’ uppgift var att återuppta kontakten med

organisationen i huvudstaden, att på något sätt gå till motanfall på propagandaplanet, att få folk att tala om upprorsarmén i sierran. I verkligheten var läget inte lätt. Regeringens armé, utrustad med moderna vapen som skickats från Förenta staterna, hade runt om sierran upprättat ett system för att stänga in partisanerna. Flygplatser hade snabbt ställts i ordning i närheten av bergen för att kunna operera med spaningsplan och för att från luften kunna skjuta med kulsprutor och bomba krigarna. Grupper av bergsartilleri hade utposterats i småorter omkring Sierra Maestra som Bayamo, Manzanillo, Guisa. Men de politiska oppositionsgrupperna i Havanna var tröga med att inse gerillans belägenhet. Många hade intresse av att inte alls erkänna den.

För att ge en påminnelse om sin egen existens beordrade Fidel Castro ett anfall mot den lilla kasernen i La Plata, vid mynningen av en liten flod med samma namn, nedanför sierran. Ett femtontal soldater bemannade den lilla kasernen. Ofrivilligt vägleda av en förtroendemann hos områdets storgodsägare, som trodde att de var militärer i Batistas tjänst, överraskade partisanerna nattetid den 14 januari den lilla garnisonen och tvang den att snabbt ge sig. Några soldater lyckades fly, två stupade, tre sårades och tre togs till fånga. Bytet var åtta gevär och en kulspruta. Partisanerna behövde inte sörja över en enda skråma. Castro gav Guevara order att behandla de sårade, och fångarna släpptes fria.

Partisanerna hade givit ett livstecken, men de kunde inte föreställa sig följderna. Vaktpersonalen och jordägarna hade spritt ut ett rykte bland bönderna att flyget skulle komma och förstöra deras hus, eftersom upprorsmän var i farten. Bönderna hade förstått att det var fråga om en manöver för att med ringa möda kunna ta ifrån dem deras jord. Ända dittills hade de inte sett partisanerna. Men genast efter angreppet i La Plata blev de rädda och flydde från sina hem. De visste inte, vilka upprorsmännen var. De var rädda för undertryckningsåtgärderna. Inte alla var som bönderna på Realengo 18 eller som Crecencio Pérez' vänner. Ett visst politiskt övertalningsarbete och klara exempel på gerillans styrka var nödvändiga för att kunna motverka böndernas flykt och för att kunna vinna tilltro och följaktligen stöd från alla i bergstrakterna.

Bland de bönder som genast hade givit Fidel sitt stöd fanns en man som väl kände alla stigar i sierran. Han hette Eutimio Guerra och hade blivit partisanernas vägvisare. Hans hus – med makan och barnen – låg i den trakt där gerillan hade fått de första kontakterna med bönderna. De tjänster som Eutimio gjorde var värdefulla; han tjänstgjorde också som ordonnans och kunde gå och komma snabbt på vägar som endast han kände. Fidel litade fullständigt på Eutimio, och i början gjorde han rätt. Men han visste inte, att Eutimio under ett av sina ärenden på slätten hade blivit gripen. I stället för att skjuta honom hade officeren som kommenderade den pluton som hade överraskat Eutimio övertalat bonden-vägvisaren att arbeta åt honom: han skulle få behålla livet och dessutom skulle han vinna en belöning på tiotusen pesos. Om han lyckades döda Fidel Castro, skulle han dessutom få kaptens grad.

Den 14 januari hade partisanerna gått till anfall i La Plata. Under de dagarna begärde Eutimio permission och försvann. Han sade att hans mor var sjuk. Den 22 januari stötte den lilla upprorshären oförmodat på en militärkolonn på rekognoscering i närheten av en flod, som kallades Helvetesfloden. Regeringstrupperna räknade fem döda, partisanerna ingen. De vek av in i ett område som kallades Caracas, där de hade varit före striderna i La Plata; nästan alla bönderna hade flytt och lämnat sina *bohíos* öde.

Eutimio Guerra dök åter upp och sade, att han hade försökt varna dem för kolonnen som var på väg mot Helvetesfloden, men han hade kommit för sent. Den 29 januari gav sig Eutimio i väg på nytt; den 30 överraskade flyget partisanernas läger och hade så när förintat hela 'armén' under bomberna. Eutimio Guerra återvände. Några dagar senare överraskade flyget på nytt partisanerna på en plats som hette Altos de Espinosa, och Eutimio var inte där. Just då

flög han ombord på ett av planen. Sedan återvände vägvisaren och tillbringade rentav en natt med Fidel, under samma tak, beväpnad med en pistol och en handgranat. Han vågade inte mörda. Från det ögonblicket var hans öde beseglade. Några dagar senare, den 9 februari, under rättade någon Fidel om att Eutimio hade förutsett ett fientligt flyganfall. Misstankarna vaknade. Sedan fick man bekräftelse av kunskapare på slätten: Eutimio hade väglett alla sammanstötningarna med armén och bombardemangen under de senaste veckorna. En liten tropp fick i uppdrag att infånga honom. Uppdraget utfördes jämförelsevis lätt. Eutimio fördes till lägret, kastade sig på knä framför Fidel och bad att bli dödad. Han bad också att de skulle sörja för hans söner och dog under ett ursinnigt åskväder bland dån och blixtrar och skvalande hållregn.

Gerillan befann sig i en 'nomadiserande' fas. För Castro var det viktigaste målet att vinna prestige, att avlägsna alla tvivel i staden om att revolutionen höll på att genomföras i bergen. Trots att Faustino Pérez hade skickats till Havanna, var förbindelserna med huvudstaden inte positiva. Ett allvarligt samband med stadsmiljön förelåg i Santiago, där Frank País hade organiserat rörelsen. Nederlaget omedelbart efter landstigningen hade uppenbarligen väckt tvivel hos en del medlemmar av rörelsen i Havanna. De tvivlade framför allt på gerillans betydelse som förtrupp för revolutionen och på Fidels format som ledare. Guevara skulle senare skriva det öppret: 'I det ögonblicket utbildades två olika uppfattningar om den taktik som borde följas: två uppfattningar som svarade mot två olika strategiska åsikter, vilka då döptes till Sierran och Slätten; och våra inre diskussioner och stridigheter var ganska skarpa.'

Den 17 februari kom en amerikansk journalist, Matthews från *New York Times*, eskorterad till sierran och kunde intervju Fidel Castro. Faustino Pérez och Frank País – Havanna och Santiago – kom samma dag till mötet, den förste för att eskortera Matthews, den andre för att delta i ett sammanträde med 26 juli-rörelsens nationella ledning, det första som hölls inom området för upproret. Motsatsen mellan den (inte helt uttryckliga) åsikten i städerna och viljeinriktningen i bergen återspeglade framför allt rörelsens ideologiska tveksamhet. Det var inte lätt att uttrycka denna öppret. Inte ens de krafter som var med i spelet vågade säga sanningen, eller också kände de inte till den. Stadsbornas förtegenhet när det gällde att erkänna *prioriteten* i Castros aktion berodde i själva verket på en konservativ reflex: det var miljön i Havanna, som även i sina mest framstegsvänliga former vägrade att följa Fidel på hans äventyr i bergen, bland Kubas fattigaste bönder och bland den mest upproriska, om också besvikna och skrämde befolkningen.

Studentdirektoratets ungdomar gick till anfall i Havanna den 13 mars 1957. En modig och oförskräckt aktion av olika beväpnade grupper, ledda av José Antonio Echeverría, som då var ordförande i FEU (universitetsstudenternas federation), satte dessa ungdomar i stånd att tränga in i presidentpalatset ända fram till Batistas arbetsrum. Syftet var att döda diktatorn. Men denne hade i tid lyckats ta sin tillflykt till palatsets andra våning, och vakternas motattack hindrade angriparna från att förfölja honom. Många dog under det modiga företaget. Echeverría stupade, medan han försökte dra sig tillbaka från radiobyggnaden, där han hade läst upp en proklamation. En berömd advokat, Pelayo Cuervo, ordförande i det ortodoxa partiet, mördades följande dag av polisen som repressalieåtgärd. Ännu en gång visade sig den isolerade terrorismen i städerna vara ofruktbar. Men detta var inte den allvarligaste lärdom som kunde hämtas ur episoden. Diktatorn hade i alla fall kunnat bli dödad. Men vilka krafter skulle i så fall ha tagit makten på Kuba? Direktoratets ledare var inte antikommunister, några läste marxistiska böcker, många var beslutna att gå längre än till att störta Batistas regim genom att bygga upp ett nytt Kuba. Likafullt hade deras revolutionära rörelse utvecklats i en extrem avantgardes-anda, i djup polemik gentemot de andra rörelserna. Efter en lyckad kupp mot diktatorn skulle följderna av denna polemik oundvikligen ha släpat efter. Det skulle ha uppstått motsättningar, som läget sannolikt inte hade gjort det möjligt att lösa, eftersom

massorna skulle ha förblivit främmande för kuppen eller i alla händelser söndrade i fråga om den ståndpunkt som borde intas efter den.

Någon enhetlig väg skulle med säkerhet inte ha tätt sig självklar, såsom den senare skulle göra, då hela Kubas folk skulle ansluta sig till den lilla upprorshären och ta makten. Detta var den lärdom som kunde hämtas av det misslyckade angreppet på presidentpalatset.

I fråga om sättet att utveckla en massrörelse följde Fidel Castro en riktig väg: i bergen kunde man konsolidera alla de landvinningar som gjordes. I staden var det lätt att bedra sig, i synnerhet om man lät sig förblindas av ungdomens mod och patriotiska glöd. En som i grund förstod situationen var Frank País i Santiago. Det var han som skickade den första förstärkningen: femtio man med tjugoåtta gevär och två kulsprutor anlände till sierran den 17 mars. Frank País' arbete visade sig ständigt värdefullare. I avvaktan på en solid uppbyggnad av gerillan och verkliga militära framgångar var stödet från 'slätten' mer beroende på personliga initiativ än på den organiserade rörelsen. Under denna utvecklingsfas var politisk klarsyn enda möjligheten att förstå betydelsen av att en gerilla hade satt sig fast på sierran. Frank País ägde denna klarsyn, en frukt av intelligens och av erfarenhet, som hade samlats genom kännedom om folket i kamp. Hans organisatoriska begåvning svarade för resten.

Fidel Castro hade många vänner och beundrare, men få som var medvetna om hans format som revolutionsledare. En präst, fader Llorente, utvecklade t. ex. en aktiv propaganda för Fidel i Havanna och förutsade hans seger, helt enkelt därför att han hade känt honom som pojke i läroverket och hade uppskattat hans gåvor. Fidels bror, Ramón Castro – en man som var mycket skicklig organisatör och from katolik – hjälpte till materiellt. Alla svor på att Fidel inte var kommunist men att han skulle göra gott åt de fattiga. Bilden av en kubansk Robin Hood började vinna terräng i borgerlighetens sinne och gav den nytt mod. Även damerna i den rikare och mindre korruperade borgerligheten började delta i den hemliga kampen och i sammansvärjningen: med typisk kubansk djärvhet lyckades de göra saken goda tjänster. Detta vilseledde efter hand några ledande personer inom 26 juli-rörelsen, som arbetade i staden: de torde ha trott att de nät som sålunda knutits redan var hållbara. Händelseutvecklingen borde i stället ha kommit dem att misstro denna del av det hemliga nätet och att endast utnyttja det i en viss, väl definierad utsträckning som marginellt stöd.

I april begav sig andra grupper, som kom från nätet i staden, till Sierra Maestra. Man höll på att ombilda förbanden och lägga grundvalen för vissa fasta inrättningar, som de som skulle tjäna livsmedelstillförseln, belägna nära vänskapligt sinnade bönders odlingar. Den 6 maj enrollerades 'El Vaquerito', en bondekämpe som skulle bli berömd. I april omfattade upprorshären åttio man, delade i tre plutoner, jämte en regementsstab och två troppar, en förtrupp och en eftertrupp. Den 20 maj anlände nya förstärkningar och många nya vapen, som fördes dit från Havanna. De var en del av dem som skulle ha använts för angreppet på palatset och som inte hade blivit utnyttjade. Partisanarmén uppnådde en styrka av etthundratjugosex man, vilket var en tillräcklig styrka för att tilldela fienden ett hårt slag och för att folk skulle tala om den kubanska gerillan och sierran.

Efter omgrupperingen av styrkorna och de första aktionerna hade undertryckningsåtgärderna utsått skräck bland bönderna, som flydde från bergen för att inte behöva välja mellan angiveri och livets förlust. I fortsättningen bemäktigade sig partisanstyrkorna säkert området och började dominera det från Pico Caracas till Pico Turquino. Då började bönderna känna sig mindre klämda mellan två eldar. Striden vid Uvero den 28 maj, nästan på havsstranden, vid foten av Sierra Maestra, var vad som för första gången gav partisanerna en känsla av att vara slutgiltigt konsoliderade. Sierrans bönder fick genom den segerrika striden vid Uvero intrycket att gerillan var oövervinnelig och att striden skulle bli långvarig.

På orten Uvero fanns det yttersta lilla fästet för batistaanhängarna i kustzonen under berget. Partisanerna angrep med alla sina styrkor mitt på dagen. Garnisonen gav sig efter en hård strid, som varade nästan tre timmar. Partisanerna räknade sju döda och nio sårade. Garnisonen gav sig, när nitton redan var sårade och fjorton döda. Sex hade flytt. Återstod fjorton fångar. Angriparna var från början åttio. Garnisonen bestod av femtiotre man. För gerillan var det den blodigaste av alla striderna, om hänsyn tas till dess kortvarighet.

Från Miami i Florida försöktes ytterligare en expedition med båt. Prio Socarrás, den av Batista avsatte presidenten, organiserade den utan att delta personligen. Troligen hade han delvis blivit förrådd. Det var ett tjugotal män; de massakrerades på fläcken av den bekante Cowley, som verkade i detta område, norr om Oriente. Nu strömmade de frivilliga till i större antal på sierran, men tyvärr var det nödvändigt att avvisa dem, eftersom vapnen inte räckte till.

‘Efter hand’, skulle Ernesto Guevara skriva, ‘när bönderna såg att gerillan var oövervinnelig och kampen långvarig, började de reagera mera logiskt och följaktligen ansluta sig till upp-
rorshären som medkämpar. Från och med detta ögonblick livnärde de inte bara våra led utan organiserade sig vid vår sida. Gerillaarmén grundade solida baser i området, eftersom bönderna hade släktingar i hela zonen.’ Senare sades det att från detta ögonblick hade gerillan klätt sig i *yarey* (av *yarey*-halm görs en kubansk guajiro’s typiska hatt).

Även den borgerliga oppositionen var övertygad om att den kunde klä ut sig i *yarey*; sålunda hade Fidel Castros rörelse fått en viss profil. ‘Slätten’ omfattade även folk med ärliga avsikter. Men det var svårt att erkänna den revolutionära andan hos t. ex. José Bosch, styrelseordförande i Bacardí-bolaget eller hos själve Daniel Bacardí, ordförande i handelskammaren i Santiago. Dessa två personer tillsammans med prästen Chabebe, ledare för den katolska ungdomsrörelsen, Fernando Ojeda, stor exportör av kaffe, och ordförandena i Rotary- och Lionklubbarna i Santiago de Cuba inbjöd en afton i juni den amerikanske journalisten Jules Dubois på middag; han var känd för sina förbindelser med utrikesdepartementet, och de beredde honom en överraskning: en tom plats vid bankettbordet med skylten ‘reserverad’: det var Fidel Castros plats – han var, sade de, frånvarande, eftersom han var upptagen av ‘en historisk mission’ för Kuba.

I början av juli infann sig på sierran två andra personer, vilkas revolutionära framtid inte var mycket mer lovande än Jules Dubois’ värdars. Det gällde Felipe Pazos, f. d. styrelseordförande i Kubas nationalbank, och Raúl Chibás, ordförande i ortodoxa partiet. Roberto Agramonte, som redan var ortodoxa partiets kandidat till posten som republikens president, hade övertygats om nödvändigheten att fly till Förenta staterna. Felipe Pazos trodde att han själv skulle kunna bli president, sedan Batista väl likviderats. Uppfattningen bland en del av gerillans medlemmar var att dessa bägge personer, som kommit från Havanna till sierran, var inbegripna i föga snygga manövrer. Men Fidel Castro handlade enligt sin speciella plan, som uteslöt varje förhastad brytning med tänkbara bundsförvanter. Stöd från de mest avancerade borgerliga grupperna var värdefullt.

Efter samtalen undertecknade Castro, Pazos och Chibás tillsammans ett manifest, som kallades ‘Manifestet från Sierra Maestra’. Det programmatiska syfte som underströks i detta manifest var att skapa en stor front av alla oppositionspartier, ‘av alla medborgerliga institutioner och av alla revolutionära krafter’. Man uppställer som mål en ‘revolutionär front’, integrerad i ‘en gemensam kampfront’, som inte skulle godta andra länders inblandning i Kubas inre affärer eller någon provisorisk regering av militärjuntor. I stället bekräftades avsikten att fullständigt avlägsna armén ur politiken och att utlysa val inom ett år efter Batistaregimens fall. Programmet var en deklaration av liberala och demokratiska principer, i vilka dock ingick löftet att ‘lägga grundvalen för en agrarreform, syftande till att fördela icke uppodlad jord och att förvandla alla *colonos* till självägande ... efter skadestånd till de före-

gående ägarna'. Manifestet slutade med en deklARATION: 'Det är inte nödvändigt att komma för diskussioner till sierran, vi kan vara representerade i Havanna, i Mexiko eller var det må vara nödvändigt.' För Castro innebar detta, att 26 juli-rörelsen hade förgreningar överallt. För de två andra betydde det någonting annat, som skulle visa sig klart i december.

I Fidel Castros högkvarter fick man samtidigt kännedom om anfallet på Bueycito och om Frank País' död i Santiago. Detta var ett hårt slag för rörelsen. Polisen hade fått veta, var Frank País dolde sig, och hade med full styrka omringat ett kvarter i Santiago. Frank hade försökt att ta sig ur omringningen tillsammans med en vän. Poliserna hade känt igen honom och slagit ihjäl honom på öppen gata. Till begravningen störtade hela befolkningen. Det utbröt en generalstrejk. Ursinnig beordrade Batista på nytt pressensur. Det fick inte bli känt att en ny hjälte i 26 juli-rörelsen, Fidets höggra hand i staden hade fallit; det fick inte bli känt, hur han hade dödat av polisen och inte heller hur hans offerdöd spontant hade hyllats av folket.

Under de återstående fem månaderna av 1957 konsoliderade partisanerna sina ställningar. Efter hand blev de, från att ha varit nomader, i viss mån bofasta: dvs. de behöll sin halvfasta replipunkt, dit det var svårt för fienden att tränga fram. Många fientliga kolonner, som skickats för att undersöka terrängen, kastades tillbaka med relativ lätthet. Numera kände partisanerna motståndarnas metoder, och de förändrades inte; Batista förfogade inte – som nazisterna eller numera amerikanerna – över specialtrupper för att kämpa mot gerillan. Det var sålunda en jämförelsevis enkel sak att locka de ensamma fientliga formationer i försåt som ryckte fram mot bergen med mulåsnor.

Det hade varit ytterst svårt att uppnå den grad av styrka och erfarenhet som fordrades för att kunna handla på detta sätt mot motståndaren. Men 'om man gör sitt yttersta, vinner man de stora slagen' – det var så Fidel Castro tänkte. Och det är inte någon allmän vana att kräva det yttersta av sig själv och av andra under så lång tid. Vid Pino del Agua störtade sig en dag Batistas armé i väg för att förfölja Fidel Castro och hans män, som hade låtit sig bli sedda av vaktposterna: den överraskades i ett bakhåll av kolonnen under Guevaras befäl och drevs tillbaka med svåra förluster. Den täta växtligheten, den alltid heta temperaturen på nätterna, växterna som ständigt var gröna och lövade, bristen på vägar och frånvaron av besvärliga väderleksförhållanden såsom snö, alltsamman var naturliga element, som skyddade partisanerna och inte gynnade dem som måste försöka fördriva dem. Vid slutet av 1957 drog sig fienden tillbaka från sierran, besegrad. Rensningsförsöken hade misslyckats. Partisanerna förblev herrar på slagfältet, från Pico Caracas ända till Pino del Agua. I söder låg havet och i norr de små centra på sierrans utlöpare som hölls av Batistas armé.

På hela återstoden av ön hade man dessa månader bevittnat en snabb följd av konvulsiviska händelser. Förenade staterna hade bytt ut sin ambassadör, som var alltför god vän med Batista. Det var för sent, och åtgärden var inte ärligt menad. Nu upprepades komedin från diktatorn Machados sista tid: ambassadören blev en annan, men politiken förblev densamma. De första dagarna i augusti fick Förenade staternas nye representant, Earl E. T. Smith, som befann sig i Santiago, motta en delegation av damer, som bad honom ingripa mot de massakrer som begicks av polisen och Batistas armé. Men Pentagon betraktade fortfarande Batistas armé som sitt eget bihang. I slutet av 1957 dekorerade general Truman H. Landon dåvarande översten Carlos Tabernilla med förtjänstmedaljen; han var chef för Batistas flygstyrkor. En annan amerikansk general, Lemuel C. Shepherd, kom på officiellt besök till Batista.

Överste Tabernilla hade kort förut lett ett grymt repressalie-anfall mot en kubansk stad. Den 5 september hade officerare vid flottbasen Cienfuegos försökt resa sig, i samförstånd med andra förband på hela ön. Men i sista ögonblicket var Cienfuegos den plats som handlade. Bakom flottans män satte sig befolkningen plötsligt i rörelse. Staden blev 'befriad', men de upproriska begick felet att därefter stanna inneslutna i staden och avvakta Batistas motattack.

Tabernilla lät bombardera Cienfuegos. Upprorisk militär och civila slogs på gatorna. Ingen ville ge order om att de upproriska skulle dra sig tillbaka mot Escambrays närbelägna berg; militärerna tyckte inte om gerillakrig. Därigenom utsatte de hela befolkningen för massaker och måste själva ge sig. Ledaren för resningen löjtnant San Roman, dödades av ett hugg på nära håll över skuldran medan han underkastades ett första förhör i Havanna. Många tiotal militärer och civila, som hade skjutits på gatorna i Cienfuegos, massakrerades och kastades i massgravar. Endast ett fåtal tog sig fram till Escambray. I dessa berg började band att operera, som inte hade någonting att göra med 26 juli-rörelsen eller med direktoratet eller ännu mindre med kommunisterna. De kämpade föga eller inte alls. Bönderna kallade dem *comevacas* (koätare), därför att det enda de gjorde var att rekvirera kor för att livnära sig. Bland dem som utmärkte sig var en viss William Morgan, tidigare löjtnant vid fallskärmstrupperna, född i Ohio. Amerikanerna förstod att infiltrera sitt folk.

Fidel Castros viljestyrka och ihärdighet att förbli trogen en oförsonlig kamplinje hade förvandlat politiken på Kuba. Nu var det inte längre fråga om att diskutera den aktion som hade företagits av 26 juli-rörelsen; problemet var endast vilken inställning man skulle välja i förhållande till Fidel Castros linje. I avvaktan härpå blev linjen och programmet en och samma fråga. Det ömtåliga ögonblick närmade sig, då det skulle bli nödvändigt att ge enhetspolitiken en mera preciserad ideologisk dräkt; att offra kvantiteten för kvaliteten hos allierade kretsar och platser.

De första som insåg ögonblickets vikt var kommunisterna. Kommunisternas djupa led var benägna att hysa solidariska känslor mot kämparna: när de kunde, hjälpte de dem. Men ledningen för PSP bestred lämpligheten av väpnad strid, förd av en liten grupp män av småborgerligt ursprung, till synes isolerade i sierran. Inte alla ledande kommunister var överens om att utesluta, att den revolutionära småborgerligheten spelade en förtruppsroll i en kamp som gällde nationell befrielse; och inte alla var alltid ovilliga att ge partiets aktion en mer dynamisk och mer kampbetonad karaktär. Men oppositionen från PSP:s ledning mot Fidel Castros linje fortsatte ännu under hela 1957.

Dessa meningsbrytningar inverkade föga på känslorna i de djupa leden. Den gamla kampandan hos Julio A. Mellás och Jesús Menéndez' kamrater var inte någon abstrakt storhet: genom tusen rännilar skulle tusentals revolutionärers tro genomsyra arbetarklassens sociala vävnad med en instinktiv sympati för rebellerna. Under hela 1957 existerade ännu inga organisatoriska samband och planerades inte någon insats av partiets kadrer i en verksamhet, som hade något samband med gerillan. Men den föregående 'djupplöjning' som kommunisterna hade utfört på de arbetande massornas vidsträckta fält hade åtminstone skapat en gynnsam miljö: 26 juli-rörelsen mötte en situation, som gynnade dem.

En rörelse sådan som den Fidel Castro ledde skulle då, från Sierra Maestra, troligen inte ha kunnat utveckla sig så snabbt, om det inte på förhand hade funnits en djupt rotad, verkligt revolutionär demokratisk tradition i landet. Denna tradition hade i årtal framför allt byggts upp med hjälp av förenade ansträngningar från de patriotiska studentorganisationerna och arbetarorganisationerna på landsbygden och i städerna. Även fackföreningarna bar på minnet av gångna strider för verklig demokrati i landet.

Traditionens revolutionära bidrag gick inte i sin helhet förlorat genom PSP:s tveksamhet och genom att Mujals imperialistvänliga ledning nästlade sig in i fackföreningarna. Själva uppkomsten av en hemlig utstrålning av 26 juli-rörelsen inom fackföreningsorganisationerna var en ny utveckling, som uppstod efter kommunisternas exempel med samma organisation i celler, samma kampprägel, befriad från politisk likgiltighet och anarkism. Sambanden mellan de nya revolutionärerna och dem som hade föregått dem var djupa. Ungdomarna tenderade ofta att förneka sitt ursprung, därför att de nu stod i polemik mot de äldre. Men i arbetar-

skikten kunde det inte finnas något annat ursprung: Julio A. Mellas parti, Rubén Martínez Villenas och Jesús Menéndez' fackföreningar liksom Roas, Trejos, De la Torrientes förtrupp bland studenterna, återuppstod genom de ungdomars kamp som följde Fidel Castro.

Inte många andra länder i Latinamerika skulle ha kunnat erbjuda motsvarande förutsättningar, därför att inte många hade Kubas revolutionära förflutna. Ett sådant förflutet var inte bara en moralisk garanti för Castro och hans kamrater. Naturligtvis var detta inte den avgörande faktorn i 26 juli-rörelsens segerrika framryckning: det avgörande elementet var och förblev Fidels utomordentligt ihärdiga aktion, hans vilja, hans avsaknad av resignation och hans fullständiga tillit till striden. Det var dessa skäl som gjorde Castros linje betvingande. Återstoden får i sin helhet tillskrivas de gynnsamma omständigheter i vilka den revolutionäre ledarens linje verkade.

Under slutet av 1957 genomfördes andra etappen av den manöver som i juli månad hade inletts av de revolutionära grupperna inom oppositionen mot Castro. Det var uppenbarligen ett försök som kontrollerades av CIA för att avleda 26 juli-rörelsen från dess djupare revolutionära mål. Mellan Havanna, Miami och Washington spanns sammansvärjningens trådar. Den sträckte sig från spionage till förmån för Batistas organ till förbindelser med de amerikanska underrättelsetjänsterna. En av de sambandsagenter som CIA hade till sitt förfogande för dessa manövrer var troligtvis journalisten Jules Dubois, ordförande i den interamerikanska pressorganisationen – en av nordamerikanska utrikesdepartementets avläggare. CIA:s uppgift var inte bara att informera regeringen utan också att leda aktionerna från de mest reaktionära grupperna inom den kubanska oppositionen.

26 juli-rörelsens nationalkommitté, som opererade i Havanna, hade utsett Felipe Pazos och två andra företrädare för högern att representera rörelsen bland landsflyktingarna i Miami. Efter en resa till Washington för att delta i en sammankomst med interamerikanska pressorganisationen utarbetade en grupp landsflyktingar ett dokument, som fick titeln: *Dokument om den kubanska oppositionens enhet gentemot Batistas diktatur*. Den 1 november 1957 undertecknade representanterna för sju politiska grupper i Miami en 'pakt' av detta slag. Även de som tillhörde 26 juli-rörelsen lät sig övertalas att ansluta sig. Förutom Felipe Pazos undertecknade Agramonte, Prio Socarrás, De Varona och andra.

I sina allmänna linjer tycktes dokumentet närma sig de ståndpunkter till förmån för en vidsträckt enhet som hade intagits av Fidel Castro i alla hans offentliga deklamationer. Men det krävdes något mer uppmärksamhet för att komma underfund med att det var fråga om en kontrarevolutionär plattform. Texten till denna 'pakt' överbringades till Havanna och därifrån till sierran; den kom i Fidels händer under de dagar i mitten på november, då man summerade resultaten av ett års väpnad kamp under ständiga skärmytslingar mot de sista rensningsförsök som gjordes av isolerade avdelningar av Batistas armé. Det saknades vapen för att medge aktioner med längre räckvidd, men försvaret var alltid segerrikt. De som drabbats värst var bönderna, över vilka ursinnet hos Batistas officerare, som var oförmögna att förinta gerillan, tog sig utlopp. Allt oftare tog fiendens befäl sin tillflykt till flyget, som bombade bergsbornas fattiga hus. Bönderna bad att få enrollera sig i ständigt större antal, men endast de som kom med ett vapen blev godtagna.

Fidel Castro desavouerade dem av sina representanter i Miami som hade deltagit i manövern. Han skrev ett svar, som i sin tur var ett manifest: ett avvisande av pakten, hårt och bitande. Männerna i Miami bad att denna text inte skulle publiceras 'för att inte skada den gemensamma kampen mot Batista'; men texten till den föregivna 'pakten' cirkulerade redan över hela Kuba. Fidel Castro tvekade inte att bekantgöra sitt manifest. Han visste vilka konsekvenserna skulle bli, men han kände sig redan tillräckligt stark för att möta dem. Ett svek skulle ha haft till följd en större tillströmning av anhängare; han bröt med vissa företrädare för borgerlig-

heten för att locka fram bredare kontakter med folket. För övrigt återstod även för borgerlighetens företrädare numera endast att foga sig: från Miami förklarade de, att de på alla omstridda punkter skulle acceptera Castros uppfattning.

De omstridda punkterna var talrika och av grundläggande betydelse: 'Vi kommer aldrig att gå med på att offra vissa principer', sade Castro i sitt svar, 'som är av avgörande betydelse för vårt sätt att uppfatta den kubanska revolutionen.' Dessa principer återfanns i 'Manifestet från Sierra Maestra', men de hade glömts bort i pakten i Miami. I det dokument som hade utarbetats i Miami efter anvisningar av CIA förklarades inte uttryckligen, att oppositionen mot Batista avvisade varje slag av inblandning i Kubas inre angelägenheter och man hade strukit även det bestämda uttalande, enligt vilket det inte skulle tillåtas för någon militärjunta att provisoriskt styra Kuba efter diktaturens likvidering. Pakten tilldelade 'befrielsejuntan' befogenhet att godkänna i varje fall sammansättningen av den regering som utnämndes av republikens president; det föreskrevs orimligt nog att 'de revolutionära krafterna' skulle införlivas 'med sina vapen i republikens reguljära militära institutioner'. Allt var fullständigt uträknat för att stympa revolutionen omedelbart efter ett skenbart maktövertagande: pakten stipulerade likvidering av upprorets väpnade krafter, kontroll genom den gamla politikens företrädare över valet av styresmän, nominering på förhand av presidenten i Felipe Pazos' person och till och med möjligheten att skapa en militärjunta och begära utländsk intervention.

Fidel Castro avslöjade farligheten i dessa planer. Av 'pakten i Miami' återstod inte sten på sten. Fidel klargjorde, att 26 juli-rörelsen inte var bunden av några betingelser, undantagandes sin egen revolutionära rätlinjighet och stränghet; att ingen utlänning skulle kunna ingripa i kubanska angelägenheter; att republikens president inte kunde ha händerna bundna vid utnämningen av ministrar, och att den person som fick i uppdrag att åter besätta den höga posten skulle vara Manuel Urrutia, en hög jurist som hade försvarat ungdomarna i 26 juli-rörelsen efter den misslyckade resningen i Santiago i slutet på november 1955. Fidel Castro slog fast, att 26 juli-rörelsen till fullo skulle påta sig uppgiften att upprätthålla den offentliga ordningen och att reorganisera republikens militära inrättningar, och att sättet att genomföra erövringen av makten skulle bestämmas av 26 juli-rörelsen i överensstämmelse med principen om en revolutionär generalstrejk. 'För oss är ett nederlag inte längre möjligt', slutade Castro. 'Nederlaget kommer att drabba dem som vägrat oss all hjälp.' Och han brännmärkte det faktum att vapen gömdes undan för att sedan låta dem falla i polisens händer i stället för att skicka dem till partisanerna och bönderna i sierran, som skulle förstå att göra gott bruk av dem. Ännu kunde man förvisso nödgas dö: men 'för att falla med värdighet behövs inget sällskap'.

Fidel Castro gav order om att börja bränna sockerrörplantager, och den första som överlämnades åt lågorna var hans egen familjs. Senare återtogs ordern, den 'brända jorden' skulle ha kunnat tynga hårt på landets ekonomi i flera år, även efter likvideringen av Batista.

De borgerliga bundsförvanterna klagade en smula över den örfil de hade fått av Castro i och med avvisandet av Miami-pakten. Även Jules Dubois lät sin besvikelse komma till uttryck, då han offentligen hävdade, att Castro inte hade kunnat ge Batista en bättre nyårspresent. Diktatorn kände sig något lättad i slutet av 1957: det föreföll honom som om denna brytning mellan Miami och sierran var ett gott tecken för honom. Han gick så långt att han medgav att texterna publicerades, åtminstone delvis, på regimens tryckeri.

Fidel Castro hade låtit sin rörelse göra ett tvärt språng framåt på det ideologiska planet: han hade slagit tillbaka den amerikanska imperialismens första direkta angrepp; lömskt utförd med hjälp av politiska agenter, som åtnjöt förtroende i oppositionsläget mot Batista. Bortom den småborgerlige, 'nationelle' och liberala revolutionsledarens gestalt framträdde numera klart den antiimperialistiske ledarens profil.